

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Lukáš Slavík

SENIORSKÝ CESTOVNÍ RUCH

SENIOR TOURISM

Diplomová práce

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jiří Vágner, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného ani stejného akademického titulu.

V Praze, dne 30. července 2012

.....
Lukáš Slavík

Poděkování

Děkuji RNDr. Jiřímu Vágnerovi, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky při zpracování této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat za morální a materiální podporu v průběhu celého mého studia mým rodičům a prarodičům.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá analýzou seniorského cestovního ruchu, jeho vývojem, stavem, strukturou a vnímáním majitelů ubytovacích kapacit se zaměřením na Českou republiku. Pro teoretické zarámování byly využity teorie vývoje volného času, vývoje počtu osob nad 55 let (65 let), vývoje finančních prostředků a teorie subjektivního a reálného věku.

Metodika práce byla založená na dotazníkovém šetření, neformálních rozhovorech a na e-mailovém průzkumu. Dotazníková šetření proběhla ve dvou úrovních. První se věnovalo přímo seniorům (240 respondentů) a druhé majitelů ubytovacích zařízení. Důležitým zdrojem informací byly neformální rozhovory se seniory. Tyto rozhovory pomohly k objasnění a vysvětlení jevů, které byly odhaleny v dotazníkových šetřeních. Dalším zdrojem informací mělo být telefonické dotazování cestovních kancelářů. Avšak pro obavu ze zneužití údajů a zachování si svého "know-how" zde byly nulové výsledky a tento způsob získávání informací byl zastaven. Velmi důležitým zdrojem informací byla také rešerše dostupné české a zahraniční literatury. V neposlední řadě byly využity i internetové zdroje.

Cíle práce obsahují snahu určit, jak je strukturován seniorský cestovní ruch, zda pomáhá vyrovnávat okraje turistických sezón. Cílem byl též pokus o model potenciálu seniorského cestovního ruchu v Česku a následné porovnání s modelem obecného potenciálu cestovního ruchu.

Klíčová slova:

Cestovní ruch

Senioři

Sezónnost

Potenciál cestovního ruchu

Faktory rozvoje CR

ABSTRACT

This diploma thesis analyzes the senior tourism, its development, status, structure and perceptions of accommodation facility owners. We used leisure development and the evolution of older people (55 years and 65 years) for the theoretical framing theory. We also used development funds and the theory of subjective and real age for better explaining the actual trends.

The methodology of thesis was based on a survey, informal interviews and email survey. A questionnaire survey was conducted on two levels. The first aims directly at senior citizens (240 respondents) and the second at the owners of accommodation facilities. An important source of information was informal conversation among the elderly. These interviews helped to clarify and to explain phenomena that were discovered in surveys. Another source of information was planned as a telephone poll of travel agents. However, for fear of misuse of data and retaining its "know-how" there were no results and this method of information obtaining was avoided. A very important source of information were reviews of Czech and foreign literature. Finally, I used and Internet sources.

The objectives of work include efforts to determine how the senior tourism is structured, whether it helps to balance the marginal tourist season. An additional goal was to try to create a model of senior tourism potential in the Czech Republic and then to compare it with the general tourism potential model.

Keywords:

Tourism

Seniors

Seasonality

Tourism potential

Tourism development factors

OBSAH

	strana
1. Úvod	14
1.1 Cíle a výzkumné otázky	14
1.2 Struktura práce	15
2. Diskuze literatury	17
2.1 Volný čas	17
2.2 Cestovní ruch	17
2.3 Seniorský cestovní ruch	20
2.4 Metodická literatura a zdroje	28
3. Vymezení pojmů, metodické postupy a data	29
3.1 Zdroje informací a dat	29
3.1.1 Sekundární data	29
3.2.2 Primární data	30
3.2 Tvorba mapy potenciálu seniorského cestovního ruchu	37
4. Seniorský cestovní ruch	42
4.1 Růst volného času	42
4.2 Seniorský cestovní ruch ve světě	44
4.3 Faktory seniorského cestovního ruchu	46
4.3.1 Demografický faktor seniorského cestovního ruchu	47
4.3.2 Zdravotní stav seniorů	50

4.3.3	Objektivní a subjektivní věk	53
4.4	Motivace a potřeby seniorů v seniorském cestovním ruchu	56
4.5	Výběr destinace	60
5.	Seniorský cestovní ruch v České republice	62
5.1	Historie seniorského cestovního ruchu v České republice	62
5.2	Demografické trendy seniorů v České republice	65
5.3	Faktory rozvoje seniorského cestovního ruchu v České republice	70
5.4	Model potenciálu seniorského cestovního ruchu v České republice	77
6.	Vyhodnocení dotazníkového šetření mezi seniory	84
7.	Dotazníkové šetření mezi majiteli ubytovacích zařízení	107
8.	Závěr	114
8.1	Zobecnění získaných poznatků	114
8.2	Trendy a perspektivy seniorského cestovního ruchu v České republice	117
8.3	Nevyřešené problémy a možnosti dalších výzkumů	119
9.	Seznam literatury a zdrojů	121
	Přílohy	

Seznam obrázků

	strana
Obrázek č. 1: Kategorie seniorů	27
Obrázek č. 2: Vztah mezi volným časem, rekreací a cestovním ruchem	43
Obrázek č. 3: Struktura využití destinací během roku	52
Obrázek č. 4: Index stáří v ČR v roce 1991	68
Obrázek č. 5: Index stáří v ČR v roce 2011	68
Obrázek č. 6: Model potenciálu seniorského cestovního ruchu v ČR	78
Obrázek č. 7: Model obecného potenciálu cestovního ruchu dle Bíny	80
Obrázek č. 8: Rozdíl potenciálu SCR a obecného potenciálu CR v ČR	82
Obrázek č. 9: Lokality dotazníkového výzkumu seniorů	84

Seznam grafů

	strana
Graf č. 1: Historický vývoj volného času ve světě	44
Graf č. 2: Vývoj subjektivního věku u seniorů	55
Graf č. 3: Vývoj věkové struktury populace v České republice v letech 1960-2010	66
Graf č. 4: Projekce vývoje průměrného věku obyvatel ČR do roku 2066	67
Graf č. 5: Vývoj průměrných mezd v jednotlivých věkových kategoriích v ČR v letech 1994-2010	71
Graf č. 6: Vývoj průměrné měsíční výše starobního důchodu v ČR v letech 1994-2008	72
Graf č. 7: Vývoj starobního důchodu v ČR v letech 1995-2008	73
Graf č. 8: Změna vlivu jednotlivých faktorů na seniorský cestovní ruch	75
Graf č. 9: Využívání ročních období při trávení dovolené	86
Graf č. 10: Obliba sezón SCR podle pohlaví	87
Graf č. 11: Místa nejčastějšího trávení seniorského cestovního ruchu podle věku	90
Graf č. 12: Místa nejčastějšího trávení seniorského cestovního ruchu podle oblasti původu	91
Graf č. 13: Roční výdaje seniorů na cestovní ruch	93
Graf č. 14: Roční výdaje na SCR podle místa bydliště	95
Graf č. 15: Vliv zdravotního stavu seniorů na výběr dovolené	97
Graf č. 16: Je dovolená brána jako „únik z reality všedního dne“?	99
Graf č. 17: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle věku dotazovaných	100

Graf č. 18: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle místa bydliště	102
Graf č. 19: Překážky v SCR	104
Graf č. 20: Důležitost služeb, čistoty, bezpečnosti a cenové hladiny	105
Graf č. 21: Spokojenost majitelů ubytovacích kapacit se seniorskou klientelou	108
Graf č. 22: Vyrovnávání sezónních rozdílů z pohledu ubytovacích kapacit	109
Graf č. 23: Odhadovaná struktura využití ubytovacích kapacit v ČR v průběhu roku	110
Graf č. 24: Odhadované využití sezóny SCR	111
Graf č. 25: Problémy seniorského cestovního ruchu pro ubytovatele	112

Seznam tabulek

	strana
Tabulka č. 1: Pojem senior v literatuře	24
Tabulka č. 2: Sekundární data	30
Tabulka č. 3: Přehled metod při sběru primárních dat	31
Tabulka č. 4: Koefficienty významnosti potenciálu seniorského cestovního ruchu	39
Tabulka č. 5: Vážení proměnných pro výpočet potenciálu SCR	40
Tabulka č. 6: Hlavní seniorské oblasti	83
Tabulka č. 7: Obecné charakteristiky respondentů	85
Tabulka č. 8: Důležité rysy jednotlivých skupin v seniorském cestovním ruchu	115

Seznam příloh

Příloha č. 1: Věková skladba obyvatelstva v ČR v roce 2010

Příloha č. 2: Věková skladba obyvatelstva ČR v roce 2060

Příloha č. 3: Projekce počtu obyvatelstva České republiky do roku 2066

Příloha č. 4: Vývoj starobního důchodu (po odečtení inflace) v ČR v letech 1995-2008

Příloha č. 5: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření dle pohlaví

Příloha č. 6: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření dle bydliště

Příloha č. 7: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle věku

Příloha č. 8: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle zaměstnání

Příloha č. 9: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle vzdělání

Příloha č. 10: Vzdálenost respondentů dotazníkového šetření od místa bydliště

Příloha č. 11: Máte lepší náladu po návratu z dovolené?

Příloha č. 12: Cítíte se po návratu z dovolené v lepší kondici?

Příloha č. 13: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle pohlaví

Příloha č. 14: Účast respondentů dotazníkového šetření na slevových akcích

Příloha č. 15: Průměrná délka pobytu u seniorů

Příloha č. 16: Celkový potenciál cestovního ruchu seniorů

Příloha č. 17: Seznam dotazovaných ubytovacích zařízení

Příloha č. 18: Dotazník pro seniorskou populaci

Příloha č. 19: Dotazník pro majitele ubytovacích zařízení

Seznam použitých zkratek

CR	Cestovní ruch
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ESÚ	Evropský statistický úřad
FSÚ	Federální statistický úřad
GIS	Geografické informační systémy
IDW	Inverse distance weighted (<i>metoda vážené inverzní vzdálenosti</i>)
MDCR	Ministerstvo dopravy České republiky
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
NIPOS	Národní informační a poradenské středisko pro kulturu
SCR	Seniorský cestovní ruch
SSÚ	Státní statistický úřad
UNWTO	United Nations World Tourism Organization (<i>Světová organizace cestovního ruchu</i>)
ÚKLKS	Ústřední komise lidové kontroly a statistiky
ÚÚSKS	Ústřední úřad státní kontroly a politiky
ROH	Revoluční odborové hnutí

1. ÚVOD

Seniorský cestovní ruch jako téma své diplomové práce jsem si vybral z několika důvodů. Prvním důvodem byl osobní zájem o tuto problematiku. Zajímalo mne, jak jsou senioři vnímáni svým okolím a jak ovlivňují celkové trendy v cestovním ruchu. Dalším důležitým důvodem je aktuálnost tématu. Rok 2012 je vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, jehož cílem je zvýšit obecné povědomí o významu aktivního stárnutí a jeho různých aspektů. V současné době nestojí seniorský cestovní ruch v ústraní, ale je progresivní formou cestovního ruchu. Nabízí nové možnosti a příležitosti.

1.1 Cíle a výzkumné otázky

Hlavním tématem této diplomové práce je analyzovat problematiku, význam a možnosti seniorského cestovního ruchu. Pokouším se zde interpretovat a hodnotit, z jakého důvodu je progresivní formou cestovního ruchu (dále jen CR), jeho historický vývoj, současný aktuální stav a strukturu.

Dílčí cíle této práce jsou:

- Odpovědět na výzkumné otázky
  - Je skupina seniorů v cestovním ruchu homogenní?
  - Může mít seniorský cestovní ruch (dále jen SCR) vliv na prodloužení sezónnosti CR v České republice?
  - Jaká existují omezení v SCR z hlediska seniorů?
  - Jaké existují problémy v SCR z hlediska ubytovacích kapacit?
- Potvrzení rostoucího významu SCR a možností jeho rozvoje v České republice

- Analýza a tvorba mapy potenciálu seniorského cestovního ruchu v České republice; jeho srovnání s obecným potenciálem cestovního ruchu v ČR
- Vysvětlení jakým způsobem struktura účastníků SCR (věk, pohlaví, místo bydliště, vzdělání, apod.) ovlivňuje seniorský cestovní ruch
- Analýza subjektivního a reálného věku s dopadem na seniorský cestovní ruch

Cíle práce jsou vztaženy k studované skupině seniorů, která je vymezena v druhé kapitole.

1.2 Struktura práce

Předkládaná diplomová práce je strukturována do 9 kapitol. První kapitola se věnuje úvodu a vymezení zkoumaných cílů. V druhé kapitole nalezneme diskuzi literatury a diskuzi pojmu „senior“. Následuje třetí kapitola, která se věnuje studované problematice seniorského cestovního ruchu a metodickým přístupům při tvorbě diplomové práce.

V následující kapitole je pozornost věnována zarámování cestovního ruchu ve světě a je zde diskutována pozice seniorského cestovního ruchu. Nedílnou součástí kapitoly č. 4 je nástin historického vývoje volného času a s tím spojeného cestovního ruchu. Důležitým tématem jsou demografické faktory seniorského cestovního ruchu. Jsou též diskutovány motivace seniorů cestovat, vliv jejich zdravotního stavu na cestovní ruch. V neposlední řadě je zde rozebrán vliv subjektivního věku.

Pátá kapitola se věnuje seniorskému cestovnímu ruchu na území České republiky. Kapitola poukazuje na vývoj struktury obyvatel v České republice za posledních cca 50 let s následnou prognózou do budoucna. Je diskutován a dokázán rostoucí příjem seniorské populace za posledních 20 let. Poslední částí kapitoly je snaha o grafický výstup matematického modelu potenciálu seniorského cestovního ruchu. Zde je srovnání potenciálu seniorského s cestovním ruchem obecně. Jsou zde identifikovány regiony, které jsou vhodné pro rozvoj právě seniorského cestovního ruchu.

Empirickou částí diplomové práce je šestá kapitola. Jsou prezentovány hlavní výsledky terénního průzkumu a dotazníkového šetření. Zde věnuji hlavní pozornost nehomogenní struktuře účastníků seniorského cestovního ruchu. Diskutována je problematika, zda SCR může prodloužit sezónnost v cestovním ruchu.

Následující část práce je věnována výsledkům dotazníkového šetření mezi majiteli ubytovacích zařízení. Zde se věnuje pozornost především tomu, jak majitelé vnímají nárůst seniorského cestovního ruchu a s tím spojené možné problémy. Neméně důležitá část výzkumu se věnuje struktuře využití ubytovacích kapacit během roku.

Závěrečná kapitola se pokouší zobecnit a syntetizovat dílčí poznatky. Vrací se k vytyčeným cílům. Snaží se je vyhodnocovat a nastiňuje perspektivy dalšího vývoje. Zde leží náměty témat pro další výzkum, které nebyly v diplomové práci rozpracovány.

2. DISKUZE LITERATURY

Existuje nesčetné množství literatury, která se zabývá cestovním ruchem. Při psaní této práce vycházím z celé škály informačních zdrojů: ať už jsou to zdroje elektronické, knižní nebo statistické soubory. Teorie, které se týkají především seniorského cestovního ruchu, existují jen v malém měřítku. K získání základních informací o seniorském cestovním ruchu mi slouží především odborná zahraniční literatura a také odborné zahraniční články.

2.1 Volný čas

Zpracování diplomové práce si vynutilo poznání historie vývoje volného času. Růstu volného času v evropském prostředí se věnuje **M. A. Mihovilovič** (1980). Autor zde rozebírá jednotlivé faktory (sociální faktory, faktor vzdělání a ostatní faktory), které zapříčinily znatelný nárůst volného času na úkor času potřebného k práci. Na základě růstu volného času se může rozvíjet i cestovní ruch. Práce **W. S. Reece** (2004) hledá jedinečnosti v zálibách seniorské populace. Zdůrazňuje, které faktory hrají důležitou roli pro seniorský cestovní ruch a které faktory jsou méně důležité. Matematický model dokazuje, že záliby seniorů o volném čase jsou rozdílné než u „neseniorů“. Práce mi byla inspirativním zdrojem, jak může rozdílné ekonomické či sociální prostředí, vzdělání a věk ovlivnit seniorské cestovní návyky.

2.2 Cestovní ruch

Kořeny cestování sahají daleko do historie. Cestování je již spjata se starověkými civilizacemi. **Palatková, Zichová** (2011) uvádějí, že k historickým aspektům cestování neexistuje jednotný přístup. Vývoj turismu je nutné vždy posuzovat v celém kontextu společensko-ekonomického vývoje. Začátky moderního cestovního ruchu můžeme hledat v 17. a 18. století, a to v cestách šlechticů a tovaryšů za získáváním zkušeností (**Knebel**

1960). V literatuře raného období cestovního ruchu často chybí podstatné náležitosti vědeckého zkoumání: přesné pozorování, přesný popis třídění, analýza či syntéza (Kopšo a kol. 1985).

Vědci se začínají více věnovat geografii cestovního ruchu až na začátku 20. století. Jak uvádějí **Toušek, Kunc** a kol. (2008, s. 295): „*Geografie cestovního ruchu a rekreace je jednou z nejmladších disciplín geografie a má svoje vědecké počátky ve 30. letech minulého století*“. Věnovala se jí především anglo-americká geografická škola, která zkoumala ekonomický dopad turismu a rekreace v turisticky zatížených oblastech (Hall, Page 1999).

S historickým vývojem cestovního ruchu se vyvíjela i definice cestovního ruchu. O první globální pokus definovat cestovní ruch (tourism) se v roce 1937 pokusila komise **Společnosti národů**, která definovala mezinárodního turistu jako každého, kdo navštíví zemi, která je jiná, než ta, kde bydlí. Překročení hranice však musí být na dobu delší než 24 hodin (Smith 2004). Mezi průkopnické definice cestovního ruchu můžeme uvést i definici **H. Posera** (1939, cit. v Wokoun, Vystoupil 1987, s. 13): „*Cestovní ruch je souhrn vzájemných vztahů, které vznikají nahromaděním návštěvníků na straně jedné a jejich okolím na straně druhé*“. Tuto definici o tři roky později rozpracovávají **Hunziker** a **Kraft** (1942, cit. v Wokoun, Vystoupil 1987, s. 12), kdy do definice přidávají i délku pobytu a omezují cestování jako formu výdělečné činnosti: „*Cestovní ruch je souhrnné označení jevů a vztahů, které vznikají na základě cesty a pobytu místně cizích osob, pokud se pobytem nesleduje trvalé usazení a není s ním spojena výdělečná činnost*“.

Počátky výzkumu cestovního ruchu v tehdejší Československu se datují do 50. let minulého století. První, kdo se zabýval cestovním ruchem v Československu, byl **V. Häufler** (1955), který se věnoval především cestovnímu ruchem v horských oblastech. V šedesátých a sedmdesátých letech se věnuje hlavní pozornost české geografie cestovního ruchu krátkodobé rekreaci, především městského obyvatelstva. V socialistických státech se objevují tendence, že cestovní ruch nevystihuje celou podstatu tehdejšího masového rekreačního pohybu obyvatelstva (**Ivanička** 1983). Geografie cestovního ruchu byla podle tehdejších přístupů užší než geografie rekreace. V osmdesátých letech se začínají projevovat první moderní geograficko-kartografické přístupy. V polovině osmdesátých let se objevuje klasická definice cestovního ruchu u **P. Mariota** (1983), který na základě

studia selektivních, lokalizačních a realizačních předpokladů uvádí prostorový model cestovního ruchu. Zároveň definuje cestovní ruch jako socioekonomický jev. Stále však jde o velmi statickou definici. **Wokoun, Vystoupil** (1987) rozšiřují Mariotovo vymezení cestovního ruchu jako sociálního jevu do dvou hlavních skupin. Zaprvé se jedná o cestovní ruch jako dopravní jev, kdy je zkoumán vztah mezi místem trvalého a místem přechodného bydliště. Za druhé jedná se o prostorový, popřípadě časoprostorový jev. Tedy zdůrazňují, jako hlavní kritérium, změnu geografického prostředí za účelem rekreačních, zdravotních a kulturních potřeb. **Štěpánek, Kopačka, Šíp** (2001) již přicházejí s komplexnějším vymezením, kdy cestovní ruch vymezují jako socioekonomický systém, který má svoji hierarchickou strukturu. Autoři zdůrazňují vyšší provázanost cestovního ruchu s ostatními socioekonomickými systémy.

Manning (2000) jde v mezivědním provázání ještě dále a upozorňuje na provázanost cestovního ruchu s ostatními vědními disciplínami (např.: ekonomikou, sociologií, geografii, urbanismem či psychologii). Cestovní ruch zažívá v posledních desetiletích dynamický rozvoj. Cestovní ruch je představován jako největší světové výrobní odvětví, jak uvádějí autoři **Gregory, Johnston a Pratt** (2009). Stává se dostupnější širší klientele. Ta naopak přispívá poptávkou po nových destinacích a nových zážitcích. V celé řadě zemí patří cestovní ruch mezi nejdůležitější sektory hospodářství. CR patří mezi velmi významné ekonomické a také sociální jevy v současné společnosti. Definice cestovního ruchu je tak stále více obtížná. Přestože byly v minulých letech a desetiletích učiněny řady pokusů na jasnou definici, stále se jí nepodařilo nalézt.

Podle světové organizace cestovního ruchu **World Tourism Organisation** (dále jen WTO) se cestovním ruchem rozumí činnost osoby cestující ve volném čase, na přechodnou dobu do místa mimo její trvalé bydliště, a to za jiným účelem, než je vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě. Toto staticky zaměřené pojetí cestovního ruchu rozšiřují **Pásková a Zelenka** (2002, s. 45), kteří definují cestovní ruch jako komplexní společenský jev. „*Jedná se o souhrn aktivit účastníků cestovního ruchu, souhrn procesů budování a provozování zařízení se službami pro účastníky cestovního ruchu včetně souhrnu aktivit osob, které tyto služby nabízejí a zajišťují, aktivit spojených s využíváním, rozvojem a ochranou zdrojů pro cestovní ruch, souhrn politických a veřejně-správních aktivit a reakce místní komunity a ekosystémů na uvedené aktivity*“. Cestovní

ruch (tourism) je v **návruhu normy EU** vymezen jako: „*aktivita osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí nebo pobývajících v těchto místech za účelem trávení volného času, podnikání či jiným účelem*“ (Toušek, Kunc a kol. 2008, s. 303). Cestovní ruch můžeme definovat i jako „*soubor vztahů a jevů, které vyplývají z cestování a pobytu osob, pokud s pobytem není spojeno i trvalé usazení a vykonávání výdělečné činnosti*“ (Galvasová, Binek a kol. 2008).

2.3 Seniorský cestovní ruch

Pojem **seniorský cestovní ruch** spadá do kategorie sociálního cestovního ruchu, též nazývaného „cestovní ruch pro všechny“ (Czechtourism). Zájmovou skupinou seniorského cestovního ruchu jsou senioři. Ti patří k nejrychleji se rozvíjejícím segmentům cestovního ruchu. Seniorský cestovní ruch je novodobý fenomén v cestovním ruchu. Z výše uvedených důvodů neexistuje vysoký počet odborných publikací, které mu věnují pozornost. Přesto však existuje řada odborných článků, které ho zkoumají, a to z několika pohledů.

Prvním badatelem, jenž se zabýval seniorským cestovním ruchem, byl **Neugarten** (1968). Dalším z průkopníků, který se výrazněji začal věnovat seniorskému cestovnímu ruchu, byl **Sternth**. V sedmdesátých letech se objevují první náznaky seniorského cestovního ruchu, především v západních zemích u movitějších vrstev obyvatel. Sternth zkoumal vliv stáří na povědomí o informacích o cestovním ruchu. Zjistil, že starší lidé mají mnohem širší povědomí a informace o cestovním ruchu než mladí. O několik let později vzrostl zájem o studie vlivu masových médií na seniorský cestovní ruch (Philips, Sternth 1977).

Za stěžejní dílo o seniorském cestovním ruchu lze považovat knihu **I. Pattersona** (2006). Tato publikace mi posloužila jako zásadní pilíř pro tvorbu diplomové práce. Dílo se uceleně zaměřuje na celý segment seniorského cestovního ruchu. Od historie vzniku seniorského cestovního ruchu, přes měnící se sociodemografické struktury, motivace, nálady a potřeby seniorů. Důležitou částí publikace jsou pasáže věnující se rozdílům na trhu cestovního ruchu seniorů. Autor se zde snaží vysvětlit, jak senioři sami sebe vnímají a

jakou roli hraje subjektivní věk pro seniory. Subjektivním náhledům se také věnuje článek **M. Cleavera** a **T. E. Mullera** (2002). Autoři se zde pokoušejí nastínit, jakou hodnotu má subjektivní věk v seniorském cestovním ruchu. Kromě výše uvedeného, se také snaží ukázat, které faktory vedou seniory k cestování. **Patterson** (2007) dále rozpracovává své poznatky o seniorském cestovním ruchu a snaží se ukázat, odkud berou senioři nejvíce informací o budoucí cestě. Nastiňuje důležitost role rodinných příslušníků, kamarádů, známých a zkušeností z minulých návštěv. U českého seniorského cestovního ruchu se nejvíce projeví zkušenosti známých a přátel, které čeští senioři považují za nejvíce vypovídající.

Při zkoumání fenoménu seniorského cestovního ruchu lze využívat jak kvalitativní, tak kvantitativní metody. Kvantitativní metody dotazníků a následné statistické zpracování dat lze vidět u autorů **M. Littrella**, **R. Paige** a kol. (2004). Nastiňují zde faktory, které významnou měrou ovlivňují cestování seniorů. Neméně důležitou součástí je rozdělení seniorů podle věku a jejich rozdílných zájmů. Autoři se zde snaží pomocí statistických metod (faktorová analýza, ANOVA, test Kaiser-Mayer-Olkin) vytvořit skupiny seniorů podle jejich hlavních zájmů. Publikace mi posloužila k statistickému zpracování potenciálu seniorského cestovního ruchu a následně mne podnítila k mapovému výstupu. Dalšímu kvantitativnímu výzkumu se věnuje článek **P. Hunter-Jonese** a **A. Blackburna** (2007), který rozlišuje seniory podle věku a zdravotního stavu. Zdravotní stav určuje strukturu cestování. Neméně důležitou součástí jsou implikace vyvozené z výsledků. Je zde poukazováno na analýzu priorit ve výběru místa pobytu, způsobu cestování, vybavenosti lokality a ceny.

Více prací se věnuje kvalitativnímu šetření. **R. J. Callan** a **L. Bowman** (2000) ukazují, jak při výzkumu mohou být důležité osobní výpovědi seniorů. Díky nim objevují autoři profily a atributy jednotlivých typů ubytovacích zařízení a důvodů, které vedou seniory k jejich návštěvě. Nalezneme zde, mimo jiné, demografický rozbor několika posledních desetiletí v Evropě a rovněž pokusy o demografickou předpověď vývoje počtu obyvatelstva, a také jeho struktury. Subjektivním výpovědím seniorů se věnuje **G. Nimrod** a **A. Rotem** (2010). Autoři zde nastiňují, jakým způsobem senioři v cestovním ruchu vnímají sami sebe. Výstup na základě osobních výpovědí seniorské populace vykazuje i **G. Nimrod** (2008). Seniorský cestovní ruch a návyky jeho účastníků jsou zkoumány

kvalitativním šetřením pomocí řízeného interview. Autor na základě věkového rozložení respondentů objevuje vztahy mezi cestovním ruchem, volným časem, pracovními návyky, zájmy a sociálními sítěmi. Velice důležitým faktorem pro moji diplomovou práci je objevení zlomu v cestování v přechodu mezi pracovním poměrem a penzí. **D. N. Robertson** (2003) ukazuje citlivý přístup k osobním výpovědím z cestování 50 seniorů. Pomocí osobních výpovědí se snaží charakterizovat chování a zkušenosti seniorů s cestovním ruchem. Neméně důležitou součástí publikace je behaviorální charakteristika seniorů. Autor se zde snaží popsat, jak vidí starší lidé rozdíly mezi svým domovem a místy, které navštívili. Publikace byla dobrým vodítkem díky osobním výpovědím seniorů a směřování neformálních rozhovorů. Avšak autoři obou metod získávání dat (kvalitativní, kvantitativní) poukazují na fakt, že je vhodné doplnění kvalitativních metod kvantitativními prvky a kvantitativních metod kvalitativními prvky (je-li to v rámci výzkumu možné).

Pokud odhlédneme od zvoleného typu získávání dat a podíváme se na předmět seniorského cestovního ruchu, zjišťujeme, že existuje řada autorů, kteří píšou o seniorském cestovním ruchu a věnují se struktuře cestování seniorů v odlišných částech světa. Autoři uvádějí seniorský cestovní ruch jako progresivní formu v cestovním ruchu. Za hlavní faktory uvádějí stárnoucí populaci, i díky zlepšené zdravotní péči, a stálé bohatnutí vyspělého světa. Tím však podobnost končí. Většinou jsou díla rozdělena do dvou hlavních částí: první část se zabývá strukturou seniorů, demografickými charakteristikami, mentalitou seniorů, push a pull faktory a mnohými dalšími ukazateli. Druhá část článků se věnuje především kvalitativnímu výzkumu jednotlivých národnostních nebo regionálních specifik, do kterých se pokoušejí implementovat poznatky z první části. Trendy a vývoj seniorského cestovního ruchu na příkladu Pekingů a Šanghaje ukazují **C. Hsu, L. Cai** a kol. (2007), v Thajsku **Sangpikul** (2008), na příkladu korejských seniorů **S. H. Lee** a **Tideswell** (2005) a kanadských seniorů **D. M. Scott, K. B. Newbold** a kol. (2009). Výsledné modely seniorského cestovního ruchu se částečně objevují i v České republice.

Pro zarámování SCR v rámci cestovního ruchu je vhodným zdrojem **COT Business**. Časopis (kromě jiného) informuje o aktuálních trendech v seniorském cestovním ruchu. Důležitým doplňkovým materiálem jsou webové stránky **Czechtourismu** (<http://www.czechtourism.cz>). Zde můžeme najít nové a aktuální informace o seniorském

cestovním ruchem. Vhodným zdrojem pro získání informací je server **Tourism Recreation Research** (<http://www.trrworld.org>).

Velmi širokou datovou základnou oplývá **Český statistický úřad**. Na webových stránkách (<http://www.czso.cz>) je dostupné široké množství dat a informací, které vycházejí nejenom ze *Sčítání lidí, domů a bytů*, ale také například ze *Satelitního účtu cestovního ruchu*. Spolu s tištěnými publikacemi jako jsou *ročenky Pohybu obyvatelstva v Československé socialistické republice, České socialistické republice, České a Slovenské federativní republice a České republice* se doplňují a poskytují nepřehledné množství aktuálních a historických informací. Kromě Českého statistického úřadu však můžeme získat statistická data z celé Evropy. Webové stránky **Evropského statistického úřadu**, (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>) jsou vhodným doplňkem zdroje informací k demografické situaci v Evropských zemích a porovnávání mezi nimi; popřípadě mezi Českou republikou a hierarchickou úrovní o řád výš, tedy Evropským prostorem.

Výborné základy pro orientaci v pojmech cestovního ruchu poskytuje dílo autorů **M. Pásková a J. Zelenka (2002): *Výkladový slovník cestovního ruchu***. Slovník obsahuje přes 3000 odborných termínů a mnohé z nich doplňuje výkladem. Přínosným mi byl zejména s definováním pojmů „cestovní ruch“, „seniorský cestovní ruch“ a „turisté třetího věku“. Obě tyto skupiny vymezují seniory jako lid starší 55 let. Publikace mi byla jednou ze základních inspirací, proč zvolit hranici 55 let. Za vhodný doplněk k vysvětlení pojmů z humánní geografie lze pokládat *The Dictionary of Human Geography* od kolektivu autorů **Gregory, Johnston a kol. (2009)**. Světová turistická organizace se seniorům věnuje z obecného rámce. **World Tourism Organization** (<http://www.unwto.org>), vydala na přelomu let 1999/2000 dokument, na jehož základě vyzývá, aby profesionálové v cestovním ruchu vyvíjeli programy pro seniorskou turistiku, které by kromě jiného zajišťovaly lepší bezpečnost, zdravotní služby, styk s místními komunitami, kulturní vyžití, aktivity v přírodě, strukturované společenské aktivity, adekvátní prostory k tělesnému cvičení a také pravdivé a jasné informace (WTO 2001).

Pásková, Zelenka definují SCR jako **segment účastníků cestovního ruchu, který je omezený věkem** (2002). Otázkou zůstává, jaká je hranice mezi seniorským cestovním ruchem a ostatními formami cestovního ruchu. A zároveň lze-li tuto hranici ostře vymezit?

Tabulka č. 1: Pojem senior v literatuře

Představitelé a hraniční věk pojmu senior	Vymezení, zdůvodnění a přístupy
50 let Jang, Wu (2004) Littrell, Paige, Song (2004) Ryglová, Burian a kol. (2011)	vymezeno na základě věku Více navštěvují historická místa Cestují více mimo hlavní sezónu
55 let Hsu, Cai, Wong (2007) Hunter-Jones, Blackburn (2007) Muller, O' Cass (2001) Reece (2004) Sangpikul (2008) Stodůlková (2009)	vymezeno na základě věku obvyklé (nejčastější) vymezení odkaz na „tourism industry“, kde je osoba starší 55 let vymezena jako senior Rozdílné motivace cestování než „nesenioři“
55 let popř. 60 let Hůlková (2008) Šafránková (2009)	vymezeno na základě věku
60 let Heß (1993) Lee, Tideswell (2005) Lohmann, Danielsson (2001) Šniadek (2006)	vymezeno na základě věku věk 60 let označováno jako „Big Birthday“, značí status seniora vymezení na základě marketingových a ekonomických studií
65 let Boksberger, Laesser (2009) Horneman, Carter a kol. (2002) Jang, Bai a kol. (2009) Patterson (2007) Scott, Newbold a kol. (2009)	vymezeno na základě věku častá hranice odchodu do důchodu vyšší množství volného času delší pobyt v destinaci vyšší množství finančních prostředků
Silent Generation a Baby Boomers Lehto, Jang a kol. (2006)	vymezeno na základě kohorty odlišné chování a návyky v cestovním ruchu

Zdroj: vlastní zpracování

Je třeba předem upozornit, že pojem senior nemůžeme zaměňovat s pojmem důchodce (Indrová, Jarolímková a kol. 2008). Senioři jsou v odborných publikacích vymezení na základě věku. S nejnižším věkem, který se řadí do seniorského cestovního ruchu, se lze setkat v publikacích Ryglové, Buriana a kol. (2011), Jang, Wu (2004) a Littrell, Paige, Song (2004). Senioři definováni jako osoby starší 50 let. Nejčastěji se však lze setkat s vymezením seniorů jako osob starších 55 let. Jak dokazují práce Reece (2004), Hunter-Jones, Blackburn (2007), Muller, O’Cass (2001), Sangpikul (2008), Hsu, Cai a kol. (2007) a Stodůlkové (2009). Nejednoznačné vymezení uvádějí i práce českých autorek Šafránková (2009) a Hůlková (2008), které ve svých pracích vymezují české seniory jako osoby starší 55let, popřípadě 60 let. Śniadek (2006), Lee, Tideswell (2005), Heß (1993) a Lohmann, Danielsson (2001) považují za seniory osoby starší 60 let. Velmi častým věkem, kdy můžeme hovořit o seniorech je věk 65 let. Práce Boksbergera, Laessera (2009), Hornemana, Cartera a kol. (2002), Janga, Baie, a kol. (2009), Pattersona (2007) a Scotta, Newbolda a kol. (2009) definují seniory jako osoby nad 65 let. Poukazují na odchod do penze a na následný rozdílný životní styl, který je značně odděluje od dřívějšího života. Moschits (1996) dokonce uvádí, že senioři jsou aktivní pouze do 70 let věku, kdy lidské tělo začne výrazně fyzicky stárnout. Pohledy na český seniorský cestovní ruch nabývají odlišných znaků. V dnešní společnosti jsou za seniory považováni starší lidé. Zjistit, kdy nastane přesný okamžik, kdy člověk zestárne, však nelze přesně vymezit. Kalendářní věk není přesnou mírou. Šimoníková (2009, s. 21) o kalendářním věku uvádí: „*Je objektivistickým a administrativním nástrojem pro vyjádření početního zastoupení příslušníků určených kategorií, který je nejčastěji užíván v demografii a statistice a o stáří samotném mnoho nevyovídá*“. Stručný přehled chápání pojmu senior nalezneme v tabulce č. 1.

V české literatuře se můžeme také setkávat především s pojmy “turisté třetího věku“ (*third age tourists*) a “šedá turistika“. Zahraniční literatura oplývá rozmanitějšími výrazy, přičemž se lze setkat především s pojmy: *grey population, senior citizen, golden oldies, grey panthers, silvers, the erderly, empty nesters, full nesters, woopies, muppies, mature, the new old, prime lifers*, a mnohými dalšími. Pojmy byly vymyšleny na základě fyzické podobnosti, na základě absence příbuzenstva, práce, důchodu a jiných vlivů.

Příkladem může být pojem „*grey population*“, což v překladu je šedá populace, tedy starší lidé. Dalšími příklady mohou být pojmy „*full nesters*“ a „*empty nesters*“. Full nesters znamená v překladu plné hnízdo. Jde o seniory, kteří jsou ještě v pracovním poměru a starají se o děti. Pojem empty nesters je pro mou diplomovou práci mnohem výstižnější. Jedná se o seniory, kteří jsou již v důchodu a nemají děti, o které by se starali. Žijí samostatný život.

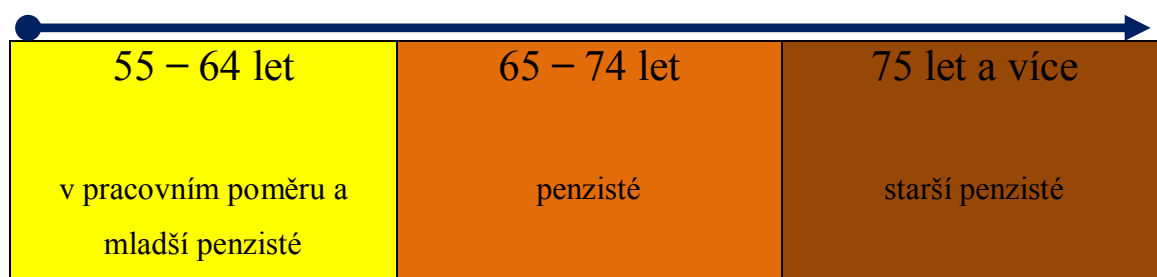
Pečlivé prostudování literatury volného času a cestovního ruchu naznačuje nejednoznačnost, tedy nepřesné vymezení seniorského cestovního ruchu. Prakticky neexistuje přesná definice, co je a co již není řazeno mezi seniorský cestovní ruch. V praxi převládá kontinuum a není možné přesně říci, že stáří začíná přesně v 55 letech.

Čím více jdeme do podrobnějšího zkoumání skupiny seniorů, tím více zjišťujeme, jak je skupina heterogenní. A proto přibližně od přelomu 21. století existují snahy rozdělit seniorskou populaci do několika podskupin, které si budou více podobné. Zpočátku se pokusy o rozdělení seniorské populace zaměřují pouze na dvě hlavní věkové podskupiny, tzv. „mladší senioři“ a „starší senioři“, jak dokazují díla **Horneman, Carter** a kol. (2002), **Whitford** (1998) či **Norman** a kol. (2001). Avšak brzy se zjistilo, že rozdělení pouze na 2 skupiny nestačí, jelikož je skupina seniorů více heterogenní, než se čekalo. A proto se o rozdělení podle věku se pokusila i **Hůlková** (2008), která seniorskou populaci dělí na tři hlavní skupiny (50-59 let, 60-69 let, 70 a více let). Avšak i zde je úskalí, kdy poslední kategorie seniorů se prezentuje jako příliš heterogenní. **Śniadek** (2006) se pokouší podle věku rozdělit seniory do čtyř základních skupin (55-64 let, 65-74 let, 75-84 let a 85 let a více). Avšak, ukazuje se, že čtyři skupiny je příliš mnoho. Rozdílný přístup lze vidět u **Petersona** (2006), který se snaží rozdělit skupinu seniorů podle kohorty. Tedy osob narozených v jedné generaci. Rozdělení seniorů podle kohorty (*baby boomers* a *silent generation*) lze vidět i u **Lehta, Janga** a kol. (2006). Rozdělení seniorů podle kohorty však představuje nutnost znát velmi detailní informace o demografickém vývoji.

Na základě prostudované literatury jsem došel k závěru, že nejvhodnějším věkem kdy můžeme osoby vnímat jako seniory je hranice 55 let. Hranice byla zvolena na základě díla **Páskové a Zelenky** (2002, str. 295). Dále bylo přihlédnuto k zahraničním autorům, kteří nejčastěji zmiňují věkovou hranici 55 let. Nejvhodnější se zdají být právě tři podskupiny, jak ukazuje diskuze literatury. Jde o skupiny po 10 letech, tedy kategorie 55–

64 let, 65–74 let a v poslední kategorii jsou lidé starší než 75 let, jak nám prozrazuje obrázek č. 1. Kromě rozdělení seniorské populace podle věku jsou pro přesnější identifikaci aktuálních trendů v SCR použity další členění: podle pohlaví, podle místa původu, podle vzdělání, podle výdajů, a mnohé jiné. Určení přesné hranice však nevyovídá o skutečném stavu jednotlivce. Administrativní hranice 55 let podporuje tendence vnímat seniory jako jednu homogenní skupinu (skupinu starších osob). Avšak opak je pravdou. Výše uvedený přístup nereflektuje základní sociální a ekonomické postavení ve společnosti. Neodráží ani psychologickou různorodost jedinců.

Obrázek č. 1: Kategorie seniorů

Zdroj: vlastní zpracování

V České republice se můžeme setkat s několika autory, kteří se věnují seniorskému cestovnímu ruchu. **Šafránková** (2009) vnímá seniorský cestovní ruch statistickými pohledy. Hledá jedinečnosti a výjimečnosti ve statistických datech. Pokouší se poukázat, čím je seniorský cestovní ruch jiný od ostatních forem cestovního ruchu. V podobném duchu hovoří i **Stodůlková** (2009). Ta se však seniorskému cestovnímu ruchu více věnuje z ekonomického pohledu. Na základě demografických analýz a motivací seniorů předvídá způsoby budoucí chování seniorů v cestovním ruchu. **Hůlková** (2008) však postupuje z jiné roviny. Na základě demografické analýzy a terénního šetření se snaží pochopit celý segment seniorského cestovního ruchu. Hledá oblasti (*ne lokality*), kde nabývají seniorský cestovní ruch a cestovní ruch v České republice podobných struktur. Vybraným formám (senioři) cestovního ruchu v Čechách se věnuje **Nývltová** (2010), trendům v cestovním ruchu na Moravě se věnuje **Francová** (2010). Aktuálním trendům v SCR v České republice se věnuje **Klufová** (2011), která se snaží poukázat na to, jak se mohou

demografické změny promítat do oblasti cestovního ruchu. Zároveň se snaží zaměřit pozornost na možné využití Geografických informačních systémů pro matematické a geografické modelování. Cílem práce je kromě výše uvedených skutečností i prostorové znázornění lokalit, kde se může seniorský cestovní ruch dále vyvíjet. **Klufová, Nývltová, Francová** (2010) doplňují práci R. **Klufové** o hodnocení lokalizačního a realizačního potenciálu, na jejichž základě formují celkový potenciál seniorského cestovního ruchu.

Pro základní prostorové modelování potenciálu cestovního ruchu a následné srovnání s potenciálem cestovního ruchu je vynikajícím podkladem práce **J. Bíny**: *Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky* (2002). Při prostorovém modelování seniorského cestovního ruchu byla velmi dobrým vodítkem pro srovnání obecného potenciálu cestovního ruchu a potenciálu seniorského cestovního ruchu. Pro zpracování diplomové práce byla však přínosnější aktualizovaná verze *Aktualizace potenciálu cestovního ruchu v České republice* (2010), jež mnohem podrobněji popisuje metodiku tvorby grafických výstupů.

2.4 Metodická literatura a zdroje

K přípravě, uskutečnění a zpracování výsledků terénního šetření je výborným zdrojem publikace **M. Dismana** (2000). Dílo podněcuje čtenáře v uvažování od tvorby správné hypotézy, přes návrh způsobu šetření, správnou tvorbu otázek až po určení prostého náhodného vzorku obyvatelstva, jenž odpovídá rozložení v realitě. V práci se dozvídáme, jak má vypadat správný (geografický) výzkum. Detailnějším metodám sociologickému výzkumu se věnuje kolektiv autorů **P. Pergler, M. Disman** a kol. (1969).

O struktuře kvalitativních a kvantitativních šetření je pojednává práce **J. Hendla** (2005). Dílo mi poskytlo základní směr, jak provést výběr respondentů. Též mi byl výborným zdrojem, jak mají vypadat základy kvalitativního výzkumu. Neméně důležitým zdrojem je dílo **D. Silvermana** (2005): *Ako robiť kvalitatívny výskum*.

3. VYMEZENÍ POJMŮ, METODICKÉ POSTUPY A DATA

3.1 Zdroje informací a dat

3.1.1 Sekundární data

Mezi základní zdroje, které využívá tato práce, patří především data z Českého statistického úřadu (ČSÚ), která vycházejí především ze sčítání lidu, domů a bytů v r. 1991 a 2001. Informace týkající se historie vývoje obyvatelstva pocházejí ze statistických ročenek *Pohybu obyvatelstva v Československé socialistické republice* (1960-1973, 1986-1988), *Pohybu obyvatelstva v České socialistické republice* (1974-1985), *Pohybu obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice* (1989-1991) a *Pohybu obyvatelstva v České republice* (1992-2010). Pro historický vývoj obyvatelstva bylo dále použito dat ze *Statistických ročenek České republiky* (2003-2011). Kombinace výše uvedených zdrojů je značně problematická. Pro tvorbu grafu vývoje jednotlivých kategorií obyvatelstva České republiky podle věku, bylo nutné sčítat obyvatele v pětiletých, někdy též v jednoletých, intervalech, jelikož pojem „nejstarší věková kategorie“ se v jednotlivých publikacích stále měnila.

Informace, týkající se Evropského vývoje obyvatelstva, byly čerpány především z Evropského statistického úřadu. Informace o světovém cestovním ruchu a jeho trendech byly získávány ze stránek Světové turistické organizace – World Tourism Organization (UNWTO). Data o českém turistickém ruchu byla získávána ze stránek Českého statistického úřadu, Czechtourismu – České centrály cestovního ruchu, která je státní příspěvkovou organizací Ministerstva pro místní rozvoj.

V případě seniorského cestovního ruchu není k dispozici přílišné množství informací. Částečné trendy jsou k dispozici na stránkách České centrály cestovního ruchu a Časopisu COT-Business. Důležitým zdrojem informací o seniorském cestovním ruchu je turistický portál České republiky CZeCOT a MAG Consulting. Seznam hlavních zdrojů sekundárních dat lze nalézt v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Sekundární data

název	dílo/zdroj	použití
Český statistický úřad	Statistické ročenky Pohybu obyvatelstva (1962-2011), www.czso.cz	Vývoj věkové struktury populace v Česku, vývoj volného času, růst finančních prostředků
Česká centrála cestovního ruchu (Czechtourism)	www.czechtourism.cz	Aktuální trendy seniorského cestovního ruchu v Česku
Turistický portál České republiky	www.czecot.cz	Informace o lázeňství a wellness sektoru v Česku
MAG Consulting	www.magconsulting.cz	trendy seniorského cestovního ruchu ve světě
Světová turistická organizace (UNWTO)	http://unwto.org/en	Aktuální trendy seniorského cestovního ruchu ve světě
Evropský statistický úřad	http://epp.eurostat.ec.europa.eu	Aktuální trendy populace v Evropě
COT bussiness	COT bussiness	Aktuální informace o seniorském cestovním ruchu v Česku

Zdroj: vlastní zpracování (2011)

3.1.2 Primární data

Dotazníková šetření

V diplomové práci bylo použito kromě sekundárních zdrojů dat (statistická data, výsledky dřívějších průzkumů,...) také dat primárních, tedy údajů nashromážděných pro daný výzkum. Seznam metod získávání primárních lze nalézt v tabulce č. 3.

Primární data byla získána na základě několika šetření:

1. Neformální (nestandardizované) rozhovory se seniory
2. Dotazníkové šetření seniorů na turisticky atraktivních místech v České republice
3. Šetření v cestovních kancelářích
4. Dotazníkové šetření majitelů ubytovacích zařízení

Tabulka č. 3: Přehled metod při sběru primárních dat

Metoda	metoda	Počet respondentů	návratnost
Neformální rozhovory	Nestandardizovaný rozhovor (metoda sněhové koule)	60	78 %
Šetření v cestovních kancelářích	Telefonní interview	Upuštěno od metody	0 %
Dotazníkové šetření u seniorů v atraktivních místech	Dotazníkové šetření (osobní)	240	100 %
Dotazníkové šetření u majitelů ubytovacích kapacit	Dotazníkové šetření (elektronické)	120	41 %

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Neformální (nestandardizované) rozhovory se seniory

Při zjišťování základních informací o seniorském cestovním ruchu byly vedeny nestandardizované rozhovory se seniory metodou „sněhové koule“ (snowball sampling). Výběr začal u jedinců, o nichž se ví, že splňují daná kritéria (starší 55 let a rádi cestují). Je s nimi provedeno interview, při němž jsou požádáni, aby nominovali další osoby, které znají a které rovněž splňují daná kritéria. S těmi kandidáty je následně provedeno interview a celý proces se opakuje (Hartnoll a kol. 1997). Metoda rozhovoru byla značně pracná. Bylo nutné zvolit citlivý přístup k dotazovaným. Hendl (1997) uvádí, že otázky v kvalitativním interview by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné.

První rozhovory nebyly ničím jiným než jen počátečními vodítky, jak uvádějí Strauss a Corbinová (1999). Zpočátku přicházíme s velmi vágní představou o tom, jak bude interview probíhat, a jak jsme otevřeni přizpůsobit interview danému člověku a dané situaci (Miovský 2006). Struktura neformálních rozhovorů byla volná. Bylo osloveno přes 60 seniorů v Praze, zázemí Prahy a také z venkova. Největší “neochota“ se vyskytovala v Praze. Senioři, mající často s dotazováním špatné zkušenosti, se báli a nevěděli, co je čeká. Proto v některých případech od rozhovoru upustili.

Inspiračním zdrojem se pro mne stala práce R. Hartnolla a kol. (1997), D. N. Robertsona (2003), J. Hendla (1997) a (2005). Použil jsem metodu kvalitativního výzkumu. Senioři byli předem informováni, že jsou účastníky terénního šetření v cestovním ruchu. Z počátku rozhovoru bylo nutné získat si důvěru seniorů. Cílem však bylo zjistit, jestli cestují. Pokud ano, jaká je struktura seniorského cestovního ruchu, co senioři preferují a co ne, jestli se v průběhu 10 let změnila struktura cestování. Úsilí bylo směřováno i do oblastí, co seniory motivuje a omezuje v cestování. Druhořadým cílem bylo zjistit doplňující údaje k dotazníkovému šetření. Tedy zdůvodnění trendů v seniorském cestovním ruchu. Otázky průzkumu byly kladeny přibližně v pořadí: základní informace o cestovateli; struktura dovolených za posledních 5 let; překážky, se kterými se během cestovního ruchu setkal; co mu na cestovním ruchu vadí a co upřednostňuje; s kým rád cestuje; změny v cestování za posledních 10 let; a současně povolení uvést shrnuté výsledky ve své práci.

Hlavním pozitivem neformálních rozhovorů je možnost získat vysoké množství informací. Metoda rozhovoru je velice pracnou a nákladnou technikou sběru informací. Rozhovor klade menší nároky na iniciativu respondenta, pro respondenta je obtížnější vynechat odpovědi na některé otázky. Proporce úspěšného dokončení rozhovorů je podstatně vyšší než návratnost dotazníků (Disman 2000). „Síla neformálního rozhovoru spočívá v tom, že rozhovor zohledňuje individuální rozdíly a změny situace. Otázky mohou být individualizovány, aby se dosáhlo hloubkové komunikace a využilo se prostředí a situace a aby se zvýšila konkrétnost a bezprostřednost rozhovoru“ (Hendl 1997, s. 92). Tazatelé tento druh šetření umožňuje stočit rozhovor tam, kam tazatel potřebuje. Není důležité, zda se různých osob ptáme zcela stejně (otázky nemusí být identické), ve stejném pořadí a stejným způsobem (Miovský 2006). Nestandardizovaný rozhovor umožňuje

zachytit jevy v širších logických souvislostech (Pegler, Disman a kol. 1969). Nevýhodou je vysoká finanční a časová náročnost a nutnost získání si důvěry. Dalším negativem je získání relativně nízkého počtu respondentů. Slabost neformálního rozhovoru tkví z potřeby delší doby pro získání požadovaných informací. Při analýze vzniklého textu rozhovoru musí výzkumník strávit hodně času, aby utřídil jednotlivé typy informací. Kvalita informací závisí na dovednosti tazatele vést rozhovor a následné schopnosti srovnat získaná data (Hendl 1997). Metoda nestandardizovaných rozhovorů umožňuje vysvětlit nejasné nebo překvapivé odpovědi. Pro diplomovou práci bylo (kromě počátečních informací o seniorském cestovním ruchu) důležitým faktorem získat zdůvodnění některých faktů, které vyvstaly z dotazníkového šetření. Přestože jsou neformální rozhovory seniorů výrazem jejich subjektivních názorů a odrazem v minulosti získaných zkušeností, z výsledků výzkumu lze získat velmi pravděpodobný vztah seniorů k cestovnímu ruchu.

Dotazníkové šetření seniorů na turisticky atraktivních místech v České republice

Šetření u seniorů na turisticky atraktivních místech v České republice bylo provedeno dotazníkovým šetřením.

Cílem bylo získat, zanalyzovat a zhodnotit odpovědi na následující okruh otázek

- Jsou/nejsou senioři homogenní skupina?
  - o Jaké jsou rozdíly v trávení dovolených podle věku?
  - o Jaké jsou rozdíly mezi seniory podle místa pobytu?
  - o Jaké jsou rozdíly mezi seniory podle pohlaví?
  - o Má jejich zdravotní stav vliv na výběr dovolené?
  - o Jaké jsou roční výdaje u seniorů?
- Může seniorský cestovní ruch prodloužit hlavní sezónu?
  - o Jaké roční období je pro seniorský cestovní ruch nejčastěji využíváno?
- Vnímají dovolenou jako bránu z „rutiny všedního dne“?

Seznam otázek byl vystaven na základě předešlých šetření a dříve použitých dotazníků. Předlohou pro dotazníkové šetření byly práce L. Stodůlkové (2009),

J. Šimoníkové (2009), A. Hůlkové (2008), J. Callena a L. Bowmana (2000) a dotazník určený pro návštěvníky v regionech (Czechtourism), z České centrály cestovního ruchu. První část dotazníku tvoří identifikační otázky, po níž následují otevřené a uzavřené otázky které nabízejí soubor alternativ, ze kterých si respondent vždy vybere vhodnou odpověď (Disman 2000). Uzavřené otázky byly tzv. selektivního typu. Je to typ otázek, nabízející možnost volby odpovědi. Otevřené otázky, které nenabízejí respondentům žádné odpovědi, byly použity minimálně. Šetření má za úkol zjistit motivace účastníků, strukturu seniorského cestovního ruchu, vliv zdravotního stavu na cestování a naopak vliv cestovního ruchu na kondici. V dotazníku byly použity také dichotomické odpovědi (typu ANO-NE). Otázky byly tvořeny tak, aby respondent zvolil právě jen jednu odpověď. Pro měření důležitosti názorů, postojů či mínění bylo použito tzv. bodové škály. Škálu tvořily 4 stupně: od prvního stupně („velmi důležité“), po čtvrtý stupeň („nedůležité“). Pátý stupeň („neumím posoudit“) byl vytvořen na základě neznalosti či neuvědomování si důležitosti. K nevýhodám bodových škál patří snaha respondentů o co nejlepší výsledek a nadhodnocování reálného stavu věci. Druhou stranou mince může být nepochopení stejného obsahu bodové škály respondentem a výzkumníkem (Disman 2000). Dotazník se skládá z celkem 20 otázek (příloha č. 18). Získané odpovědi na otázky byly později statisticky vyhodnoceny (6. kapitola).

Rozptyl populace v prostoru České republiky podstatně zvyšuje náklady a nesmírně ztěžuje organizaci výzkumů. Při výběru lokalit, kde se šetření uskuteční, byl zvolen **vícestupňový náhodný výběr**. Poté byl vybrán náhodně reprezentativní soubor okresů a v každém z nich bylo na základě prací R. Klufové (2011), J. Bíny (2010) a MMR (2006) vybráno 20 turisticky atraktivních míst. Posléze bylo prostým náhodným výběrem zvoleno jedno turisticky atraktivní místo. Teprve poté byli na místě vybráni jedinci. Tento proces se opakoval 6x. Celkově bylo vybráno 6 lokalit, kde se šetření uskuteční. V každé lokalitě byla stanovena kvóta 40 respondentů. Respondenti byli vybíráni náhodným výběrem každého třetího, kterého jsem potkal před vstupem do památky, popřípadě před vstupem do turisticky atraktivní oblasti. Vzhledem k faktu, že bylo potřeba kolem 10 minut na vyplnění dotazníku, můžeme pominout vliv hromadných příjezdů návštěvníků. Pokud se vyskytla skupina návštěvníků, byl z ní vybrán pouze jeden. Celkem bylo dotazováno 240 respondentů. Tyto lokality tvoří hlavní město Praha, okresní město Ústí nad Orlicí, obec Nepomuk se Zelenou horou, historické městečko Čáslav, centrum odpočinku a zábavy

Železná Ruda-Špičák a zámecký areál v Lednici. Šetření probíhalo vždy v sobotu od 11:00 do cca 16:00 na výše uvedených turisticky atraktivních místech.

Výhodou dotazníkového šetření je rychlost jeho vyplnění. Není problém najít dostatečný počet respondentů. Značnou nevýhodou je nadměra tazajících se osob a s tím spojená nechuť respondentů odpovídat. Dotazníkové šetření taktéž potřebuje náročnou přípravu dotazníku a následné hledání trendů ve výsledcích.

Šetření v cestovních kancelářích

Šetření u cestovních kanceláří bylo naplánováno pomocí telefonního interview. Tento způsob má výhody v rychlosti a nízké finanční náročnosti. Vzhledem k faktu, že telefonní připojení je nezbytné k fungování společnosti, byl tento způsob vybrán a omezení telefonem můžeme pominout.

Při šetření nastal zásadní problém. Zástupci firem nebyli ochotni sdílet svá data. Zkusil jsem tedy osobně zajít do jedné pobočky. Pro řadu cestovních kanceláří je seniorský cestovní ruch celkem nový a cestovní kanceláře a cestovní agentury mají své "know how", které si velmi pečlivě chrání. Po měsíční mailové korespondenci s jednou středně velkou cestovní kanceláří z okresního města České republiky se mi dostalo několik velmi zajímavých statistických dat a informací. Bohužel podmínkou získání bylo zachování anonymity zdroje. V mé práci se tato cestovní kancelář bude jmenovat **XY Tour**. Pracovnice, která mi poskytla citlivé údaje, si taktéž nepřála být jmenována. V diplomové práci bude nazývána paní Novotnou.

Z výše uvedených důvodů bylo šetření u cestovních kanceláří upuštěno a nahrazeno šetřením u majitelů ubytovacích kapacit.

Dotazníkové šetření majitelů ubytovacích zařízení

Šetření u majitelů a provozovatelů ubytovacích zařízení bylo provedeno dotazníkovou metodou.

Cílem šetření mezi majiteli ubytovacích kapacit bylo získat, zanalyzovat a zhodnotit odpovědi na následující okruh otázek

- Jak jsou senioři vnímáni u majitelů ubytovacích zařízení?
- Jaké existují problémy spjaté se seniorským cestovním ruchem?
- Jaké je rozložení využití ubytovacích kapacit během roku a jaký podíl tvoří senioři?

Seznam otázek byl vystaven především na základě předešlých šetření a dříve použitých dotazníků. Hlavní předlohou pro dotazníkové šetření určené pro majitele ubytovacích zařízení byla práce T. Hlavičky (2009) a dotazníku určeného pro návštěvníky v regionech z roku 2005 z České centrály cestovního ruchu. Dotazník se dělí na dvě základní části. První část tvoří základní identifikační otázky, které mají zjistit, o jaký typ ubytování se jedná, jakou má kapacitu, jak je kapacita využívána v sezóně a mimo sezónu. Druhou část tvoří otázky týkající se seniorského cestovního ruchu. Předposlední otázka se týkala využití ubytovacích kapacit v průběhu roku. Poslední otázka měla za cíl zjistit, zda byla či nebyla jakákoli důležitá věc opomenuta. Dotazník pro majitele ubytovacích zařízení obsahuje celkem 17 otázek (příloha č. 19).

Dotazník byl sestaven z otevřených, polootevřených a uzavřených otázek. Otázky byly koncipovány tak, aby vtáhly majitele ubytovacích zařízení do zkoumaného problému. Byly zařazeny od jednoduchých po stále složitější. Uzavřené otázky se týkaly zejména identifikačních otázek. Otevřené otázky, bez předem nabízených odpovědí, byly využity k popisu, jak majitelé hotelů vnímají seniorskou klientelu.

Znatelnou výhodou elektronické korespondence je její rychlost a nenákladnost. Nevýhodou je relativně nízká návratnost dotazníků. U dotazníku je možné, že otázky byly zodpovězeny jiným člověkem, tedy dotazovaná osoba nemusí být ta, která byla vybrána do vzorku. Dotazník klade vysoké nároky na ochotu dotazovaného, je snadné „přeskočit“ otázky nebo vůbec neodpovědět (Disman 2000). Dalším faktorem je vysoká nedůvěra v možné zneužití odpovědí. Proto bylo nezbytné dotazník opatřit sdělením, že uvedené informace považují za důvěrné, budou anonymizovány a budou použity výhradně pro mé vlastní studijní účely.

Výběr ubytovacích kapacit, kde by se šetření dalo provozovat, byl zvolen **prostým náhodným výběrem** (Disman 2000). Byl osloven každý třetí majitel či správce z abecedního seznamu nabídky ubytovacích kapacit, které jsou dostupné na portálu Seznam.cz (<http://www.seznam-ubytovani.cz/>). Byly vybrány ubytovací zařízení hotelového typu a penziony. Celkem bylo osloveno 120 subjektů. Návratnost činila 49 dotazníků, což představuje cca 41 %.

3.2 Tvorba mapy potenciálu seniorského cestovního ruchu

Při hodnocení potenciálu seniorského cestovního ruchu práce vychází z prací R. Klufové (2011), R. Klufové, J. Nývtové a V. Francové (2010), J. Bíny (2002), J. Bíny (2010) Vystoupila, Holešnické a kol. (2007) a MMR (2006). Převzata je metodika tvorby mapy potenciálu seniorského cestovního ruchu. K tvorbě hodnot potenciálu cestovního ruchu bylo použito Geografických informačních systémů (ESRI Arc Map 9.3). Zdrojem podkladových dat pro tvorbu byl soubor ArcČR 500. Pro metodu výpočtu plochy potenciálu seniorského cestovního ruchu byla použita funkce interpolace Inverse distance weighted (dále jen IDW). Metoda IDW je jednou z nejpoužívanějších metod prostorové interpolace, vzhledem k její nenáročnosti a rychlosti (Mitas, Mitasova 1999). Lze ji použít i na rozsáhlé datové soubory. IDW určuje hodnotu v každé buňce v závislosti na jejím okolí. Do výpočtu byl zahrnut **kulturně-poznávací cestovní ruch, golfový, lázeňský cestovní ruch** a také **wellness**. Tyto formy cestovního ruchu byly vybrány na základě analýzy neformálních rozhovorů s českými seniory jako nejvhodnější formy pro seniorský cestovní ruch. Dále byly hodnoceny lokalizační faktory (kulturně historické památky, přítomnost lázní a wellness centra, národní park a chráněná krajinná oblast). Z realizačních faktorů byla pro hodnocení zvolena dopravní dostupnost a kapacita ubytovacích zařízení. Pro tvorbu potenciálu byla použita bodová metoda založená na přidělení bodů (respektive váhy) jednotlivým prvkům tak, aby odrážely jejich důležitost. Tyto prvky byly následně váženy proměnnými, jak ukazuje tabulka č. 5.

Datové podklady pro lázeňský a wellness sektor byly získány na adrese turistického portálu České republiky CZeCOT (<http://www.czecot.cz/>). Seznam wellness center byl doplněn z adresáře wellness hotelů České Asociace Wellness (<http://www.spa-wellness.cz/>). Seznam golfových hřišť byl získán z golfového serveru Golf.OOO (<http://golf.ooo.cz/>). Kulturně-historické památky byly vybrány z publikace *Jak dobýt hrad 2* (Jančo, Ševců 2009), která obsahuje nejen seznam kulturně historických památek, ale také informace o dopravní dostupnosti, fyzické zdatnosti, která je potřeba pro jejich návštěvu, a v neposlední řadě také informace o bezbariérovosti. Seznam kulturně historických památek byl dále doplněn o 3 nejnavštěvovanější památky v každém okrese. Ty byly získány i s počty návštěvníků za rok 2009 z Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (<http://www.nipos-mk.cz/>). Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (dále jen NIPOS) je zdrojem informací o zpřístupněných památkách. Celkem obsahuje 245 zpřístupněných památkových objektů (Heřmanová, Chromý a kol. 2009). Dále (pokud památky již nebyly obsaženy), byly doplněny až o 5 nejnavštěvovanějších turistických cílů v každém kraji dle agentury Czechtourism.

Jelikož všechny památky a turistické cíle nejsou stejně atraktivní, bylo použito kvalitativní dělení. Z důvodu srovnatelnosti dat a snadnější interpretovatelnosti byl každý turistický cíl označen bodovou škálou celých čísel (od 1 do 3). Podrobněji v tabulce č. 4. Nejvýznamnější a největší centra (mezinárodního významu) měla hodnotu 3, středně velká centra (národního významu) 2 a relativně malá (regionální) centra dostala hodnotu 1. Golfová centra mající 18 jamek a více dostaly hodnocení 3 body, golfová centra, která mají 9–17 jamek dostaly hodnocení 2 body, a méně jak 9 jamek bylo hodnoceno 1 bodem. Kulturně historické památky, které měly roční návštěvnost vyšší jak 50 tis., dostaly 3 body. Tyto památky znamenají pro území výrazný faktor dalšího potenciálního ekonomického, terciálního a sociálního rozvoje (Heřmanová, Chromý a kol. 2009). Památky s návštěvností 10 tis. – 50 tis. dostaly 2 body a ty, které měly méně jak 10 tis. návštěvníků za rok, obdržely 1 bod. Obdobně tomu bylo u lázeňských a wellness center a kapacity ubytovacích a stravovacích zařízení.

Mezi realizační podmínky, umožňující uspokojovat nároky účastníků cestovního ruchu, byly zařazeny hodnoty prezentující vybavenost území ubytovacími a stravovacími kapacitami a dopravní dostupností.

Tabulka č. 4: Koeficienty významnosti potenciálu seniorského cestovního ruchu

	faktory	kritérium	koeficient
Kulturně-historické památky	kulturně historické památky	návštěvnost více než 50 tis. za rok	3
		návštěvnost 10-50 tis. za rok	2
		návštěvnost 2-10 tis. za rok	1
lázně	lázně	mezinárodně významná	3
		národně významná	2
		regionálně významná	1
sport-golf	golfová hřiště	18 a více jamek	3
		9-18 jamek	2
		méně než 9 jamek	1
Ubytovací a stravovací zařízení	kapacita ubytovací zařízení	Více než 1000	3
		100-1000	2
		méně než 100	1
dopravní infrastruktura	doprava	dálnice a rychlostní komunikace	1
		železniční koridor	1
		Letiště se zpevněnou plochou	1
Národní parky	Národní park	zasahuje do ORP	1
Chráněné krajinné oblasti	Chráněná krajinná oblast	zasahuje do ORP	1

zdroje: MMR (2006), NIPOS, MDCR, Golf.OOO, vlastní výzkum, vlastní výpočty

Proměnné, znázorňující liniové a plošné jevy (dopravní infrastruktura, národní parky, atd...), byly hodnoceny odlišně. V dopravní infrastruktuře byly hodnoceny železniční cesty s obsluhností železniční dopravou, dálnice a silnice pro motorová vozidla, s obsluhností autem a autobusovou dopravou, vnitrostátní a mezinárodní veřejné letiště se zpevněným povrchem. Informace jsou dostupné na serveru Ministerstva dopravy České republiky (<http://www.mdcz.cz>). Obce, ležící v ORP, jímž procházel jeden z hlavních železničních koridorů, dostaly 1 bod. Rovněž obce, ležící v ORP, kterým procházela

dálnice nebo silnice pro motorová vozidla, dostaly 1 bod. Podmínkou však bylo napojení dálnice či silnice pro motorová vozidla na českou dálniční síť. Tedy dálnice D3 kolem Tábora či rychlostní komunikace R6 mezi Chebem a Sokolovem nebyly započítány. Výjimkou byl Úsek D8 z Ústí nad Labem ke státním hranicím. Jelikož existuje napojení na německé straně a chybí relativně „malý“ kousek přes České Středohoří, byl tento úsek započítán. Obce, ležící v ORP, kde se nachází buď mezinárodní, nebo vnitrostátní veřejné letiště se zpevněnou dráhou, dostaly 1 bod. Celkem tak obce za dopravní infrastrukturu mohly obdržet až 3 body.

Toušek, Kunc a kol. (2008, str. 309) zdůrazňují důležitost vlivu přírodních zdrojů v cestovním ruchu: „*Přírodní zdroje a předpoklady jsou základním faktorem podmiňujícím vznik a prvotní stadium formování rekreačních procesů, rekreačně územních systémů*“. Přírodní předpoklady byly hodnoceny následovně: obce, nacházející se v ORP, kterým prochází alespoň část národního parku, dostaly bod. Podobně tomu bylo i v případě chráněných krajinných oblastí. Váhy byly určeny na základě neformálních rozhovorů mezi seniory (tabulka č. 5). Senioři byly dotazováni, aby na bodové škále od 1 (nedůležité) do 10 (velmi důležité) zhodnotili vliv kulturně-historických památek, lázní a wellness, sportovního potenciálu, ubytovacích a stravovacích zařízení, dopravní infrastruktury, národních parků a chráněných krajinných oblastí. Na základě předešlých rozhovorů byly pro seniorský cestovní ruch právě tyto faktory zvoleny za nejvhodnější. Z výsledného bodového ohodnocení jim byly přiřazeny váhy, které zachovávají poměry mezi ohodnocením jednotlivých faktorů.

Tabulka č. 5: Vážení proměnných pro výpočet potenciálu SCR

Proměnná	Váha
Kulturně-historické památky	19
Lázně a wellness	12
Sport – golf	6
Ubytovací a stravovací zařízení	9
Dopravní infrastruktura	10
Národní parky	28
Chráněné krajinné oblasti	16

zdroje: vlastní výzkum, vlastní výpočty

Existuje poměrně velké množství geografických dat získávaných z nepravidelných intervalů v prostoru, které však tvoří spojitá data. U těchto dat není možné získat informace měření z celé lokality. K získání informací i na jiných místech, než byla ta konkrétně měřená, pak slouží interpolace. Vlastní prostorová analýza byla provedena v programu ArcGIS 9.3, kde pomocí funkce interpolace IDW byl nainterpolován spojitý povrch. Břehovský, Jedlička, Šíma (2003, s. 66) definují interpolační funkci IDW: „*Funkce určuje hodnotu v dané buňce pomocí lineárně vážené kombinace množiny vstupních bodů, kde váha je funkce inverzní vzdálenosti (čím dále je konkrétní bod od zjišťované buňky, tím menší má na její hodnotu vliv)*“. Vychází z tzv. Toblerova prvního zákona geografie, který říká, že věci, které mají k sobě blíže, spolu více souvisí, než ty vzdálenější (Nývltová 2010, Warf 2006). Podle vah a bodových ohodnocení předpokladu cestovního ruchu v obcích byl vytvořen celkový potenciál seniorského cestovního ruchu.

Ve funkci interpolace spojitého povrchu IDW bylo zadáno search radius – variable, search radius settings - 12 a Power byl nastaven na 1,2. To mělo za následek provázání výsledků mezi obcemi, následné „vyhlazení“ povrchu, a tím pádem i lepší znázornění celého mapového výstupu. Vzhledem k faktu, že metoda IDW hodnotila potenciál obcí s potenciálem okolních obcí, nikde nevznikl nulový potenciál. Potenciál seniorského cestovního ruchu byl rozčleněn na 6 stupňů (velmi nízký, nízký, průměrný, nadprůměrný, vysoký a velmi vysoký), jak dokládá obrázek č. 6.

Vzhledem k rozdílným přístupům k hodnocení mého potenciálu seniorského cestovního ruchu a potenciálu cestovního ruchu (Bína 2010), také výsledky vyšly ve velmi rozdílných hodnotách. Porovnání bylo nesmírně náročné. Pro alespoň hrubé porovnání rozdílu potenciálů, bylo nutné rozdělit v obou pracích zjištěné hodnoty kategorizovat (do 9 kategorií, které jsou seřazeny podle hodnot od nejnižší do nejvyšší). Poté následoval rozdíl obou kategorií a výsledná hodnota byla zanesena do mapy (obr. č. 8). Aby byl grafický výstup názornější, byla zvolena funkce interpolace spojitého povrchu IDW. V ní bylo zadáno Search radius – variable, search radius settings - 12 a funkce Power byla opětovně nastavena na hodnotu 1,2.

4. SENIORSKÝ CESTOVNÍ RUCH VE SVĚTĚ

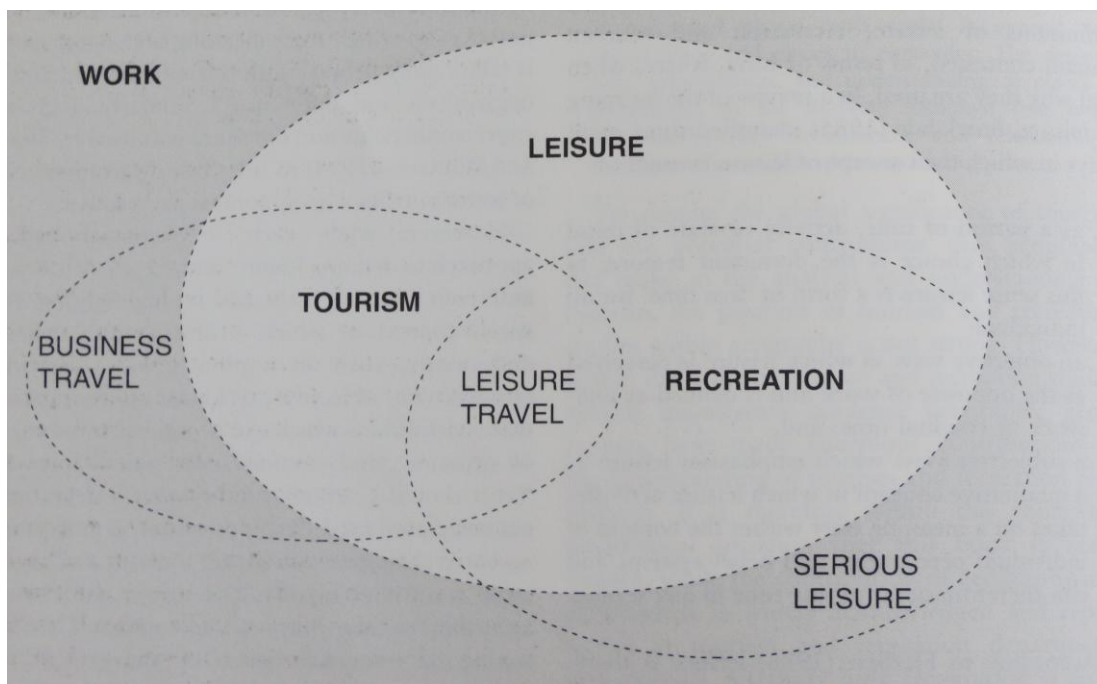
4.1 Růst volného času

Pro charakteristiku cestovního ruchu je příznačné, že uspokojování potřeb mimo běžné životní prostředí se realizuje jen ve volném čase (Dohnal a kol. 1969). Rozvoj moderní postindustriální společnosti ovlivnil kromě známých důsledků také nárůst volného času. S přirozeným vývojem společnosti se prodloužila délka života, především jeho postproduktivní složka. S demografickým posunem vznikají nové zákonitosti a nové vzory v životě společnosti. Díky růstu materiálního bohatství, homogenizaci životního stylu ve městech a na venkově, rostoucí progresivitě urbanizace, zejména ve středně velkých městech, se přetvářejí vzorce chování společnosti. Vzhledem k tomu, že volný čas je závislý především na ekonomických a sociálních faktorech, nárůst pracovní produktivity má za následek vyšší množství volného času. Neexistuje však přímá úměra mezi volným časem a nárůstem pracovní produktivity. Koncepce dovolené a volného času se v dnešních dnech stává mnohem atraktivnější. Charakter volného času se přeměňuje z dřívějšího chápání jako služba především k zotavení a nasbírání energie, přes jednoduché osobní záliby, až po vytvoření vztahu člověka a společnosti (Mihovilovič 1980). Volný čas se tak stává hlavním prostředkem interakce mezi člověkem a kulturami. Lidé získávají možnost lépe poznávat své okolí. Jak vypadá vztah mezi volným časem, rekreací a cestovním ruchem můžeme vidět na obrázku č. 2.

Cestování mění charakter lidské osobnosti. Rozšiřuje lidské perspektivy, učí nás novým cestám, jak poznávat kvalitu lidského života. Učí nás poznávat cizí kultury. Řada turistů ztrácí svou "zaslepenost" vůči svému rodnému městu. Vzniká v nich vazba, která spojuje je a další kultury. Cestovatelé se tak mentálně obohacují. Mají možnost porovnávat, jaké existují rozdíly mezi bydlištěm a místy, které navštívili. Robertson (2003) uvádí fakt, že si starší cestovatelé většinou odnášejí poznatky, které říkají, že místo jejich bydliště je pro ně nejlepší.

Vznik samostatné rekreace je vázán na relativně pozdní nástup volného času (viz graf č. 1). Ten sice sahá až do starověku, ale na svoje skutečné rozšíření a zhodnocení musel tento jev čekat dlouhá staletí (Vystoupil, Šauer a kol. 2011).

Obrázek č. 2: Vztah mezi volným časem, rekreací a cestovním ruchem

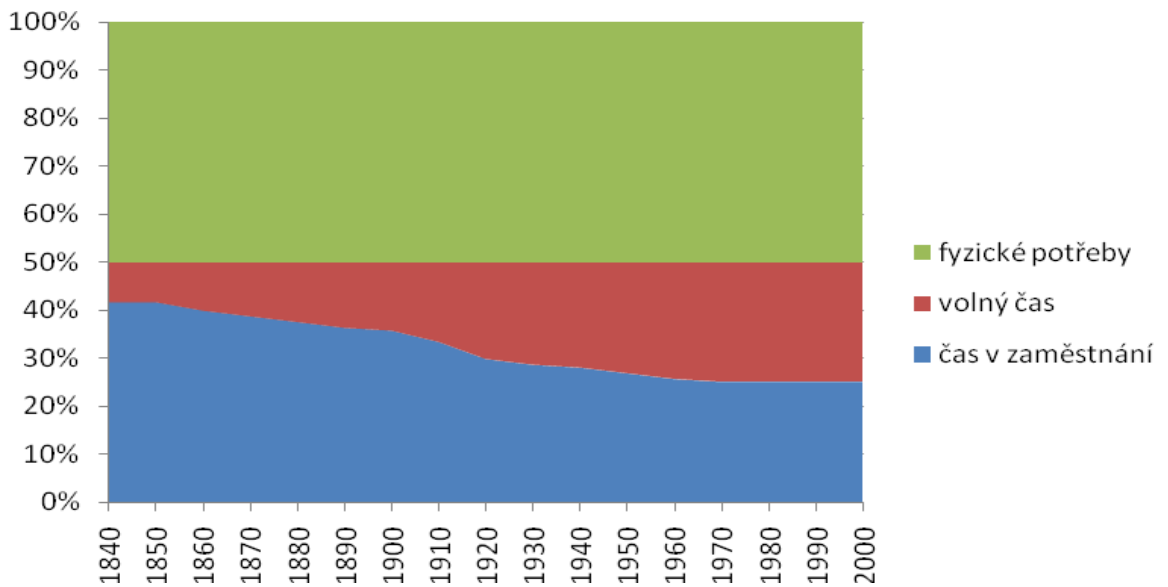

Zdroj: Hall, Page 1999

S nástupem postindustriální společnosti a narůstajícímu celkovému množství volného času se stále více objevují rozdíly mezi jednotlivými skupinami lidí. U pracujících osob s nedostatkem volného času se objevují tendence utrácet peníze za produkty, které jim ušetří čas (kompletní balíčky služeb, zážitků a kulturních akcí; častější, ale kratší cesty). Naopak skupina seniorů je specifická časovou flexibilitou. Množství volného času, který je možné strávit cestováním, je v porovnání s ostatními věkovými segmenty (pracujícími) daleko vyšší. Šafránková (2009) říká o množství volného času pro seniory, že je až neomezený. Časová disponibilita seniorů po odchodu do důchodu tvoří segment seniorského cestovního ruchu zajímavým především pro obchodníky v cestovním ruchu. Ti trpí sezónním odlivem turistů (Sangpikul 2008). Starší segment cestovního trhu se stal

mnohem variabilnějším než mladší segment. Především z hlediska preferencí, motivů a kupní síly.

Graf č. 1: Historický vývoj volného času ve světě

Pozn: Zbylé hodiny do 168 hodin za týden jsou považovány za sociální nutnost (fyzické potřeby) – do nich se započítává spánek, jídlo, hygiena, doprava, a jiné

zdroje: Mihovilovič 1980, www.czso.cz, vlastní výpočty

4.2 Seniorský cestovní ruch ve světě

Senioři se za posledních několik desetiletí stávají důležitým segmentem v cestovním ruchu. Z hlediska struktury účastníků cestovního ruchu v posledních letech podíl seniorů nejrychleji roste ve státech Evropské unie a Spojených Státech Amerických. Z pohledu rodinných výdajů rodin seniorů patří výdaje na cestovní ruch na první místo. V roce 1999 činily světové výdaje na cestovní ruch seniorů 593 mil. USD. Odhaduje se, že v roce 2050 tyto výdaje dosáhnou částky 2 mld. USD. Tento trend úzce souvisí s

prodlužujícím se věkem, příjmovými možnostmi seniorů a v neposlední řadě i se zvyšující se kulturou cestování, kterou tato skupina turistů vyžaduje (MAG Consulting). Demografický posun nastává především v rozvinutých zemích. Podle bývalého generálního tajemníka OSN Kofiho Annana společnost prochází tzv. „tichou revolucí“ (Česká televize). Senioři nejsou atraktivními pouze díky svému počtu nebo v nákupní síle (v rozvinutém světě), ale hlavně také díky příznivým demografickým a sociálním předpokladům. A také díky nim byl vyhlášen Mezinárodní den seniorů, který se pod záštitou Organizace spojených národů (dále jen OSN) slaví každý rok 1. října, a to již od roku 1998 (Wikipedia). Mottem Mezinárodního dne je: „*za společnost pro všechny věkové kategorie*“. Cílem je, aby společnost viděla seniory jako ty, kteří přispívají k rozvoji společnosti. V minulosti se však na seniory nahlíželo jinak. Senioři byli přehlíženi, protože se neočekávalo, že budou disponovat značným množstvím disponibilních prostředků. Bylo na ně nahlíženo, jako na osoby s „limitovanými“ příjmy (Peterson 2006).

Gerontologická literatura nás odkazuje na konzistentní hranici odchodu do důchodu na prahu 65 let, která je založena na změnách způsobu života. V posledních dekádách dochází k tomu, že se hranice posunuje (Patterson 2006). Stále více se přikládá význam otázce, jak je definována starší osoba. Dříve byl seniorský segment definován jako homogenní skupina, a proto se často stávalo, že seniorský cestovní ruch byl nepochopen. Tento přístup poukazoval na zásadní zlom mezi pracujícími lidmi a seniory (Onyx, Benton 1995). V praxi však převládá kontinuum. Na konci minulého století se objevují rozdílné pohledy na starší lidi. Moschits (1996) uvádí, že nejvíce starších lidí bývá aktivních do 70 let věku, kdy výrazně poklesne příjem a lidské tělo začne značně fyzicky stárnout. Problémem Moschitsova příspěvku je, že dnešní populace je výrazněji rozdílnější než populace před 20 lety. Věřit, že jedna generace bude sdílet stejné názory a postoje jako předešlá generace, je mylné (Gray, Fridgen a kol. 2003). Avšak existuje předpoklad, že bude velice blízký vzorec chování v cestovním ruchu minulých, dnešních seniorů a těch budoucích (Lohmann, Danielsson 2001).

Studovat skupinu, popřípadě skupiny, seniorů je velice obtížné, protože i podobné skupiny jsou často velmi vnitřně diferencované. Existují zde značné historické, sociální, ekonomické (a mnohé další) faktory, které ovlivňovaly selektivní chování jednotlivých osob během jejich života (Bai, Jang a kol. 2001). Rozdíly mezi skupinami jsou často

propastné, i když to na první pohled není příliš patrné. Neméně důležitou roli hrály příležitosti získané vzděláním, příležitosti získané zázemím s technickými výhodami nebo různé typy příležitostí získaných díky osobitému životnímu stylu. To vše má za následek osobité způsoby chování a rozdílné názory ve stejném věkovém segmentu. S procesem stárnutí se tak věk stává méně spolehlivým faktorem, než se na první pohled může zdát (Lehto, Jang a kol. 2006).

Pokud se podíváme na seniorský cestovní ruch jako celek, pak existuje mnoho faktorů, které seniory od cestování odtažují. Nejznámějšími důvody jsou nedostatek finančních zdrojů, nedostatek času či špatný zdravotní stav. Avšak tyto faktory netvoří jediné bariéry, které brání cestovnímu ruchu. Ba dokonce často to nejsou ani ty nejdůležitější. Může se jednat o vnější zdroje (nedostatek informací, příliš mnoho plánování, nedostatečné množství vhodného oblečení, zavazadel), časové hledisko (nedostatek času pro cestování, rodinné důvody, nutnost pracovat, odmítání přerušit denní pracovní rutinu), schválení cestování (rodina a přátelé nemusí souhlasit, pocity provinění z odjezdu), sociální (partner nemá rád cestování, není s kým by se cestovní ruch uskutečnil, strach z cestování, chybí motivace cestovat), fyzický stav (absence životní energie pro cestování, obava z určitých dopravních prostředků), restriktce vlády (nutná víza, potřebná očkování) (Fleischer, Pizam 2002). Typickým příkladem můžou být i příplatky za nevyužitá lůžka ve dvoulůžkových pokojích nebo až 100 % přírážky za ubytování v jednolůžkových pokojích.

4.3. Faktory seniorského cestovního ruchu

Rozvoj cestovního ruchu ovlivňuje vícero příčin. Faktory, které působí na účast v cestovním ruchu, působí v rozdílných směrech a různých intenzitách. Některé faktory cestovní ruch stimuluje, modifikují, jiné naopak limitují (Kopšo 1985). Ačkoli existuje několik desítek faktorů, které ovlivňují cestovní ruch, budeme vyzdvihovat jen některé a to ty, které jsou významné pro kategorii seniorů.

4.3.1 Demografický faktor seniorského cestovního ruchu

Diferencující vliv nejen na intenzitu účasti obyvatelstva na cestovním ruchu a rekreaci, ale i na specifické druhy aktivit volného času, má demografická struktura obyvatelstva (Toušek, Kunc a kol. 2008). Forma seniorského cestovního ruchu nabírá na důležitosti v celém segmentu ČR. Tento prvek je navíc posilován stoupajícím podílem seniorů ve struktuře obyvatelstva (Gareth, Williams 2002). Existuje velmi málo studií, které by srovnávaly strukturu seniorského cestovního ruchu mezi jednotlivými věkovými skupinami. Většina studií je zaměřena na strukturu cestování mezi mladými lidmi. Avšak skupina seniorů disponuje většími rozdíly než skupina mladých lidí. Toivonen (2001) dokazuje, že senioři jsou skupina, která je mnohem více diferenciovaná, zvláště když vezmeme v úvahu rozdíly v ekonomických možnostech, vzdělání, zaměstnání, životní úrovni, rodinném stavu, zdravotním stavu, pohlaví a mnohých dalších faktorech. Každá generace vyrůstá v prostředí, které je odlišné od prostředí ostatních generací. Senioři, kteří se narodili v době předválečné, mají jinou charakteristiku než ti, co se narodili v době druhé světové války. A ti mají také jiné návyky a zvyky než ti, kteří se narodili po druhé světové válce. Nepochopení rozdílů mezi seniory může mít následek nesprávné vnímání a nesprávné předsudky (Littrell, Paige a kol. 2004).

Rychlý růst seniorské populace je způsoben procesem tzv. dvojitého stárnutí. Na jedné straně se počet seniorů zvyšuje, především díky silným poválečným ročníkům, které mají méně dětí než předchozí generace. Na druhou stranu se průměrná délka dožití zvyšuje díky zvyšování kvality ve zdravotnictví (Horneman, Carter a kol. 2002). Ve střední Evropě je patrný nárůst podílu starších obyvatel narozených, jako následku baby-boomu, což je populace narozená po druhé světové válce. Od poloviny 20. století se stále více objevuje problém snížené plodnosti populace vyspělých zemí. Kromě zvýšené kvality zdravotnictví dochází ke zlepšení kvality života díky ekonomickému rozvoji a rozvoji sociálního zabezpečení. Tato situace bude v blízké budoucnosti vládnout společnosti do té doby, dokud senioři budou uznáváni za jeden z velice důležitých segmentů trhu cestovního ruchu (Boksberger, Laesser 2009). Je velmi dobře známo, že věk je přímo spojený se strukturou volnočasových aktivit a cestováním (Roberts 1999). Proto můžeme vidět výraznou diferenciaci aktivit mimo domov.

S postupným stárnutím populace a nárůstem počtu “nových“ seniorů vzniká základní problém diversifikace celého segmentu. Stojí tu proti sobě “noví“ senioři, kteří právě odešli do důchodu nebo stále ještě pracují. Seniorsy lze vnímat nejen podle věku, ale také podle generace. V některých věkových skupinách je velmi důležitý faktor kohorty. Mezi věkem a kohortou často existuje závislost. Například: zjistíme-li, že senioři cestují častěji než ostatní lidé, není snadné určit, jestli tento jev je způsobem životním cyklem seniorů (mají více času) nebo je to způsobené speciální charakteristikou kohorty, tedy generací (Toivonen 2001). Kohorta mladší generace seniorů je nazývána *baby boomem*, což v překladu znamená “dětský“, starší generace je nazývána *silent*, což znamená “tichý“ (Lehto, Jang, a kol. 2006). Nástup mladší generace podnítl změnu usedlé představy o jedné skupině seniorů. Mladí se vyznačují vyšším příjmem a také disponují větším množstvím volného času. Mladší generace je schopná si pružněji uzpůsobit svůj volný čas. Snaží se vymanit z přepokládaného stereotypu vyznávaného skupinou postarších turistů hledajících klidné a usedlé cesty autobusem, odpočinkové cesty či jakékoli jiné velice pasivní trávení volného času. Tento jev je výrazný především v seniorské skupině narozených v Baby-boomu. Životní zkušenosti seniorů ovlivňují chování a návyky. U starších lidí mají v pozdějším věku vliv na chování a přístup k cestovním trhům. Ve stínu tohoto světla tak mnoho lidí má své specifické nároky a tužby. S přiblížením se odchodu do důchodu mladší generace zná své schopnosti a specifické nároky. Snaží se volit takové cesty, které je zaujmou a dají jim nové zkušenosti. Proto v tomhle věku se ve vysoké míře realizují velice exotické cesty. Jako následek vznikají nové výzvy a příležitosti, kterým člověk snadněji podlehne. Ve svém volném času se snaží odlišovat a nechtějí být okolím bráni jako „běžní“ senioři. Existuje zde přirozená potřeba zdůrazňování subjektivních rysů své dovolené. Snaží se vytvořit představu, že věk nehraje důležitou roli. Proto si častěji než jiné skupiny lidí buď nepřipouštějí svůj věk nebo říkají, že se cítí mladší, než ve skutečnosti jsou. Nastávající seniorská generace, tj. lidé ve věku, ve kterém se blíží věkové hranici seniorů nebo jí nedávno překročili, se sama vnímá jako velmi aktivní a často si nedokáže připustit svůj reálný věk (Schiffman, Sherman 1994). Pravděpodobně proto se stávají případy, kdy díky subjektivním podceněním objektivní reality dochází k přecenění vlastních schopností v aktivitách, které doprovázejí cestovní ruch. Nová generace seniorů je hladová jít po nevyšlapaných stezkách.

Více času na věnování se svým zálibám a koníčkům po nástupu do postproduktivního stavu předpokládá tři čtvrtiny všech pracovně aktivních seniorů (Manning 2000). Mladší generace sebe vnímá jako sebevědomou skupinu, která si dokáže směřovat své životy tam, kam chce, a stále touží po cestování. Chtějí hledat v cestování a trávení volného času nové zážitky a osobní výzvy. Stávají se tak dobře informovanými zákazníky, kteří chtějí využít hodnoty svého kapitálu (Patterson 2007). Mezi padesátým a pětasedmdesátým rokem života dochází k celkové stabilizaci návyků a způsobu chování v cestovním ruchu (Schiffman, Sherman 1994). Chování se tak stává více čitelné a předvídatelné. Senioři prodlužují doby svých dovolených, častěji cestují s rodinou, vyhýbají se velkým a hromadným událostem a snaží se utvářet sociální kapitál mezi lidmi stejného věku.

Myšlení starší generace bylo ovlivněno druhou světovou válkou a historickými politickými přelomy, které nastaly po ní. Skupina se především vyznačuje skromností, šetrností a hospodárností. Má jen malý sklon k riskování, snaží se najít jednotný postup k řešení problémů. Jednou ze základních charakteristik je snaha o vyvarování se divokých zážitků, méně experimentují s novými věcmi než mladší „noví“ senioři, kteří jsou o půl až o jednu generaci mladší. Proto většina činností, které provádějí, je již dříve naplánovaná a doplněná o rekreační a odpočinkové prvky. Trávení volného času se vyznačuje především předchozí plánovaností, velmi dobrou organizací, relaxací a odpočinkem a také absencí hektičnosti. Častým jevem je spojení cest s návštěvou přátel a známých. Někteří starší senioři mají velký zájem o cestování, ale v průběhu stárnutí se objevují potíže, které významnou měrou cestování utlumují. Teaff, Turpin (1996) uvádějí fakt, že cestování rozšiřuje sociální kapitál mezi staršími lidmi, zatímco absence cestovního ruchu může vést až k úplné izolaci.

Demografický posun populace se vyskytuje napříč jednotlivými rozvinutými zeměmi. Ve všech těchto zemích klesá podíl osob mladších patnácti let a často i osob v produktivním věku. Naopak roste podíl osob starších 55 let. V evropských zemích se jedná pravděpodobně o důsledek vyšší porodnosti v poválečném období. Naděje dožití začíná strmě růst především díky výraznému pokroku v medicíně, ale také díky znatelnému zlepšení v oblasti sociální a v oblasti vývoje technologií. Demografické stárnutí populace je kompenzováno pocitem omlazení u starších lidí (Boksberger, Laesser

2009). Výše uvedené důvody vedly k nárůstu podílu starší populace. Starší lidé jsou dnes v lepší zdravotní kondici, jsou vzdělanější a často jsou nezávislejší než kdykoli předtím. Mnozí již mají bohaté zkušenosti s cestováním. Zlepšení životních podmínek mělo za následek prodloužení délky lidského života, změnu struktury předproduktivní, produktivní a postproduktivní složky obyvatel a v neposlední řadě také stárnutí obyvatelstva. Na začátku 20. století zde existoval jen malý rozdíl mezi věkem odchodu do důchodu a střední délkou života. V polovině 20. století se tento interval zvětšil z 2,6 let na 5,7 let, což je více než dvojnásobný nárůst (Mihovilovič 1980). I nadále se tento rozdíl zvyšuje.

4.3.2 Zdravotní stav seniorů

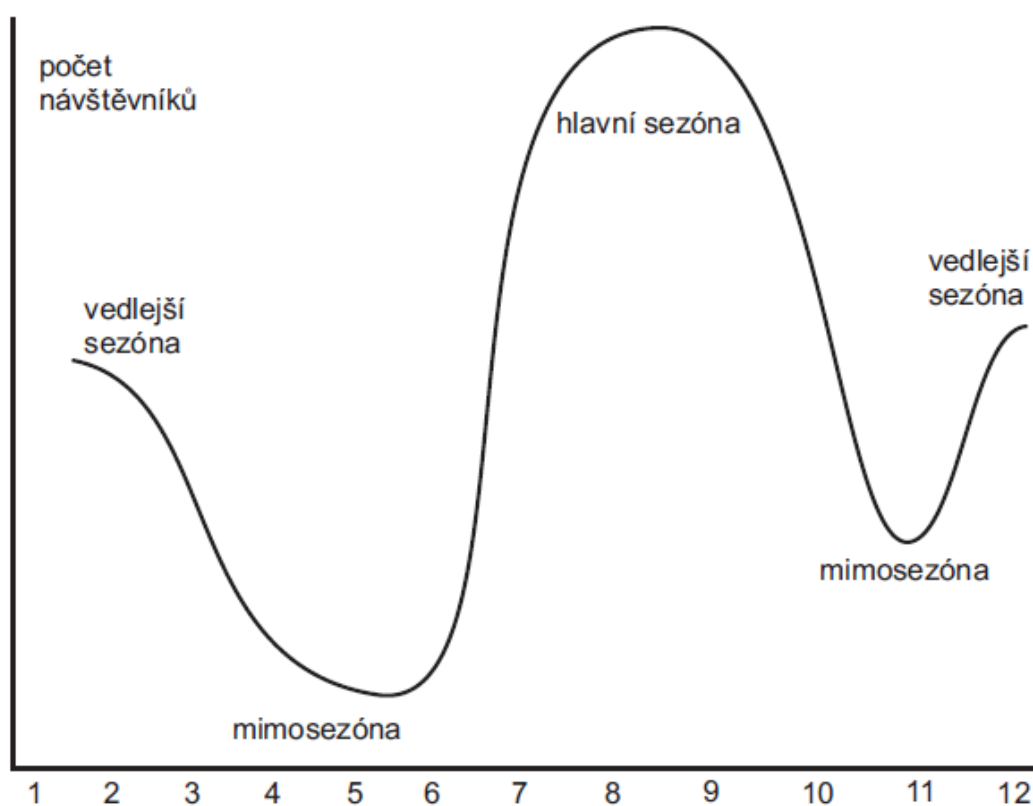
Řada seniorů očekává od cestování a trávení volného času podstatné zlepšení svého zdravotního stavu, jednak fyzické kondice a také duševního zdraví. S ekonomickým rozvojem společnosti se životní standard seniorů postupně zlepšuje, a to především díky růstu příjmů. Postupně se tak mění mentální rozpoložení. V dnešní době už není základní obavou zachování si životní existence, ale nejdůležitější je uchování si duševního zdraví a životního stylu.

Zdravotní stav je jedním ze základních faktorů, který výraznou měrou může ovlivnit cestovní ruch. Skupina seniorů se v celosvětovém měřítku postupně stává nejperspektivnějším segmentem na trhu cestovního ruchu (Huang, Tasi 2003). Zdravotní stav a psychická pohoda velkou měrou ovlivňuje chování seniorů. S nárůstem věku se přirozeně zvyšuje riziko onemocnění a případných úrazů a nehod. Zvyšuje se počet zdravotních problémů, jako jsou například: zhoršené vidění, zažívací problémy, problémy s pohybem kloubů či jakékoli jiné problémy s pohybovým aparátem. Podle zdravotního stavu a podle jeho subjektivního vnímání lze rozdělit seniorskou klientelu do tří hlavních skupin: V první skupině jsou lidé, kteří se cítí a jsou zdraví. Jsou naplněni energií a entusiasmem k trávení dovolené jak doma tak v zahraničí. V druhé skupině jsou senioři, kteří mají jisté zdravotní komplikace a jsou si vědomi jejich eventuálních následků. Tato skupina plánuje dovolenou s ohledem na svůj zdravotní stav. Třetí skupinu tvoří osoby, které se obávají svého zdravotního stavu. Mají strach, že jejich zdravotní stav jim nedovolí plynulé trávení dovolené a volného času. Proto využívají dovolenou zřídka a pokud,

pak velmi často s přáteli. Starší lidé musejí být připraveni na případné zdravotní potíže. Nikdy nevyjíždějí za hranice státu bez adekvátní zdravotní podpory (Schindler 2005). Přes 60 % seniorů do 75 let a 72 % seniorů nad 75 let vykazuje problémy s dlouhodobými nemocemi (Hunter-Jones, Blackburn 2007). Ve statistických údajích tak můžeme vyčíst signifikantní vliv věku na zdravotní stav. Bohužel statistické zdroje nám neříkají, nebo jen velmi málo, jak porozumět, jakým způsobem jednotlivci vnímají svůj zdravotní stav. Starší lidé jsou náchylnější k chronické nemocnosti než mladší generace. Ve skupinách se také projevuje vyšší mortalita mužů, takže převládají ženy (Hůlková 2008).

Změna prostředí (v důsledku cestování) může představovat riziko v již zavedených zvyklostech. Na druhé straně však vysoký věk nemusí pouze znamenat omezení v cestování a rizika spojená s tím. Özdipçiner (2010) prokázal vliv nemoci na prožitky v cestovním ruchu. Dlouhodobé nemoci u starších lidí výrazně kazí náladu během dovolené. Cestování ve vyšším věku přináší mnoho dobrých stránek. Cestování spojené s využitím volného času nabízí celou řadu výhod, které pomáhají ke zlepšení zdravotního stavu seniorů. A to jak po fyzické, tak také po psychické stránce. Dovolená nebo volný čas je velice často spojován se zdravotními přínosy. Ve stáří se tyto výhody nejvíce projevují v psychické oblasti. Stačí pouhá změna prostředí, která může být katalyzátorem změn. Lidé se pak cítí lépe a mají svěžejšího ducha. Cestování za teplem a sluncem je tak velmi důležitým faktorem, který ovlivňuje lidskou psychiku. Hunter-Jones (2003) uvádí příklad, kdy starší lidé se vrátí ze své dovolené a nacházejí společné téma k rozhovorům s přáteli, kteří také byli na dovolené. Nejsou tak sociálně vyloučeni z dění ve společnosti, což pomáhá v pozitivním vývoji jejich zdravotního stavu a drží se společností krok. Z psychického hlediska je důležitý fakt, že objevování nových a především slunečních míst je mnohem přívětivější, než tzv. „šedivá obloha“, která u starších lidí může způsobovat depresi (Hunter-Jones, Blackburn 2007). Zdravotní stav starších osob můžeme označit za jednu z hlavních bariér v seniorském cestovním ruchu. Řada seniorů ve vyšším věku je postižena zdravotními potížemi, ať už se jedná o závažnější handicap nebo o lehčí zdravotní potíže. Přes výše uvedené nebezpečí jsou dnes senioři zdravější než kdykoli předtím (Zimmer 1995).

Obrázek č. 3: Struktura využití destinací během roku

Zdroj: Vystoupil, Šauer 2006

Senioři preferují teplo, avšak nesmí ho být příliš. Protože velmi vysoké teploty způsobují únavu a vyšší nemocnost. A také proto senioři často využívají pro trávení volného času okraj turistické sezóny, jenž je známý mírnějšími teplotními podmínkami. Kromě toho se destinace vyznačují nižším počtem návštěvníků a nejsou přelidněny. Svou roli hraje i cena, která je mimo sezónu nižší. Senioři raději volí delší dovolené. Kratší dovolené jsou pro ně příliš vyčerpávající. Starší lidé preferují strávit na jednom místě více než jednu noc. Hlavním důvodem je nepohodlí spojené s častým vybalováním a balením osobních zavazadel a přílišná frekvence změny místa (Gay 1999). Nestačí si v klidu odpočinout, po příjezdu zdlouhavě vybalují věci a pomaleji se adaptují v ubytovacím zařízení. Zvykají si déle na nové prostředí, nakonec odjíždějí zpět domů bez potřebné regenerace. Segment seniorského cestovního ruchu vyžaduje vyšší komfort. Především chtějí mít soukromou koupelnu a být v tišším prostředí. Lidé staršího věku tak raději

preferují klidnější dovolenou s dostatkem volného času. Celkové fyzické a psychické kondici je také nutno přizpůsobit zaměření zájezdů, jejich program a často také tempo, ve kterém se zájezdy realizují. Se zvyšujícím se věkem je pak namístě ubytování ve speciálně vybavených pokojích, zvýšená asistence hotelového personálu, dietní stravování, zdravotní dozor apod. Proto za nejvhodnější měsíce lze považovat březen až květen a pak září a říjen. Z pohledu cestovních kanceláří skupina seniorů pomáhá na trhu cestovního ruchu vyplnit mezeru, která vzniká před a po hlavní sezóně.

Podíváme-li se na obrázek č. 3: struktura využití destinací během roku, zjišťujeme, jaké využití má cílová destinace během roku. Honkanen (2000) uvádí, že regulace sezónnosti je jednou z hlavních aspirací orgánů činných v cestovním ruchu. Pomocí regulace sezónnosti se křivka sezónnosti zplošťuje. Odpověď na otázku, jak seniorský cestovní ruch pomáhá vyrovnávat sezónu, najdeme v kapitole č. 7.

4.3.3 Objektivní a subjektivní věk

Starší lidé jsou jako skupina poměrně různorodí, protože mnoho z jejich socio-demografických charakteristik, jako jsou životní fáze, disponibilní důchod, složení rodiny, pracovní a zdravotní stav se mění. A tudíž je mnohem méně předvídatelná než u mladších věkových skupin. Starší populaci lze dělit podle objektivního věku. Není však také důležitější věk subjektivní, tedy na kolik let se senioři cítí? A podle toho si vybírají styl života. Subjektivní věk byl poprvé zaznamenán vědci v šedesátých letech 20. století. Předním průkopníkem byl Neugarten (1968), který jako první rozpoznal segment seniorského cestovního ruchu. O 15 let později na jeho práci navázali Markides a Boldt (1983), kteří se již více věnovali subjektivnímu věku. Subjektivní věk může významnou měrou přispívat ke způsobu, jakým senioři sami sebe vnímají.

Lidé ve všech věkových kategoriích hodnotí jinak svůj skutečný věk a subjektivní věk. Tedy na kolik let se cítí a kolik let si subjektivně myslí, že jim právě je. Lidé zákonitě sebe vnímají mladší, než ve skutečnosti jsou, například: Cleaver, Muller (2002) uvádějí že, senioři se obvykle cítí o deset let mladší (v průměru o 10,2 let) než je jejich skutečný věk, a proto často raději tráví dovolenou aktivitami mladších lidí. Developeři cestovního ruchu v Kanadě a ve Spojených Státech Amerických začali s tímto jevem jako první aktivně

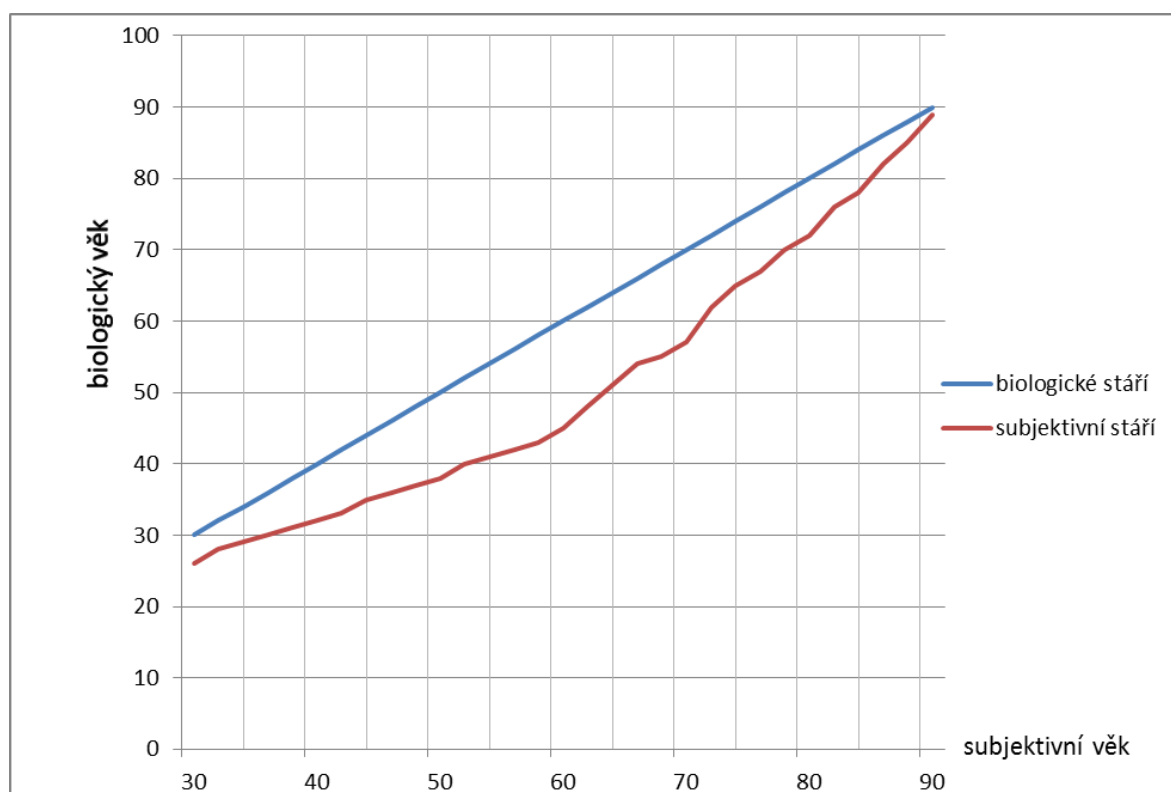
pracovat (Muller, O' Cass 2001). Rozvoj a podpora nových produktů cestovního ruchu, určeného především pro starší část populace, vyžaduje základní fakta o znalosti jejich subjektivního věku. S rozlehlým potenciálním trhem starších turistů má seniorský cestovní ruch velice dobrý důvod se více snažit a lépe porozumět psychologii seniorů a jejich motivům pro trávení volného času a cestování

Subjektivní věk ukazuje, jak starý se jedinec cítí bez ohledu na jeho chronologický věk. Toto vnímání nám ukazuje, v jaké životní fázi-cyklu se jedinci nacházejí. Typické vnímání subjektivního věku je mladší než chronologický věk. Socioekonomické zázemí vysvětluje část tohoto rozpětí. Druhou část vysvětlují osobní psychologické faktory. Zajímavé je další pokračování vztahu stáří a mezery mezi subjektivním a objektivním - reálným věkem. Protože s rostoucím stářím (od 65 let) se tato mezera snižuje. Senioři si začínají uvědomovat svůj skutečný věk. Také jim jejich zdravotní stav stále častěji připomíná skutečný věk. Objevují se častěji zdravotní problémy. Od 85 roku výše je mezera mezi subjektivním a reálným věkem takřka nulová. Rozdíl mezi subjektivním a reálným věkem u lidí středního věku dosahuje 5 až 15 let. U starších lidí (přes 60 let) tento rozdíl činí v průměru 16-17 let a dosahuje tak extrémních hodnot, pak rozdíl klesá (Underhill, Caldwell 1983), jak napovídá graf č. 2 (Vývoj subjektivního věku u seniorů). Vohrálková, Rabušic (2004) popisují jev, kdy se seniorská populace s určením stáří neztotožňuje. Neexistuje přesná definice stáří. Přesto mladší lidé určují hranici stáří níže než starší lidé. V průběhu stárnutí však mladší lidé tuto hranici posunují výše.

Nižší subjektivní než reálný věk vykazuje spokojenost se svým životem a životním stylem. Lidé si dokáží užívat života. Naopak staří lidé, kteří cestují jenom proto, aby unikli z reality všedního dne, mají subjektivní věk relativně vysoký (Markides, Boldt 1983). A proto se nemohou a nikdy se nebudou cítit mladě. Starší lidé, kteří jsou sebevědomí, společenští a fyzicky aktivní, se cítí více mladí než ti, kteří nemají příliš velkou míru sebedůvěry. Subjektivní věk je tvořen jejich chováním a návyky. Výše zmíněné faktory se odrážejí ve schopnosti využívat cestovní ruch. Lidé s nižším subjektivním věkem raději cestují, poznávají nová místa a stále se chtějí dozvědět nové věci než jejich vrstevníci, kteří mají subjektivní věk podobný nebo vyšší než věk reálný. Uvádění skutečného chronologického věku osoby spíše než kognitivního věku, může být i

nebezpečné. Lidé stárnou různou rychlostí a ne vždy vypadají nebo jednají podle svého věku (Patterson 2006).

Graf č. 2: Vývoj subjektivního věku u seniorů

Zdroje: Muller, O' Cass (2001), Boksberger, Laesser (2009), Cleaver, Muller (2002), Sudbury, Simcock (2008), Patterson (2006), Markides, Boldt (1983), vlastní výpočty

Pozn.: do grafu byly naneseny hodnoty, zjištěné od výše uvedených autorů, neznámé hodnoty byly na funkci interpolovány pomocí lineární interpolace

Velice zajímavým faktem je i rozdíl mezi pohlavími. Muži mají tendenci strávit volný čas se skupinou lidí, kteří jsou mnohem mladší. Muži si tak nevědomky vybírají aktivity, které jsou určeny mladším lidem. U mužů seniorů se vyskytuje jev, kdy raději cestují pro práci a pro aktivity související s prací, kdežto ženy raději volí cestování pro zábavu, rekreační účely a návštěvy přátel a známých. Ženy směřují trávení volného času s lidmi, kteří jsou bližší jejich skutečnému věku. V období pracovního procesu jsou významné genderové rozdíly. S procesem stárnutí klesá signifikance genderových rozdílů

ve struktuře cestovního ruchu. Znalost spojení subjektivního věku a cestování je velice potřebné pro další rozvoj seniorského cestovního ruchu (Cleaver, Muller 2002). A proto spojení mezi subjektivním věkem a cestováním by mělo být zohledněno v jednotlivých politikách cestovních kanceláří, které se chtějí zabývat seniorským cestovním ruchem.

Z hlediska rozdílu mezi subjektivním a reálným věkem lze najít dva hlavní extrémy. První jsou ti, kteří mají velkou mezeru mezi subjektivním a reálným věkem (tj. ti, kteří se cítí podstatně mladší než je jejich skutečný věk) a druhým extrémem je skupina seniorů, kteří mají malou mezeru (tj. subjektivní věk je blízko věku reálnému). Ti, kteří mají velkou mezeru mezi subjektivním a reálným věkem se cítí zdravěji a mají větší chuť cestovat. Naopak senioři, kteří cítí své vlastní zdraví hůře, je křivka subjektivního věku velmi blízká linii věku skutečného. Věk a zdraví seniorů jsou faktory subjektivními. A proto senioři, kteří se cítí zdravěji, očekávají vyšší kvalitu svého života. Senioři cestující sami, si více uvědomují svůj skutečný věk než ti, kteří cestují ve skupině. Skupina mladých seniorů, a zvláště mužů, je skupinou s nejvyššími průměrnými rozdíly mezi subjektivním a skutečným věkem. Společnost více mužů jim dává pocit, že jsou mladší.

4.4. Motivace a potřeby seniorů v SCR

Trávení volného času má pozitivní vliv na životní styl starších občanů a na jejich spokojenost se životem. Svě životní zájmy si senioři často plní díky cestování a trávení volného času. Silver (1994) hovoří o motivaci seniorů: „*Jestliže si myslíme, že existuje něco, co můžeme udělat, nebo sníme, že to dokážeme, tak se to stane.*“. Důležité je pochopit důvody, proč senioři rádi cestují. Součástí pochopení je poznání motivace a motivačních faktorů v cestovním ruchu. Motivy cestování starších lidí jsou různé: poznatky různých kultur, sebevzdělávání, návštěvy přátel a příbuzných, seznámení se s novými lidmi, účast na aktivním dobrodružství spojeném s trávením volného času k odpočinku a relaxaci, nezřídka i nostalgické důvody. Cestování obohacuje životní zkušenosti starších občanů. Zároveň však může mnohým pomoci ve fyzickém a hlavně v psychickém zdraví. Starší lidé jsou díky cestování více spokojeni. Spokojenost pramení ze změny rutiny všedního dne a také z příležitosti získávat nové zkušenosti. Potěšení z cestování bylo shledáno jako jeden z nejdůležitějších faktorů, který ovlivňuje kvalitu

seniorského života. Avšak v rozvinutých zemích nebylo nikdy prokázáno spojení úrovně kvality života se seniorským cestovním ruchem (Lee, Tideswell 2005). Ve vyspělém světě jsou motivacemi příležitosti pro socializaci, vystavení novým situacím a únik z každodenního života (Jang, Bai a kol. 2009). Hesková (2006, s. 31) uvádí vliv rodiny: „*Senioři, kteří žijí jako součást rodiny, mají větší pocit seberealizace a chuti do života, ekonomická situace je pro ně únosnější a více cestují v doprovodu rodiny.*“

Motivacemi, cestování starších lidí, se světová literatura začíná věnovat až v posledním čtvrtstoletí, jak uvádějí Kim, Weaver a kol. (1996). Motivace seniorů cestovat byla rozpoznána jako velmi důležitý faktor, pomáhající vysvětlit základní principy turistického chování. Iso-Ahola (1989) jako první hovoří o vztahu mezi vnitřními a vnějšími faktory. Starší lidé mají značnou touhu zkoncentrovat co nejvíce činností do jejich života, mají potřebu prozkoumávat svět tak dlouho, dokud jim to zdravotní stav a psychická způsobilost dovolí. Senioři se domnívají, že uskuteční mnohem více cest po odchodu do důchodu. Ale pouze asi jedna pětina tak činí. Starší lidé dokážou plánovat dlouho dopředu, i několik let před odchodem do penze překypují nápady i ideály, co budou dělat v pozdějším věku. Senioři dnes ukazují více preferencí pro aktivní seberealizaci a vedení aktivního života (Satariano 1997). Zásadní problém nastává při zjištění objektivní reality. Pokud nastanou nějaké „potíže“ během cestování, mění se jejich náhled na cestování a může dojít až k jeho odmítnutí.

Řada z nich hledá alespoň nějakou činnost po odchodu z práce do důchodu. Odchod z pracovního procesu do důchodu může vyvolávat pocity ztráty smyslu a účelu, ale může to i znamenat příležitost pro nový začátek (Nimrod 2008). Přejít není traumatický, ale vyžaduje jistou změnu v životním stylu. Skupině narůstá volný čas s tím, jak jejich děti postupně opouštějí domov (Šafránková 2009). Většina má více volného času, který vyplňují různými zájmy (mimo jiné také cestováním). Sledování vývoje seniorského cestovního ruchu stojí za pozornost vzhledem k rostoucí velikosti trhu a stále se zvyšujícímu se kupnímu potenciálu seniorů (Jang, Bai a kol. 2009). Protože cestovní ruch nabízí nové produkty a nové zkušenosti, chuť k učení se novým věcem je důležitým faktorem v seniorském cestovním ruchu. Největší chutí oplývají nejmladší senioři (Cleaver, Green a kol. 2000). Lidé v tomto věku chtějí dostat co nejvyšší hodnotu za své finance.

Lidské psychické a fyzické potřeby nastavují základní parametry pro motivaci cestování. „Push faktory“ jsou osobní faktory, které u jednotlivce stanovují potřeby cestovat. Zatímco „pull faktory“ jsou takové faktory, které přitahují osoby do určité destinace. Pull faktory jsou externí. Starší lidé jsou motivováni k cestování ze dvou důvodů; z úniku ze současnosti (popřípadě minulosti), druhým důvodem je hledání. Tyto dvě motivační síly jsou zejména v souhře: únik z rutiny stresujícího prostředí a hledání rekreačních příležitostí. Cestovatelé, kteří sami sebe vnímají jako mladší, mají k cestovnímu ruchu více pozitivní citový vztah, častěji i v minulosti cestovali a chtějí cestovat i do budoucna. Flexibilita je důležitým prvkem seniorského cestovního ruchu. Seniorský cestovní ruch může pomoci vyplnit začátky a konce sezónní poptávky. Dosud se v cestovním ruchu často zapomínalo na skupinu lidí v pokročilém věku. Lidé jsou mnohdy osamělí a musí čelit řadě překážek a bariér (COT Business 2010).

Mezi hlavní vnější faktory, které ovlivňují seniorský cestovní ruch, patří finanční faktory, dostatek volného času a zdravotní kondice. Mezi vnitřní faktory patří psychická pohoda, únik z denní rutiny, společenské styky, snaha o získávání vědomostí, dopřání si odměny za těžkou celoživotní práci, patriotismus a v nemalé míře také i nostalgie (Hsu, Cai a kol. 2007). Skupina seniorů není homogenní skupinou ani po finanční stránce. Řada má naspořené finanční rezervy z doby produktivního věku. Na opačné straně můžeme nalézt některé seniory, jejichž schopnost cestovat je limitována nedostatkem financí. Senioři, kteří mají více finančních prostředků a kteří jsou zároveň více vzdělaní, cestují častěji na větší vzdálenosti od domova. Při podrobnější analýze zjistíme, že senioři mají v průměru nižší vzdělání než osoby účastny v jiném formě cestovního ruchu (Reece 2004). Často se však chtějí vzdělávat a doplnit své znalosti z některých oborů, které souvisejí s cestováním (historie, geografie, umění, a další). Jazykové znalosti však stále doznávají nedostatečnosti, a proto zde je důležitá role průvodce, který musí překládat řadu všeobecných i odborných témat (Hůlková 2008).

Cestování je hlavní prostředek, jak tyto potřeby realizovat. Staré přísloví praví: *“I starý kůň, který je uzavřen ve stáji, touží uběhnout 1000 mil.”* (Hsu, Cai a kol. 2007). V přeneseném smyslu to platí i o lidech. Cestovní ruch dokáže poskytovat sociální kontakty, které obohacují život a jsou pro starší lidi důležité. Je potřeba získat zkušenosti z jiného prostředí a z jiných kultur. Důležitým push faktorem, který seniory tlačí do

cestovního ruchu, je snaha o získání nových vědomostí skrze poznávání nových míst. S poznáváním nových míst se váže i patriotismus. Senioři chtějí vidět, jakým způsobem se změnila místa v jejich rodné zemi či městě. Jsou pyšní na ekonomický rozvoj země. Pro specifickou skupinu seniorů je důležitým motivem návštěvy nostalgie míst. Chtějí znova zažít vzpomínky, které jim s místy utkvěly. Rádi se vracejí na místa, kde vyrůstali, která jsou pro ně historicky významná a kde zažily různé životní zvraty a předěly. Heřmanová, Chromý a kol. (2009, str. 101) to dokládají slovy: „*Zpravidla se předpokládá, že člověk má pozitivní vztah k místu, kde se narodil, obzvlášť prožil-li v něm své dětství nebo obecně část života*“. Je také známo, že trh seniorského cestovního ruchu se stává důležitým zdrojem pro rozvoj udržitelného cestovního ruchu. Pochopení, co motivuje seniory k cestování a výběru lokalizace, je nezbytné k možné predikci budoucích cestovních návyků.

Značná část občanů starších 55 let je majitelem nemovitosti, jejich děti jsou nezávislé a mají relativně méně finančních výdajů (Callan, Bowman 2000). Mají vyšší příjem než ostatní věkové skupiny. V dnešní době je skupina seniorů movitější, má vyšší vzdělání, je nezávislejší a nemá již tolik různých závazků, jaké měli senioři v minulosti. V rozvinutém světě starší obyvatelé disponují dostatečným kapitálem v důsledku zvýšení jejich příjmů a majetku, které získali v průběhu svého života (Hsu, Lee 2002). Po odchodu do penze někteří penzisté hledají částečné úvazky. Avšak největší část věnují využití svého volného času, který se jim naskytl v důsledku odchodu do penze. Cestovní ruch u nich leží na nejvyšších příčkách ve struktuře využití volného času. Staří lidé vidí zachování si schopnosti cestovat jako hlavní podstatu aktivního důchodu (Nimrod, Rotem 2010). Pro většinu z nich je cestování smysluplné trávení volného času. Po odchodu do penze význam cestování roste z důvodu větší svobody a vůle užít si. Když senioři končí kariéru v pracovním poměru, mění se jejich život (Collins, Tisdell 2002). Častěji odcházejí do důchodu dobrovolně. Někteří bývají propuštěni z práce ve vysokém věku a už nejsou schopni najít zaměstnání jinde. Stáří 65 let mnozí autoři považují za přelom (Roberts 1999). Důležitým poznatkem je fakt, že část seniorů slaví svůj odchod do penze dlouhodobým cestováním. Starší lidé se tak pomáhají uvolnit a berou to jako přechodovou fázi mezi koncem jedné etapy života a začátkem nové etapy života (White 2004). Existuje tradiční stereotyp, který uvádí, že senior je převážně za horizontem, je nemocný, chudý a sociálně izolovaný. Tento stereotyp je dnes neplatný!

Specifickým jevem je v mnohých případech zkušenost ze ztráty manžela, manželky, blízkých přátel nebo příbuzných. Tyto smutné události mají tendenci vést k emočním stavům deprese, strachu a melancholie. Proto senioři mohou cestovat za únikem z těchto pocitů.

4.5 Výběr destinace

Výběr destinace ovlivňují některá specifika, která je třeba respektovat. Starší lidé se raději vyhýbají exotickým zemím, jež jsou pro ně příliš náročné na cestování, a kde hrozí nebezpečí nákazy řadou exotických chorob. Vybírají si místa, kde nemusejí být povinně očkováni, kam nemusejí cestovat příliš dlouhou dobu a místa, kde je relativní geopolitické bezpečí. Fialová a Nováková (2011, s. 28) hovoří takto: „*Politická a ekonomická stabilita regionu je pro většinu turistů při výběru destinace jedním ze základních kritérií.*“. Narůstající zkušenosti cestovních kanceláří se skupinou seniorů je nutí podnikat jednotlivá opatření vedoucí ke klidnějšímu trávení volného času. Jedním z nejvíce důležitých důvodů, proč senioři cestují organizovaně a při sobě, je osobní bezpečnost. Pokud porovnáme starší klientelu s mladší, dojdeme k poznání, že mladší cestovatele zajímá osobní bezpečnost jen ve zlomku procent (Quironga 1990). Starší lidé se častěji na dovolené zraní (uklouznutí, pád, a jiné nehody) než produktivní nebo předproduktivní složka obyvatel. Proto destinace a cestovní kanceláře pro tento segment turistů zařizuje pojištění, spolupráci s lékaři a dostupnost lékařské péče. Avšak někteří starší cestovatelé se cítí diskriminováni, protože musí zaplatit vyšší úrazové připojištění, jelikož je pojišťovny řadí mezi rizikovější skupinu (Patterson 2007). Výše uvedené faktory tvoří hlavní bariéry rostoucí tendence seniorského cestovního ruchu v destinacích, které leží v rozvojovém světě. Cestování zvláště do zahraničních zemí může ve skupině starších lidí vyvolat obavy. Cestování je spojováno s poznáváním neznámého. Starší lidé se tak musí potýkat se strachem z neznámého a ze skutečností, o které nemají informace. Musí se tak spoléhat na znalosti neznámých lidí a naučit se jim důvěřovat. Především v zahraničí, kde se nelze domluvit českým jazykem, musí turisté více důvěřovat delegátům a doprovodným osobám. Senioři mají problém s jazykovou bariérou než jakákoli jiná skupina. Proto cestování z domova může vnést turistu do velmi složitých, často i nebezpečných, situací (Robertson 2003).

Při cestování se senioři chtějí cítit pohodlně a často ztrácejí pojem o čase. Dovolená a cestovní ruch pro seniory by měly poskytovat přidanou hodnotu. Více než jen zajímavé prostředí, více než jen zábavu, více než jen slunce (Ginevičius, Hausmann a kol. 2007).

Během několika posledních desetiletí se projevuje nový trend, a to je vlastnictví automobilu. Starší lidé pak stále více využívají soukromé automobily. Tento jev platí zejména v oblastech, kde upadá veřejná doprava. To má za následek i zvyšující se podíl auta jako dopravního prostředku v seniorském cestovním ruchu. Projevuje se zvláště u nastávající seniorské generace, která si z pracovního procesu zachovala elán a aktivní životní styl (Scott, Newbold a kol. 2009). V moderním světě plného internetu, nízkonákladových aerolinií a automobilizace se rýsuje jeden důležitý a zřetelný trend. Mladí lidé si stále více zajišťují dovolené sami. Na zajištění své cesty tak nepotřebují cestovní kancelář nebo cestovní agenturu. Cestovní kanceláře následně pocítují nárůst průměrného věku klientů a starší lidé se tak stávají ještě více důležitými než před několika lety (Stodůlková 2009). Přesto obchodníci často berou skupinu seniorů stereotypním pohledem. Vzhlížejí k nim jako ke zchudlým lidem s velmi špatným zdravotním stavem (Callan, Bowman 2000).

5. SENIORSKÝ CESTOVNÍ RUCH V ČESKÉ REPUBLICE

5.1 Historie seniorského cestovního ruchu v České republice

Dovolené seniorů již dávno nejsou jen lázeňské pobyty, popřípadě odpočívání a sledování televize v klidných hotelových resortech. Senioři chtějí nejen aktivně žít, ale také aktivně odpočívat a udržovat se tak ve fyzické i duševní kondici. V Česku se jedná o zcela nový trend. Na začátku 90. let si dovolenou orientovanou na přímořská letoviska mohlo dovolit z finančních důvodů z počátku pouze velmi malé procento seniorů. Senioři se účastnili vázaného cestovního ruchu – podnikových a odborářských rekreací (ROH) nebo tuzemských lázeňských rekreací. Po skončení rekreace ROH a podnikové rekreace se seniorský domácí cestovní ruch orientoval především na lázeňskou péči (COT Business). Cestovní kanceláře zaznamenávají signifikantní nárůst počtu zájezdů určených pro české seniory přibližně od poloviny 90. let. V roce 1995 čeští občané nad 60 let téměř necestovali, v roce 1998 dosahovaly tržby cestovních kanceláří od občanů starších 60 let 0,3 %, dnes tyto tržby rostou daleko vyšším tempem (Czechtourism). O seniorském cestovním ruchu, respektive o vnímání jej jako specifické formy, můžeme mluvit zhruba od přelomu tisíciletí, kdy dochází k výraznějšímu oživení zájmu o naše rekreační oblasti ze strany seniorů. V roce 2000 se podíl účastníků cestovního ruchu starších 60 let pohybuje již okolo 5 %. V roce 2007 podíl účastníků cestovního ruchu starších šedesáti dosáhne hranice 10 %, v roce 2009 již 15 % (Czechtourism). Změny jsou patrné i ve světovém měřítku - dříve se senioři orientovali při výběru dovolené i dalších služeb zejména cenou, v současné době si díky rostoucí životní úrovni a vyšším příjmům mohou dovolit i kvalitnější dovolenou.

Změnila se i životní filozofie - senioři se většinou necítí staří, chtějí žít aktivně (Šafránková 2009). Své tělo se snaží udržovat nejen v dobré fyzické, ale také i psychické, kondici (Klufová 2011). Šimoníková (2009) uvádí, že cestovní ruch pomáhá obnovovat fyzické a duševní síly, podílí se na všestranném rozvoji osobnosti, stává se nástrojem preventivního léčebného působení, slouží k smysluplnému a hlavně účelnému využití volného času, slouží jako nástroj vzdělávání a kulturní výchovy člověka a v nemalé míře

pomáhá utvářet nový životní styl, především díky přenosů zvyků a návyků z cizích zemí a oblastí.

Mnohé cestovní kanceláře považují segment seniorů za lukrativní a potenciálně rozvojový. České cestovní kanceláře vykazují oproti západním cestovním kancelářím **několikaleté zpoždění** v nárůstu seniorského cestovního ruchu. Zpoždění však není způsobené pouze socioekonomickým zaostáváním státu za západní Evropou, sociálním statutem českých seniorů, ale svou vinu nesou také specifické rysy českých seniorů, kteří jsou spíše individualisti. Mezi jejich záliby patří zahrádkaření, chalupaření či kutilství (Svobodová 2010). Výše uvedené aktivity snižují podíl seniorů v cestovním ruchu, jak dokazuje práce J. Vágnera (1999, s. 195): „*druhé bydlení výrazně zmenšuje možnosti rozvoje jiných forem cestovního ruchu*“. S demografickým stárnutím obyvatel se podíl seniorů v populaci zvyšují a mění se jejich struktura. Do segmentu seniorů se stále více zapojuje generace, která byla produktivní v posledních 10–15 letech. Proto nastává částečný obrat v myšlení seniorů. Senioři opouštějí vybírání zájezdu, jehož hlavním faktorem byla cena a začínají si vybírat podle jiných kvalitativních ukazatelů (Czechtourism). Stále častěji požadují určitý komfort, který odpovídá potřebám jejich věku, za nějž si jsou schopni připlatit.

Za posledních 20 let se změnila preference seniorských účastníků cestovního ruchu. Jde zejména o přesun k vyšší kvalitě služeb. Trend lze pozorovat na změnách návštěvnosti v jednotlivých typech ubytování. K růstu počtu přenocování v zásadě dochází v ubytovacích zařízeních „hotelového typu“, tedy v čtyř a pětihvězdičkových hotelech (Vystoupil, Šauer a kol. 2011). Poskytovatelé služeb v cestovním ruchu si uvědomují nárůst seniorské klientely, a proto se také snaží účelně adresovat svou nabídku. Stále častěji je možné se setkávat s hotely s bezbariérovými přístupy, s pokoji s protiskluzovou úpravou, s lokalizací v klidnější části destinace či s hotely, které umožňují dietní stravu, popřípadě individuální přístup hotelového personálu. Cestovní kanceláře vytvářejí nabídky pro seniorskou klientelu (např. mimosezónní nabídky, speciální slevy, výhodnou možnost vzít s sebou děti do 6 let a mnohé další). Zaznamenáváme snahu vyhovět speciálním požadavkům zákazníků a v neposlední řadě také poskytovat zdravotní zabezpečení, protože starší lidé se stále více obávají o své zdraví, které je zároveň jejich limitním faktorem. O problematice zdravotního stavu již bylo pojednáno výše.

Skupina seniorů je vnímána jako nejloajálnější skupina zákazníků. Specifickou vlastností českých seniorů je nedůvěřivost. Šniadek (2006) upozorňuje, že senioři požadují velké množství informací a chtějí více času k jejich prostudování a ověření získaných informací. Čeští senioři se často cítí sami dezorientovaní v nadmíře informací. Je třeba individuálně upravovat program a tempo zájezdů. V množství nabídek je nesnadné se vyznat a zkombinovat nabídky dopravy, ubytování a dalšího programu. Přemíra a složitost informací přesahuje možnosti vnímání průměrného klienta (COT Business 2010). Starší lidé se snaží důvěřovat co nejméně. Pokud jde o cestovní ruch, čeští senioři jsou spíše konzervativní a vybírají si podle reputace a důvěryhodnosti (Šafránková 2009).

Hůlková (2008, s. 17) komentuje vývoj seniorského cestovního ruchu slovy: *„Rakouští experti dále uvádějí posun hodnot seniorů od tradičních (rodina, práce) k seberealizaci a zábavě. Podle expertů cestování přispívá ke zmírnění negativních aspektů vyššího věku. Dovolená pro seniory může znamenat vyšší péči a velké příležitosti pro navázání přátelských vztahů a nalézání sebe sama. Tento fakt si uvědomují některé cestovní kanceláře, které poskytují služby v této oblasti tzv. sociálního turismu. Na druhou stranu představuje sociální turismus výhody pro hoteliéry - v mimosezóně hotely nezejí prázdnou a zaměstnanost v cestovním ruchu se udržuje po celý rok.“* Ubytovací zařízení by jim měla poskytnout dostatek sportovního vyžití – ideální je plavání v bazénu, cvičení v posilovně a pěší nebo cyklistické výlety, ale zároveň také určitý komfort odpovídající potřebám jejich věku. Nabídka by též měla zahrnovat kulturní aktivity a možnosti poznávání. Starší turisté rovněž uvítají individuální přístup hotelového personálu a snahu vyhovět i speciálním přáním. Z hlediska přístupnosti by měla být samozřejmostí bezbariérovost celého ubytovacího zařízení. Fyzickou zátěž je dobré přizpůsobovat možnostem seniorů. Při vytváření turistických programů je nutné vycházet z faktu, že lidský organismus ztrácí schopnost pružné chůze. Pěší program by se měl pro tuto kategorii přizpůsobit a rozdělit do několika menších úseků, vyhýbat se extrémním terénům a velkému převýšení (Čertík a kol. 2001). Senioři s vysokoškolským vzděláním mají menší sklon k riskování. Naopak ti, co mají středoškolské vzdělání (bez maturity), jsou nakloněni více k riskování a podnikají mnohem nebezpečnější exotičtější cesty.

V současné době se na nárůst seniorského cestovního ruchu začínají orientovat podnikatelské subjekty. V Česku se stále zvyšuje kvalita nabídky produktů cestovního ruchu, která je zaměřena především na seniory. Příkladem můžou být lázeňské komplexy,

kteří nabízejí speciální programy určené svým charakterem pro starší věkovou skupinu. Ve stále vyšší míře častěji nalézáme souhrnné nabídky, ve kterých lze nalézt jednak lázeňské procedury, tak i produkty wellness (Klufová 2011). Bohužel se stále především jedná „pouze“ o určité cenové zvýhodnění „standardních“ verzí produktů než o produkty vytvářené seniorům na míru.

5.2. Demografické trendy seniorů v České republice

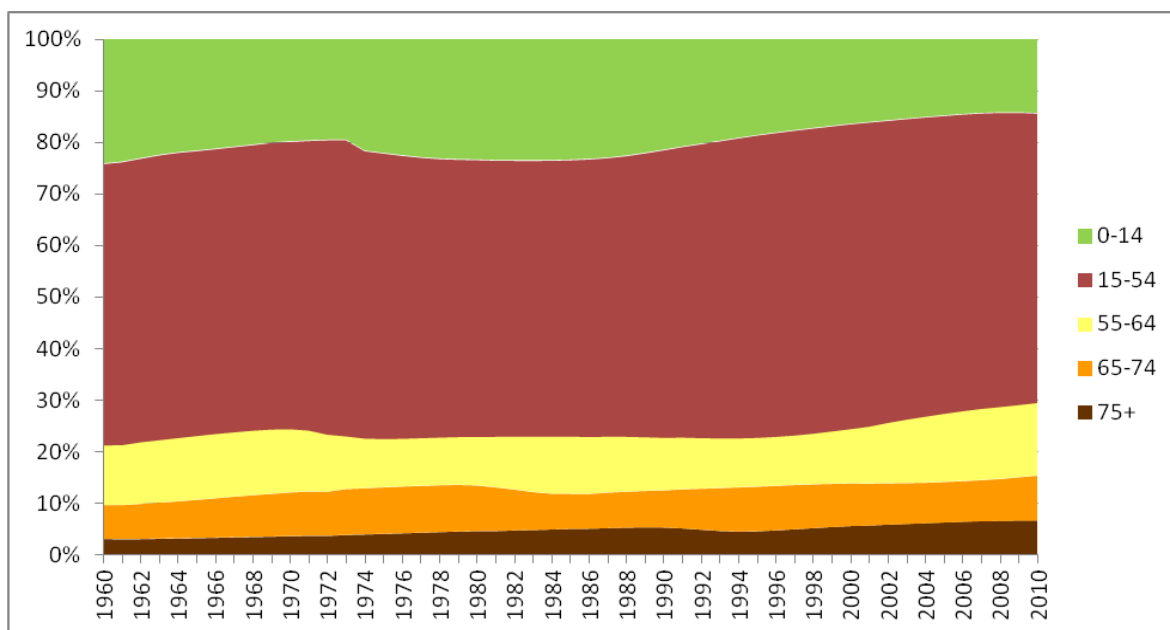
Skupina českých seniorů bývá pro poskytovatele cestovního ruchu velice zajímavým segmentem. Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007-2013 zmiňuje (*priorita č. 1: Konkurenceschopnost národních a regionálních produktů ČR*), že je vhodné věnovat pozornost inovaci nabízených produktů cestovního ruchu a prioritně se soustředit na jednotlivé cílové skupiny, například seniory (MMR 2007). Nárůst vlivu seniorů v cestovním ruchu je patrný v obou koncepcích. V předchozí Koncepci státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2002-2007 (MMR 2002) je o seniorech jedna zmínka. Senioři jako skupina je charakteristická rostoucím podílem v české populaci, zlepšujícím se zdravotním stavem a růstem fyzické a duševní aktivity. V případě porovnání s předchozími generacemi se vyznačuje vyšším množstvím disponibilních prostředků a vyšší měrou volného času. V rozvinutých zemích segment seniorů disponuje vyšším ekonomickým statutem, avšak ČR tento trend rychle dohání. Otevírá se tak možnost orientovat se na seniorský cestovní ruch.

Poprvé od druhé světové války zemřelo během roku 1994 v Česku více lidí, než kolik se jich za celý rok stačilo narodit (Klufová 2011). Především díky extrémnímu poklesu počtu živě narozených. S rostoucím podílem seniorů v obyvatelstvu, s prodlužující se standardní délkou dožití a lepší péčí o zdraví se tak stávají atraktivní složkou v cestovním ruchu. Populační deficit sice ještě zčásti zaplnila migrace z okolních zemí, konečná bilance však zůstala záporná. Poprvé v novodobé historii jsme se tak mohli zařadit mezi země s přívlastkem „vymírající“. V celoevropském měřítku se u nás ale v tomto roce prakticky nic převratného nestalo. Pět let po pádu komunismu jsme se pouze připojili k

trendu, se kterým se u našich západních sousedů setkávají už několik desítek let. I když se během následujících deseti let trend vymírání české populace spíše ještě prohloubil, naše společnost si za tuto dobu na nepříznivý demografický vývoj zvykla a nevěnovala mu téměř žádnou pozornost (Euroekonom).

Vývoj počtu seniorů v jednotlivých věkových kategoriích je relativně jasně čitelný jak dokládá graf č. 3. Po roce 1990 nastal dlouhodobý proces zlepšení zdravotního stavu celé populace především díky změně životního stylu (zdravější výživa, potlačení všeobecného rozšíření kouření, vyšší pozornost k vlastnímu zdraví), zlepšení pracovních podmínek (zejména v průmyslu), či zlepšení přírodního prostředí (Mašková, Stašová 2000). Česká republika následuje s několikaletým odstupem vyspělé země.

Graf č. 3: Vývoj věkové struktury populace v České republice v letech 1960-2010

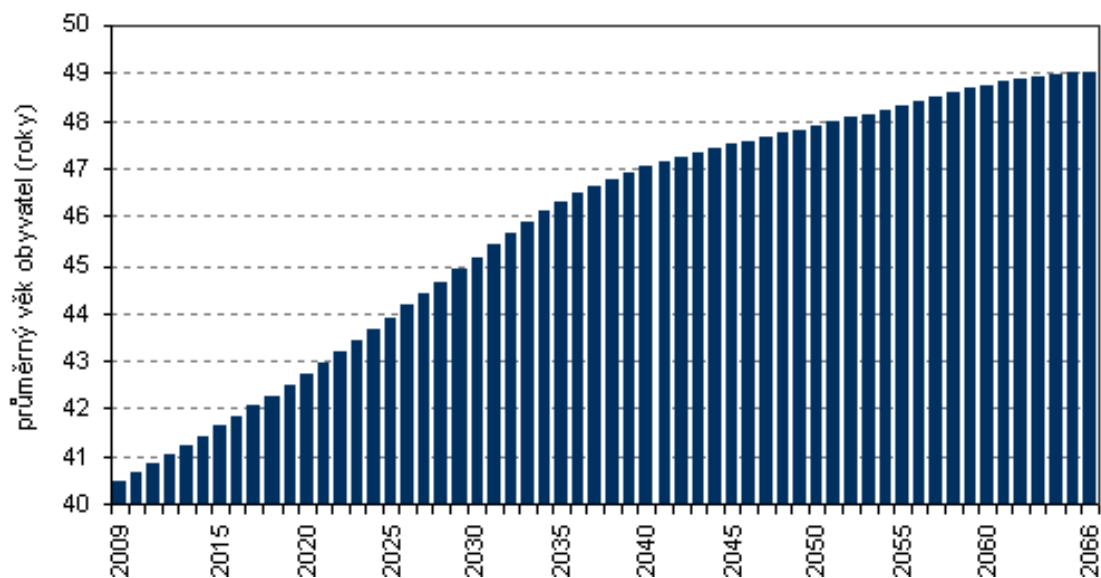

Zdroje: ÚÚSKS (1962), ÚKLKS (1963-1966), SSÚ (1967-1968), FSÚ (1960-1976), ČSÚ (1977-2011)

Nejvyšším nárůstem počtu obyvatel se můžeme setkat s kategorií obyvatel ve věku 55–64 let. Tato skupina narostla během deseti let skoro o polovinu a je nejvíce početná (podrobněji viz věková skladba obyvatelstva v ČR v roce 2010 a v roce 2060 – příloha č. 1 a příloha č. 2). Během posledních tří let už však není nárůst tak progresivní, nicméně její

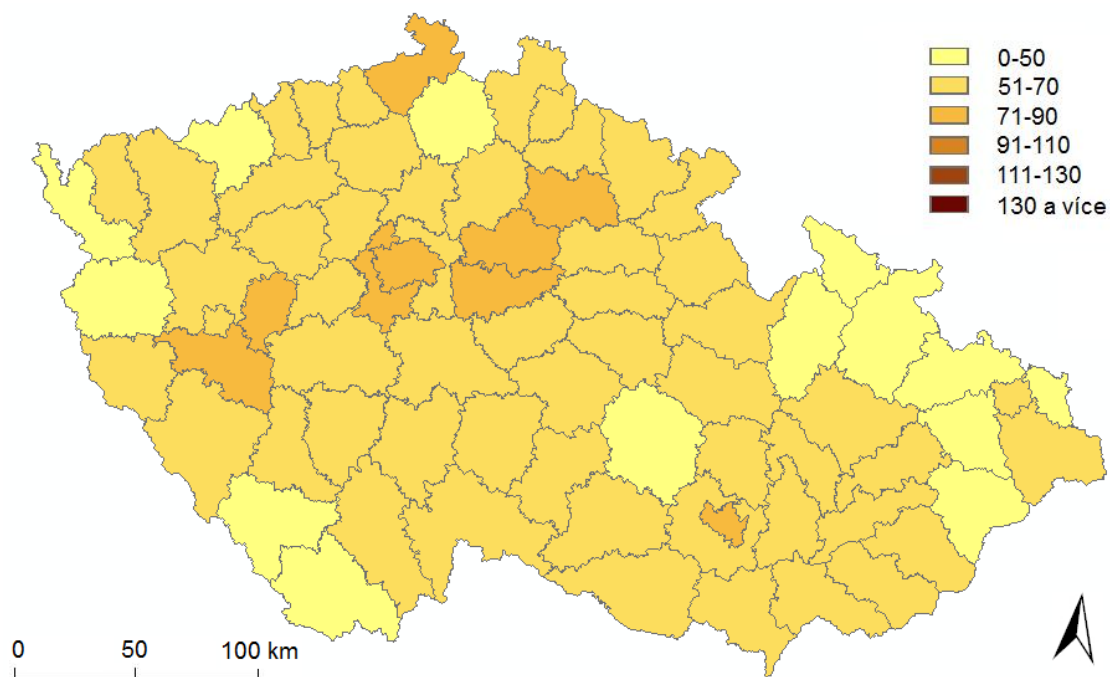
počet stále roste. Jedná se o generaci, která se narodila v boomu těsně po skončení druhé světové války. Počty seniorů ve skupině 65–74 let jsou téměř konstantní. Existuje zde malé vychýlení, směrem nahoru, v posledním roce sledovaného období. Výchylka je způsobena postupným přechodem poválečné generace ze skupiny 55–64 let do skupiny 65–74 let. Jednotlivé skupiny se tak v průběhu let prolínají. Skupina nejstarších seniorů, tj. 75 let a více, lineárně roste, jak napovídá graf č. 4. Nejen její růst je způsoben prodlužujícím se věkem dožití a zlepšující se zdravotní péčí. Podíváme-li se na nejmladší kategorie, zjišťujeme, že během 90. let 20. století klesl podíl obyvatel mezi 15 a 19 lety o 22 % a mezi 20 až 24 lety klesl dokonce o 26 %. Jev je způsobován dvěma hlavními vlivy. Jednak se jedná o snižující se porodnost, a tím pádem menším podílem mladistvých a za druhé procesem stárnutí populace. O stárnutí české populace vypovídá i příloha č. 3: Projekce počtu obyvatelstva České republiky do roku 2066, kde lze jasně vidět prudké zvýšení podílu starších občanů.

Graf č. 4: Projekce vývoje průměrného věku obyvatel ČR do roku 2066

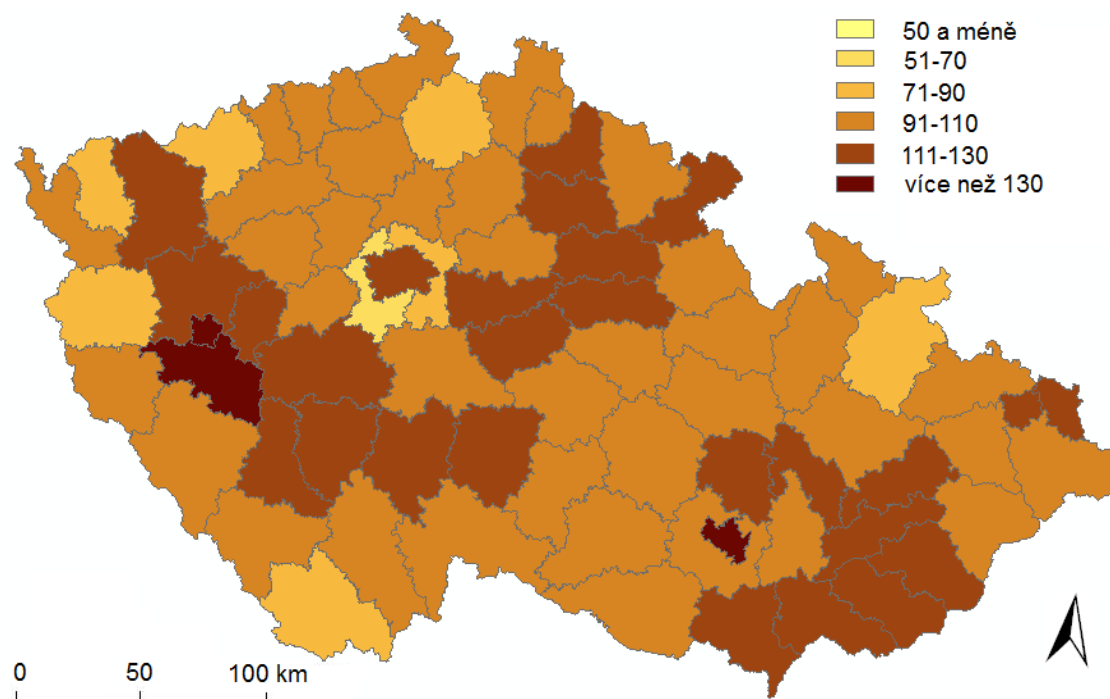
Zdroj: www.czso.cz

Obrázek č. 4: Index stáří v ČR v roce 1991

Zdroje: www.czso.cz, vlastní výpočty

Obrázek č. 5: Index stáří v ČR v roce 2011

Zdroje: www.czso.cz, vlastní výpočty

Pozn.: Pro lepší porovnání obou map byla zvolena stejná škála

Zatímco v České republice ještě v roce 1999 převažovala předproduktivní složka obyvatelstva nad postproduktivní (index stáří nižší než 100) v 74 okresech, pak v roce 2008 se počet okresů s „příznivou“ věkovou strukturou snížil na 31. V roce 2011 byl průměrný index stáří v České republice 109, jak vypovídají níže uvedené dvě mapy indexu stáří (obrázek č. 4 a obrázek č. 5).

Na první pohled je jasně vidět trend stárnutí obyvatel v České republice. Při zachování stejné škály je obrázek č. 5 výrazně tmavší. Zatímco index stáří je v roce 1991 velmi vyrovnaný, tak již o 20 let později lze vidět výraznou heterogenitu. Uvolnil se trh s bydlením, což mělo za následek prostorovou různorodost. Porovnáme-li oba grafické výstupy, zjišťujeme, že nejvíce se index stáří zvýšil ve velkých městech, především v Praze, Brně a Plzni. Vysoké hodnoty si také drží oblasti, ve kterých nalezneme sociální a lidský kapitál na poměrně vysoké úrovni (jižní Morava a vnitřní periferie Čech). Starší lidé tu zůstávají a již se nestěhují také díky vysoké míře sociálního kapitálu. Opačný trend se lze najít v zázemí měst. Díky lepší dopravní dostupnosti, lepšímu životnímu prostředí a v nemalé míře aktivnímu životnímu stylu se mladé rodiny stěhují z měst do jejich zázemí, kde výrazně omlazují strukturu populace. Nejvíce je tento jev patrný v zázemí Prahy (okresy Praha-východ a Praha-západ) a také zázemí Brna.

Pokud se zaměříme na graf projekce počtu obyvatelstva do roku 2066, vidíme zvýšení skupiny 65 let a starší z cca 600 tis. na 3,6 milionu v polovině 21. století (ČSÚ). Jde tedy o zvýšení počtu lidí starších než 65 let o 700 %. A to do výsledků není započítána kategorie (55–64 let). Zvýšení počtu seniorů více než 7 násobně bude mít za následek změnu struktury seniorského cestovního ruchu. Seniori budou tvořit více než polovinu dospělé kategorie. To bude znamenat jasné zvýšení důležitosti seniorů v cestovním ruchu a trh se tomu bude muset přizpůsobit. Český statistický úřad odhaduje, že prudký nárůst podílu staršího obyvatelstva potrvá do roku 2040, jak lze vidět na grafu, projekce vývoje průměrného věku obyvatel do roku 2066. Poté již růst počtu obyvatel v České republice, nebude tak progresivní. Avšak stále zde bude. Graf odhadované věkové skladby v roce 2066 napovídá (příloha č. 2), jak za 55 let bude vypadat věková pyramida obyvatel ČR. Tento fakt nabírá na důležitosti v porovnání s věkovou skladbou obyvatelstva v roce 2010 (příloha č. 1).

5.3 Faktory rozvoje seniorského cestovního ruchu v České republice

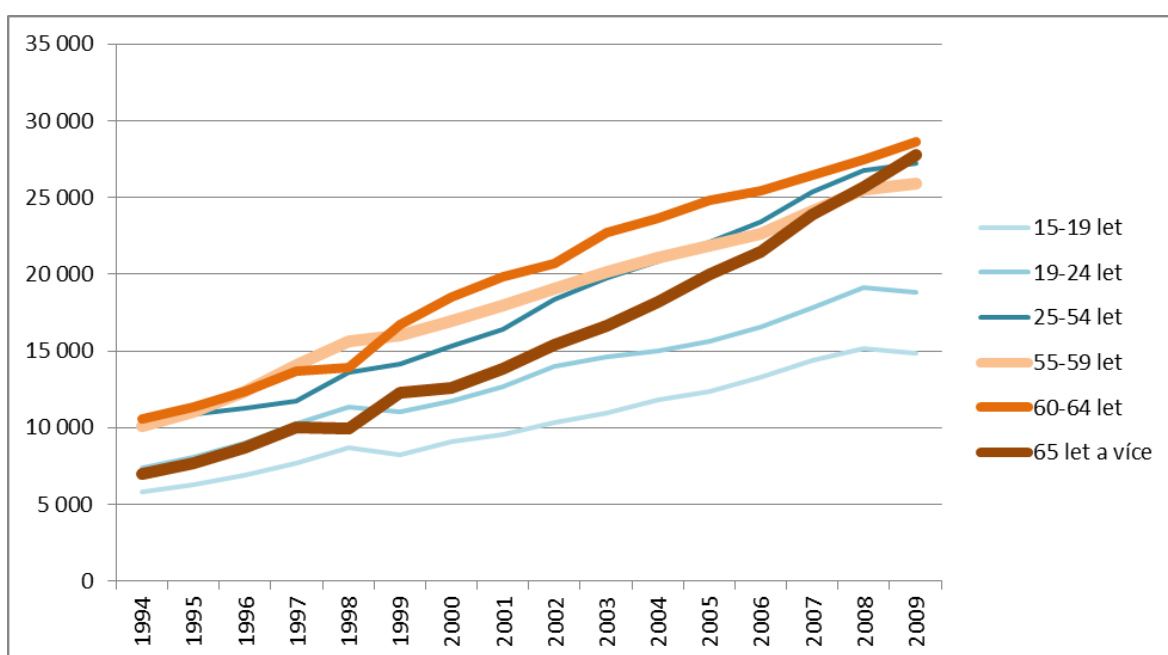
Růst mezd

Od začátku devadesátých let 20. století se zlepšuje ekonomická situace České republiky. Spolu se zvyšováním hrubého domácího produktu rostou i mzdy zaměstnanců a taktéž roste i starobní důchod (ČSÚ). Podíváme-li se však na historii vývoje příjmů, zjišťujeme řadu zajímavých skutečností, jak napovídá graf č. 5. Prvním zajímavým faktem je zjištění, že s rostoucím věkem rostou příjmy. Při bližším pohledu na skupinu lidí ve věku 55–59 let a 60–64 let, tedy na skupinu mladých seniorů, zjišťujeme, že se jedná o skupiny obyvatel s dlouhodobě nejvyššími příjmy v rámci České republiky. Skupina obyvatel ve věku 60–64 let je skupinou s absolutně nejvyššími příjmy. Skupina seniorů 55–59, byla do roku 2005 skupinou s druhými nejvyššími příjmy. V posledních pěti letech se jen mírně propadá. Odlišná je situace u skupiny seniorů staršího věku (tj. 65 a více let), která byla v polovině 90. let druhou nejslabší příjmovou skupinou. V roce 1998 však nastal obrat k lepšímu. Příjem začal progresivně růst. Na počátku tohoto tisíciletí vykazoval nejvyšší růst ze všech skupin. Je pravda, že vysoká míra růstu byla způsobena nízkým počátečním základem. Avšak v roce 2009 byla tato skupina již druhou skupinou s nejvyšším příjmem. A tento trend dále roste a se stejnou nebo ještě vyšší progresí. Mag Consulting uvádí, že z hlediska hoteliérů je seniorská skupina velmi vítanou klientelou. Klientelou, která se nebojí utrácet. Druhou a nezanedbatelnou výhodou je velice nízké opotřebení hotelových a dopravních zařízení, ve srovnání s mladší klientelou, což potvrdil i náš výzkum v kapitole č. 7.

Z výše uvedeného vyplývá, že vývoj hrubých mezd byl u starších lidí velmi progresivní. Starší lidé bohatli rychleji než mladší generace. Ukazuje se, že nejmladší skupina seniorů je na tom finančně nejlépe. Nejstarší senioři před 15 lety dostávali stejnou průměrnou mzdu jako lidé ve věku dvacet let. Avšak dnes patří mezi kategorie s nejvyššími příjmy. Na druhou stranu existuje relativně velká diference rozdílů příjmu. Můžeme pozorovat, že existuje malá skupinka bohatých lidí a zbylá část na tom nemusí být příliš dobře. Miroslav Bělovský, ředitel OK Tours, toto potvrzuje a uvádí: „Čas jsou peníze.

Volný čas je totiž to, čím senioři ve většině případů disponují. Mohou se přizpůsobit nabídkám hotelů a dalších subjektů v oblasti cestovního ruchu“ (COT Business 2010). Nabídky ubytování jsou pro seniory v období mimo hlavní sezony, kdy se hotely potýkají s nižší vytížeností a mohou seniorům nabídnout ubytování za zvýhodněné ceny. Nemusí jít jen o klasické období mimo sezony, ale jedná se třeba i o přenocování z neděle na pondělí.

Graf č. 5: Vývoj průměrných mezd v jednotlivých věkových kategoriích v ČR v letech 1994-2009

Zdroj: www.czso.cz, vlastní zpracování

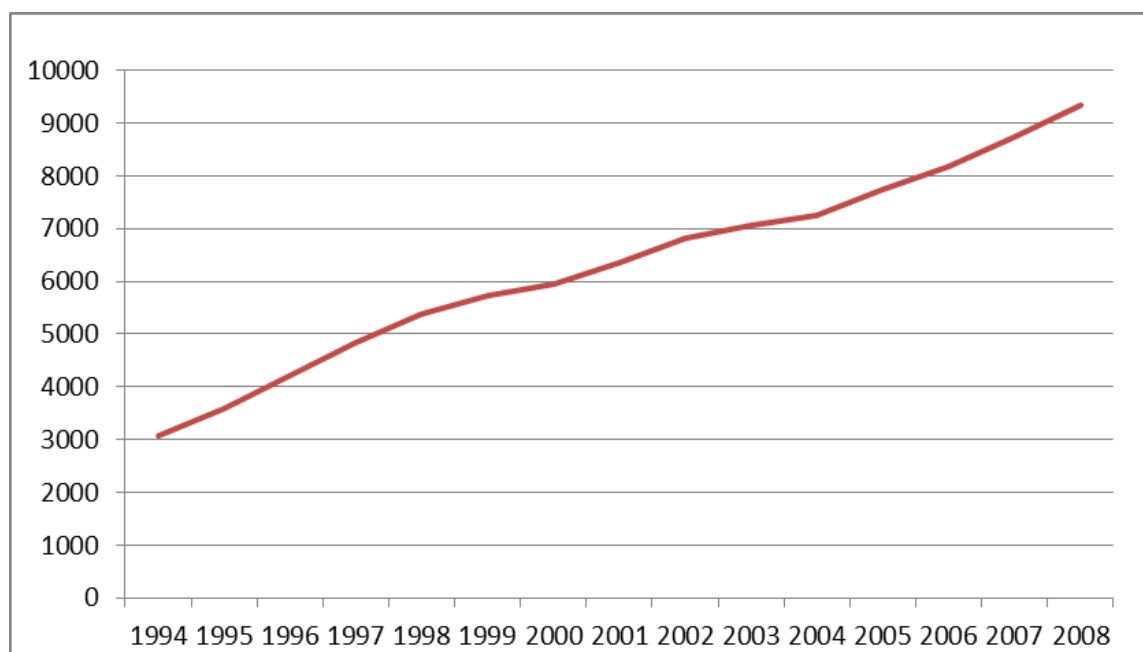
Růst starobního důchodu

Dnes víme, že senioři, kteří pracují, patří mezi nejvíce vydělávající skupinu obyvatel. Bohužel tomu není tak, vezmeme-li v potaz starobní důchody. Starobní důchod tvoří přibližně jednu třetinu pracovní mzdy. Existuje zde markantní propad v příjmech po odchodu ze zaměstnání. Avšak Vidovičová a Rabušic (2003) uvádějí, že pokud bereme v českém prostředí chudobu seniorů pouze jako objektivní indikátory, ukazuje se, že hovořit o chudobě českých seniorů není v české společnosti zcela legitimní.

Mnohem zajímavější než diference mezi příjmem ze zaměstnání a příjmem ze starobního důchodu je tempo růstu starobního důchodu. Protože tempo růstu je za poslední dekádu velmi vysoké. Sledované období je od roku 1994, tedy rok po vzniku samostatné České republiky. Průběh posledních 15 let je objektivním indikátorem, který dokáže zachytit trend vývoje finančních prostředků.

Růst starobních důchodů se každoročně pohyboval kolem 9 %. V roce 1994 činil starobní důchod kolem 3000 Kč. V roce 2000 činil skoro 6000 Kč a v roce 2008 byla jeho výška přes 9400 Kč. V roce 2008 byl tedy průměrný starobní důchod více než 3x vyšší než v roce 1994. Průměrný růst starobního důchodu činil téměř 9 %, ale průměrná výška roční inflace (růstu spotřebitelských cen) dosáhla pouze výšky 5 % (ČSÚ), jak napovídá graf č. 6.

Graf č. 6: Vývoj průměrné měsíční výše starobního důchodu v ČR v letech 1994-2009 (Kč)

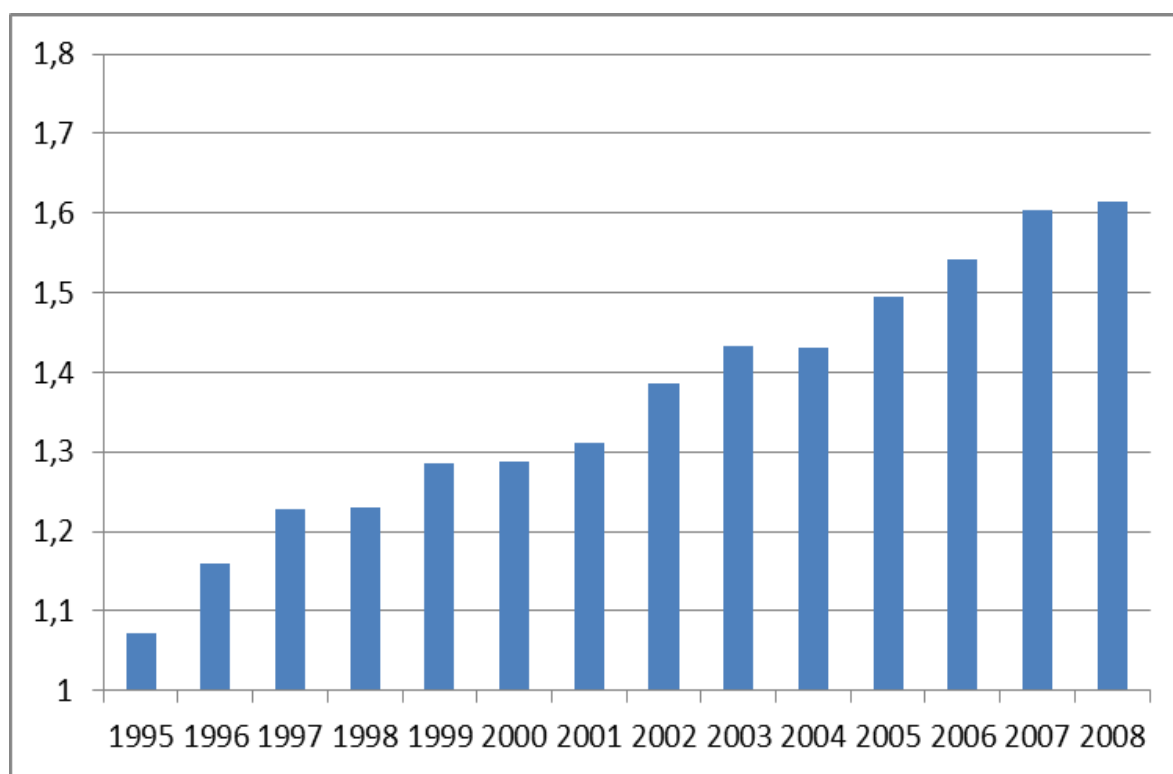
Zdroj: www.czso.cz

Abychom této problematice lépe porozuměli, považujme rok 1994 za rok nula. V roce 1995, tedy následující rok byla nominální výška starobních důchodů o 520 Kč vyšší, ale zvyšující se inflace sebrala 220 Kč. Výsledkem je, že čistý nárůst výšky starobních

důchodů mezi roky 1994 a 1995 je 300 Kč. V roce 2001 penzisté dostávali o 1500 Kč více než v roce 1994 a v roce 2008 se tato částka vyšplhala přes 3500 Kč. Starší lidé tak mají o 3500 Kč za měsíc, určených na svůj volný čas, více než v roce 1994 (viz příloha č. 4). Podíváme-li se na tento průzkum z jiné stránky, penzisté dostávají, po odečtení inflačních proudů, o 60 % více než před 15 lety. Jinými slovy senioři za tento kapitál dostanou 1,6 x více zboží než v roce 1994. Do roku 2001 byl tento růst pozvolnější a po přelomu nového tisíciletí se výše uvedený růst zvýšil (ČSÚ).

Graf č. 7: Vývoj důchodu v ČR v letech 1995-2008

Zdroje: www.czso.cz, vlastní výpočty

Obecně řečeno, v rozvinutých zemích roste relativní bohatství ve skupině seniorů rychleji než v jiných věkových skupinách. Šafránková (2009) tento jev potvrzuje a uvádí, že ve srovnání s ostatními věkovými skupinami roste relativní bohatství seniorů. Podíváme-li se na zahraniční seniory z vyspělých států, je často zdůrazňována jejich lepší ekonomická situace díky úsporám, které našetřili během života a investicím například do

akcií, které jim vynášejí další příjmy. V rámci České republiky může být situace odlišná - řada seniorů finančně podporuje svoje potomky a často nemají ani dodatečné příjmy, protože v minulém režimu neexistovala možnost investovat. Nicméně přibližujeme se evropskému modelu. V zásadě platí vztah, že se stupněm růstu ekonomické aktivity státu roste i stupeň aktivity obyvatelstva v cestovním ruchu (Hamarnehová 2008).

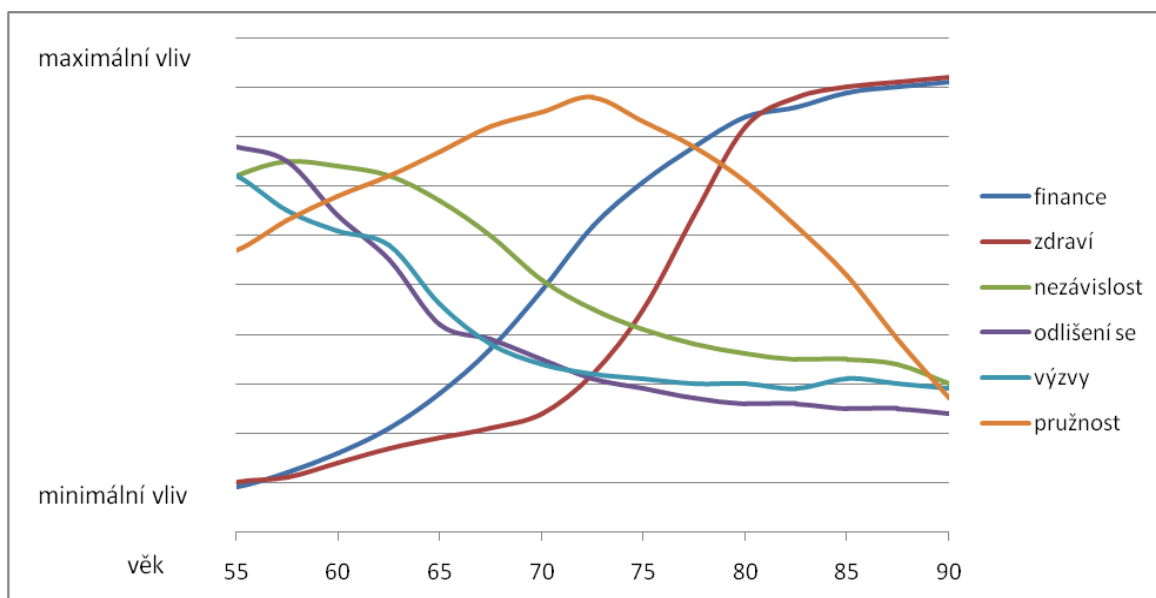
Díky příznivému růstu mezd a starobního důchodu si mohou dnešní senioři dovolit mnohem více než před 15 lety. Po odečtení inflačních proudů zjišťujeme, že si dnešní senioři mohou dovolit o 60 % více než tomu bylo na počátku 90. let (graf č. 7). Jak se ukázalo, skupina nejmladších seniorů má příjmy vyšší než kterákoli jiná věková skupina, z velké míry proto, že je v ní zastoupen nejvyšší podíl pracujících, kteří mají nejvyšší mzdy. Skupina seniorů, kteří jsou starší 75 let se snaží dotáhnout. Dnes mají podobné příjmy ze starobního důchodu jako mladší senioři.

V roce 2006 byla průměrná částka věnovaná českými domácnostmi na dovolenou přes 4 000 Kč. Starší občané však mají tuto částku zhruba poloviční. Senioři v průměru za dovolenou utratí přes 2 100 Kč. Výdaje na zahraniční dovolenou více než 2x převyšují výdaje na dovolenou strávenou v České republice (ČSÚ). Shoemaker (2000) uvádí, že nejmladší senioři utrácejí v cestovním ruchu přes 7 % jejich průměrného domácího příjmu. Senioři starší 65 let však utrácejí ještě vyšší podíl svého domácího příjmu. Stodůlková (2009) vyzdvihuje fakt, že kupříkladu ve Spojených Státech Amerických má skupina seniorů o 30 % vyšší výdaje na cestovní ruch než je národní průměr. Velké procento seniorů má čas cestovat a jsou ochotni za něj utratit významnou část svých úspor. Lidé nad 65 let se tak stávají skupinou, která utrácí nejvyšší podíl svého příjmu na cestovní ruch. U nejstarších lidí jsou výdaje na cestovní ruch vysoce diskutabilní. Existuje zde řada lidí, která nechce cestovat. U té jsou výdaje za cestovní ruch velmi nízké. Naproti tomu, druhá skupina, která ráda cestuje, utrácí za cestovní ruch nejvyšší procenta z jejich příjmu. Souhrnně lze říci, že příjem roste a dosahuje vrcholu v době dosažení důchodového věku. Po té klesá v závislosti na pobíraných dávkách (Šafránková 2009). Výše starobního důchodu je jen velmi málo závislá na dřívějších výdělcích.

Další faktory

Podíváme-li se jak jednotlivé faktory ovlivňují cestovní ruch u českých seniorů, pak jsou v grafu č. 8. vidět tři různé typy křivek. První typ křivky má v průběhu stárnutí stoupající tendenci (finance a zdraví). Druhý typ křivky má klesající tendenci (nezávislost, odlišení se a výzvy). Třetí a poslední typ má rostoucí tendenci a až dosáhne svého maxima, pak její vliv klesá (pružnost).

Graf č. 8: Změna vlivu jednotlivých faktorů na seniorský cestovní ruch

Zdroje: vlastní šetření, neformální rozhovory (2011)

Pracující senioři disponují značným množstvím kapitálu. Jak jsme si již prokázali, jde o nejvíce vydělávající skupinu. Lze tedy konstatovat, že finanční stránka má na cestovní ruch relativně malý význam. S nástupem do postproduktivní složky obyvatelstva se příjmy razantně sníží. A to i přes fakt, že výše dnešních starobních důchodů je po odečtení inflačních proudů 1,8x vyšší než před 15 lety. Proto vliv financí brzy po nástupu do důchodu roste. Zlom přichází v 80 letech, kdy vliv finančních prostředků už dosahuje svého maxima a nemá dále kam výše stoupat.

Podobný trend jako finance vykazuje i zdraví. Mladá generace seniorů nevykazuje, že by jí její zdravotní stav nějak omezoval v cestovním ruchu. Tento trend trvá až do dosažení 70–75 let, kdy nastává silný zlom. S prvními známkami zdravotních problémů někteří senioři omezují cestovní ruch. Prudce roste vliv zdravotního stavu na seniorský cestovní ruch. Svého vrcholu dosahuje přibližně ve věku 80 letech, kdy nemá dále kam růst.

Odlišným typem křivky je křivka pružnosti. Seniorská generace má nejvyšší pružnost ve věku 70–75 let. Než dosáhne tohoto věku, je pružnost nejvíce omezována pracovním poměrem, často ještě neodrostlými a nezajištěnými potomky (mají zaměstnání, mají vlastní byt, disponují stabilním příjmem). Po té, co se podaří, aby potomci seniorů byli dostatečně zajištěni, jsou čeští senioři nejpružnější, pokud jde o cestovní ruch. S procesem dalšího stárnutí ubývá fyzických a vitálních sil a pružnost již nedosahuje tak vysokých hodnot a má na cestovní ruch relativně malý význam.

Třetím typem křivky je vliv faktorů odlišení se a výzev. Tyto faktory mají hodně společného. Nejvyšších hodnot dosahují na začátku věkově vymezeného sektoru. Tedy v 55 letech a přibližně do hranice 65 let dosahují nejvyšších hodnot. Tedy lze říci, že v nejmladší věkové kategorii seniorů mají nejvyšší vliv a význam. Od 65 roku života ztrácejí svůj vliv a jejich význam je jen okrajový. Mohu potvrdit, že se v průběhu stáří stává jen selektivní záležitostí.

Posledním zkoumaným faktorem je faktor nezávislosti. Má obdobný průběh jako předchozí dva faktory (odlišení se a výzvy). Nejvyšších hodnot dosahuje v nejmladším věku u seniorů. Při podrobnější pohledu na graf nejvyšší hodnot dosahuje v přibližně 57 letech nebo v 58 letech. Zde čeští senioři dosahují nejvyšší míry nezávislosti. Stále je značná část v pracovním poměru, mají stabilní život bez velkých změn. Pro cestovní ruch je důležitá vysoká míra nezávislosti na okolním prostředí. Od 60 let věku následuje mírný, ale dlouhodobý pokles. Ten se začne vyrovnávat přibližně ve věku 70–75 let. Poté již vliv faktoru nezávislosti již není průkazný.

5.4 Model potenciálu seniorského cestovního ruchu v České republice

Pro hodnocení potenciálu České republiky pro seniorský cestovní ruch jsem využil analýzu realizačních předpokladů a lokalizačních předpokladů (na základě Metodiky uvedené v kapitole č. 3).

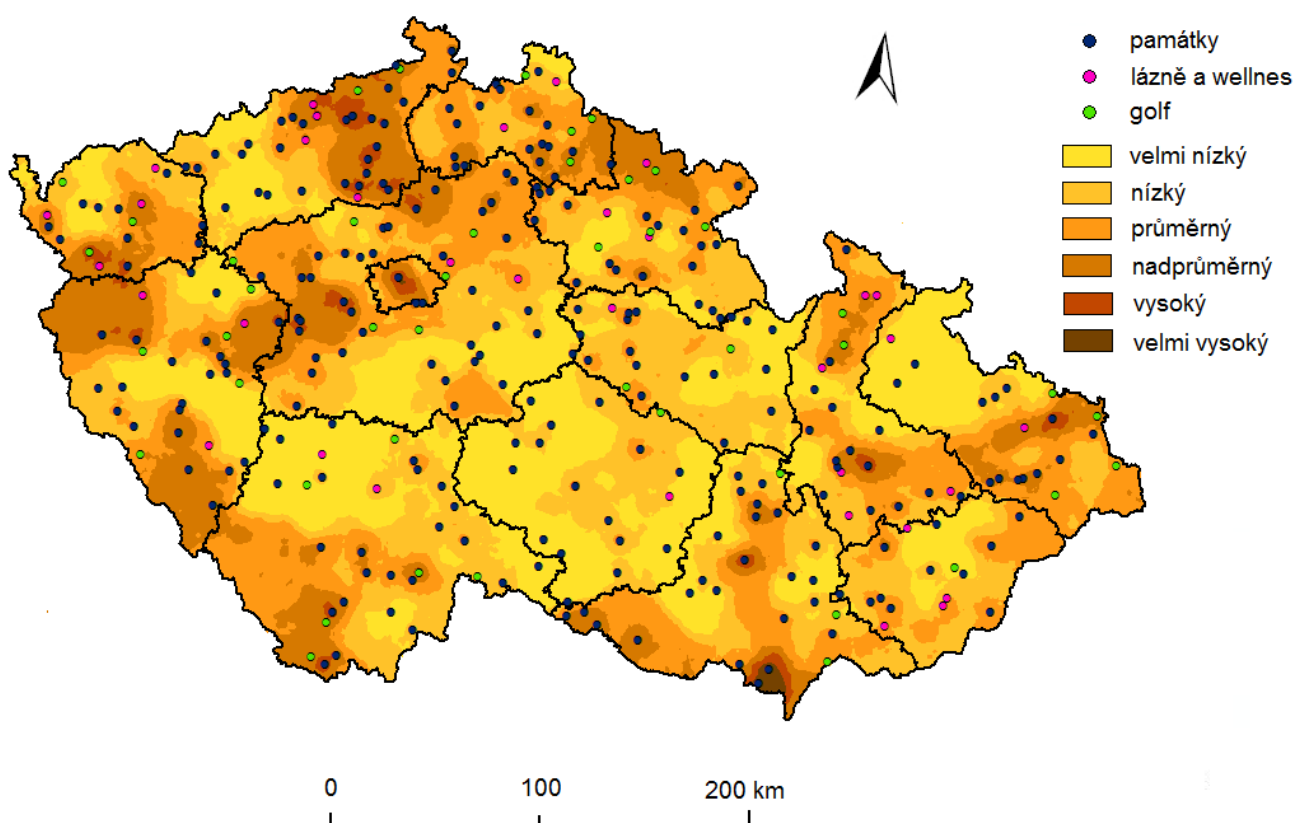
Při výzkumu seniorského cestovního ruchu jsem se pokusil o modelaci potenciálu cestovního ruchu seniorů. „*Potenciál vyjadřuje způsobilost území poskytnout podmínky pro rozvoj cestovního ruchu*“ (Mariot 1983, str. 29). Použil jsem Geografické informační systémy (dále jen GIS) na znázornění prostorového rozložení potenciálu. Do výpočtu potenciálu byl zahrnut kulturně-poznávací cestovní ruch, golfový, lázeňský cestovní ruch a také wellness. Výše uvedené formy cestovního ruchu byly vybrány jako nejvhodnější formy s ohledem na specifické požadavky, potřeby a motivy seniorů. Mezi lokalizační faktory patřila přítomnost kulturně historické památky, přítomnost lázní a wellness center, mezi přírodní památky byla zvolena přítomnost národního parku a chráněné krajinné oblasti. Mezi realizační faktory byla vybrána dopravní dostupnost pomocí dálniční dopravy, železniční dopravy a letecké dopravy a kapacita ubytovacích zařízení.

Nutno podotknout, že model nemůže postihnout všechny lokalizační a selektivní podmínky v obcích České republiky. Existuje řada jevů, které stojí pod rozlišovacími schopnostmi tohoto modelu.

Na první pohled je patrné, že rozložení potenciálu seniorského cestovního ruchu v České republice není rovnoměrné. Existují oblasti, kde potenciál dosahuje vysokých až velmi vysokých hodnot a také existují oblasti, kde dosahuje nízkých hodnot (viz obrázek č. 6). Nejvyšší hodnoty potenciálu seniorského cestovního ruchu jsou znázorněny hnědou barvou. Nejnižší hodnoty jsou znázorněny světle-žlutou barvou. Oblasti s vysokým až velmi vysokým potenciálem se nacházejí v Praze, Českém Krasu, Šumavě, v širším okolí Západočeských lázní, Ústecku, Krkonoších, Jeseníkách, a v neposlední řadě v povodí Dyje. Pro to, aby se určité místo stalo místem cestovního ruchu, musí vykazovat jisté podmínky – předpoklady a faktory (Bína 2002). Nejvyššího hodnot dosahuje potenciál seniorského cestovního ruchu v místech, kde leží blízko sebe města s vysokým počtem obyvatel, které disponují lázněmi a wellness, které jsou na Modelu potenciálu seniorského

cestovního ruchu v České republice znázorněny růžovou barvou, v jejichž zázemí najdeme golfové hřiště (zelená barva) a v nejbližším okolí je chráněná krajinná oblast nebo národní park. V neposlední řadě je také důležitá přítomnost hradů a zámků, které jsou na obrázku č. 6 znázorněny modře. Význam výše uvedené atraktivity je zhodnocen již ve výpočtu potenciálu a jejich hodnotu zobrazuje tabulka č. 3. Avšak z důvodu lepší vizualizace nebyl význam aktivit (velikost barevného kroužku) do obrázku č. 6 zanesen.

Obrázek č. 6: Model potenciálu seniorského cestovního ruchu v ČR

Zdroj: vlastní šetření a výpočty, ArcGIS 9.3

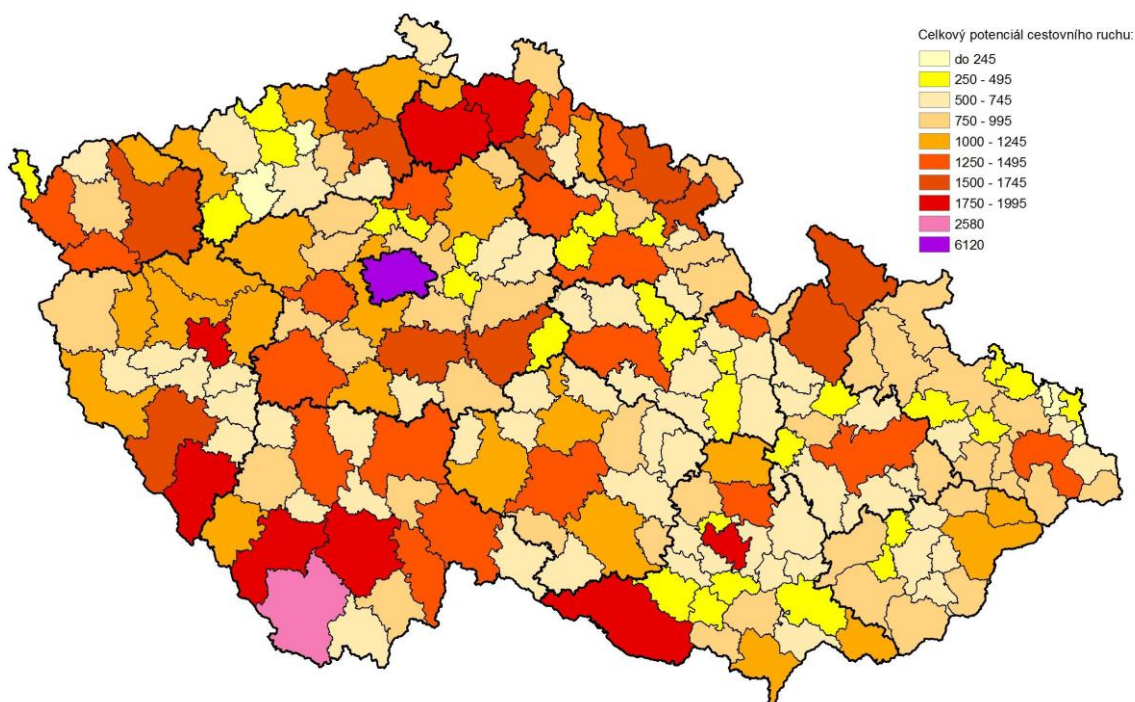
Zajímavým zjištěním je zdůraznění a vysoké hodnocení západočeského lázeňského trojúhelníku (Františkovy Lázně, Karlovy Vary a Mariánské Lázně). Tento jev je způsoben

vyšší mírou využívání lázeňských služeb a tedy větší váhou lázeňského a wellness sektoru v seniorském cestovním ruchu. Výborným potenciálem seniorského cestovního ruchu se může pyšnit Český Kras a jeho okolí. Estetika krajiny je důležitým rekreačně-tvorným prvkem. Potenciál je podmíněn prostorem, variabilitou ploch a zastoupením jednotlivých krajinných prvků, obohacených rovněž o prvky kulturně-historické povahy (Anděl a kol. 2002). Kromě přírodních a kulturně-historických památek se zde také projevila výborná dopravní dostupnost. Dalším faktem jsou vyšší hodnoty potenciálu seniorského cestovního ruchu v okolí Teplic, Ústí nad Labem a Českého Středoohoří. Destinace jako je Českolipsko, „Lázeňský trojúhelník“ nebo Krkonoše dokáží přitáhnout návštěvníky i ze vzdálených koutů republiky (nad 100 km), a to výrazně častěji než ostatní regiony (COT Business 2012). Vyšší potenciál je způsoben vysokou koncentrací kulturně-historických památek (především hradů a zámků) a v nemalé míře ho ovlivňují také lázeňská a wellness místa. Vysokými hodnotami potenciálu seniorského cestovního ruchu se vyznačuje také oblast Podyjí. Jedná se především o oblasti Vranovské přehrady, národního parku Podyjí a okolí Mikulova. Svou roli zde hraje atraktivní přírodní prostředí spojené s významnými kulturně-historickými památkami. Naopak potenciál seniorského cestovního ruchu je relativně nižší v oblasti Moravskoslezských Beskyd, kde potenciál je snižován nedostatečnou dopravní infrastrukturou.

Pokud potenciál seniorského cestovního ruchu porovnáme s výsledky Klufové (2011) v publikaci *Studia Turistica* (příloha č. 16), kterou můžeme najít na serveru Vysoké školy polytechnické Jihlava, zjišťujeme řadu zajímavých faktů. Ačkoli jsou na první pohled velmi rozdílné, z celkového-strukturálního hlediska jsou si v mnoha případech podobné. Avšak existuje zde několik rozdílů. Klufová (2011) ukazuje, že vysoký potenciál seniorského cestovního ruchu mají pohoří obklopující Českou republiku a velká města. Naopak vnitřní periferie, Vysočina, Hornomoravský i Dolnomoravský úval a jejich blízké okolí mají nízkou návštěvnost. V diplomové práci se to (i přes rozdílný model a rozdílné váhy proměnných) převážně potvrdilo. Práce R. Klufové ukazuje dělení potenciálu seniorského cestovního ruchu jen na tři stupně, které jsou silněji ovlivněny blízkostí měst a pohoří. V mém modelu lépe vyšly oblasti s dobrou dopravní dostupností. Tu senioři zmiňují jako jeden ze základních faktorů silně ovlivňující výběr lokality. Výrazněji se v mé diplomové práci projevila lázeňská místa a střediska, kde se nacházejí služby wellness. Slaběji vyšlo okolí Opavy, okolí Žamberka, Žďárské vrchy a Bílé Karpaty.

Mírně rozdílné výsledky jsou jednak způsobeny rozdílnými hodnotami vah a v rozdílné metodice. Zatímco R. Klufová (2011) hodnotila podíly ploch NP či CHKO, v mém modelu jsem pouze hodnotil přítomnost NP či CHKO. Rozdílné výsledky vycházejí i z rozdílného vnímání dopravní infrastruktury. Zatímco Klufová preferovala využitý dopravní prostředek (vlak, auto, autobus), já jsem se snažil zhodnotit potenciál pomocí kvantifikace a kvalifikace dopravní infrastruktury. Senioři argumentují časově nenáročnou dopravou. A proto si myslím, že výhodu mají regiony, které jsou buď blízko místa pobytu seniorů nebo leží poblíž kvalitní dopravní infrastruktury (dálnice, rychlostní vlakový koridor, atd.). Pokud srovnáme oba grafické výstupy, mírný rozdíl může být způsoben rozdělením potenciálu cestovního ruchu seniorů. Klufová zvolila 3 skupiny (nízký, průměrný a vysoký), aby zvýraznila regiony, kde je potenciál vysoký, a tedy které oblasti mají potenciál pro rozvoj SCR. Ve své práci jsem se snažil o to, aby vyniklo celkové rozprostření potenciálu seniorského cestovního ruchu v Česku, proto jsem použil dělení na 6 skupin (velmi nízký, nízký, průměrný, nadprůměrný, vysoký, velmi vysoký).

Obrázek č. 7: Model obecného potenciálu cestovního ruchu podle Biny

Zdroj: Urbanismus územní rozvoj (2010)

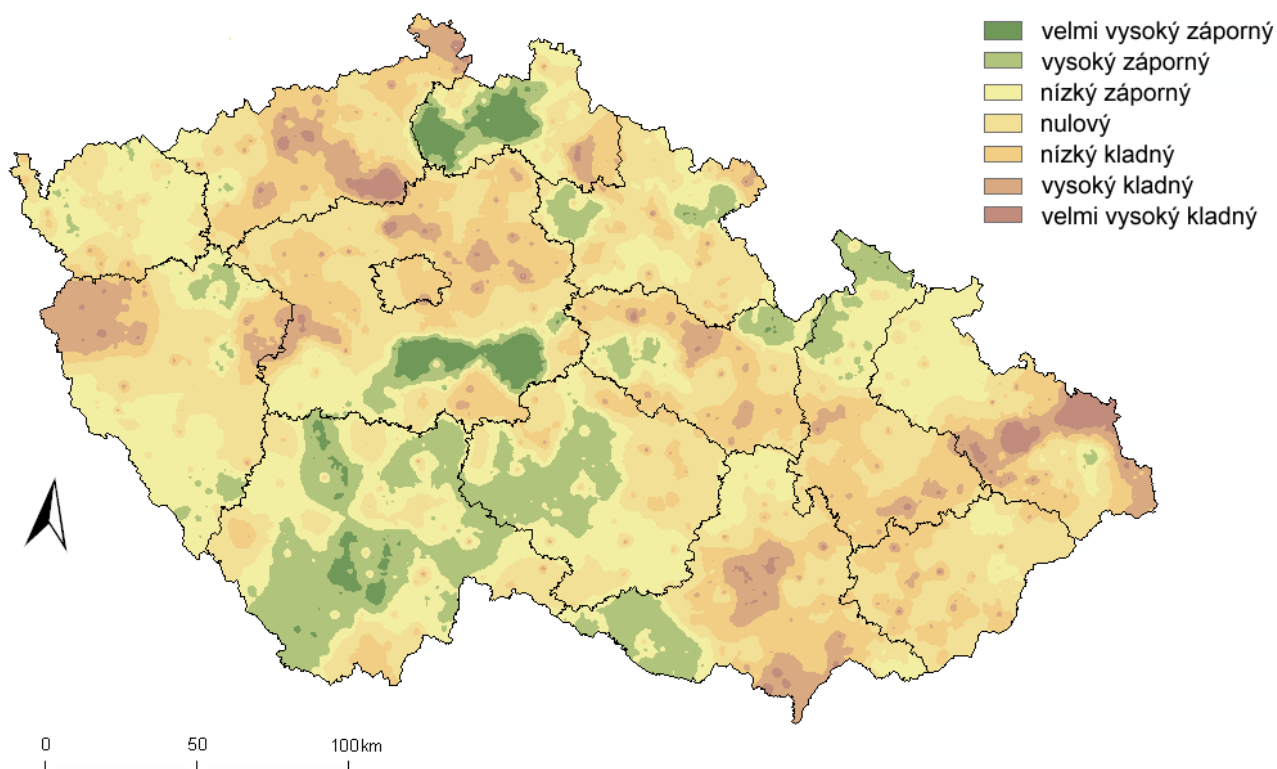

Místa se silným potenciálem pro seniorský cestovní ruch často patří k nejvytěžovanějším místům i jinými formami cestovního ruchu. Jedná se především o **příhraniční oblasti (Krkonoše, Šumava a Jizerské hory)**, kde se podílí významnou formou sportovní cestovní ruch. V letních měsících jde o pěší turistiku a cykloturistiku a v zimních měsících se především jedná o sjezdové a běžecké lyžování. Avšak existují místa, která jsou vhodná především pro seniorský cestovní ruch. Jedná se o **Křivoklátsko, Český Kras, Ústecko, Teplicko, České Středohoří** a také **Podyjí**. Tyto lokality nepatří mezi silně vytěžované v jiných formách cestovního ruchu. A právě proto by se zde seniorský cestovní ruch mohl ve vyšší míře rozvinout. Aktéři cestovního ruchu by v nich mohli zohlednit, zda by pro ně forma seniorského cestovního ruchu nebyla zajímavá. Klufová (2011) uvádí, že nelze konstatovat, že místa, kde je potenciál seniorského cestovního ruchu nízký, neměla potenciál pro jeho rozvoj. Není zde pouze dostatek potenciálu pro seniorský cestovní ruch.

Existují však i místa, kde je vysoký celkový potenciál, jak ukazuje obrázek č. 7, ale relativně nízký potenciál seniorského cestovního ruchu. Mezi tato místa můžeme zařadit **jižní Čechy, Českomoravskou vrchovinu, okolí České Lípy, okolí Liberce**, jihozápadní část Středočeského kraje a popřípadě také část Jeseníků, jak napovídá obrázek č. 8. Všechna tato místa spojuje slabá dopravní dostupnost a relativně nízký počet památek. Lze říci, že zde význam seniorského cestovního ruchu bude silně potlačen ostatními formami v cestovním ruchu.

Je potřeba říci, že Mapa rozdílu potenciálu SCR a obecného potenciálu CR v ČR je však jen grafickým výstupem, který je založený jen na velmi hrubých výpočtech. Přestože věrně zobrazuje strukturu rozložení rozdílu potenciálu seniorského cestovního ruchu a obecného potenciálu cestovního ruchu v České republice, nezachycuje detailní lokální rozložení.

Obrázek č. 8: Rozdíl potenciálu SCR a obecného potenciálu CR v ČR

Pozn.: zelenou barvou jsou značena místa, kde je vysoký obecný potenciál a nízký potenciál SCR a hnědou barvou jsou značeny oblasti, kde je vysoký potenciál SCR a nízký obecný potenciál

Zdroje: Bína (2010), vlastní šetření (2011), vlastní výpočty

Podíváme-li se na hlavní seniorské regiony (v tabulce č. 6), zjišťujeme, v jakých oblastech může seniorský cestovní ruch růst (zelená barva), v jakých regionech seniorský cestovní ruch nemá i přes vysoký potenciál tolik prostoru pro růst (žlutá barva) a v jakých regionech je seniorský cestovní ruch na nízké úrovni (červená barva).

Tabulka č. 6: Hlavní seniorské oblasti

Potenciál SCR	Obecný potenciál CR	Intenzita turistické atraktivity	Oblasti
Vysoký	Vysoký	Vysoká	Praha, lázeňský trojúhelník, Šumava, Krkonoše, Vranovská přehrada, Kokořín
Vysoký	Vysoký	Nízká	Český kraj, České Středohoří, Podýjí (vyjma Vranovské přehrady), Křivoklátsko, Chodsko
Vysoký	Nízký	Vysoká	Posázaví, Česká Sibiř, České Švýcarsko, Blaník, Blanský les
Vysoký	Nízký	Nízká	Pálava, Moravský kras, okolí Ostravy, okolí Olomouce, Poodří, Těšínské Slezsko, Litovelské Pomoraví, Labské pískovce
Nízký	Vysoký	Vysoká	Krušné hory, Českolipsko, Liberecko
Nízký	Vysoký	Nízká	Třeboňsko, Pootaví
Nízký	Nízký	Vysoká	Orlické hory, Železné hory, Opavsko
Nízký	Nízký	Nízká	Českomoravská vrchovina, Žďárské vrchy, okolí Kadaně, Osoblažsko, Krnovsko

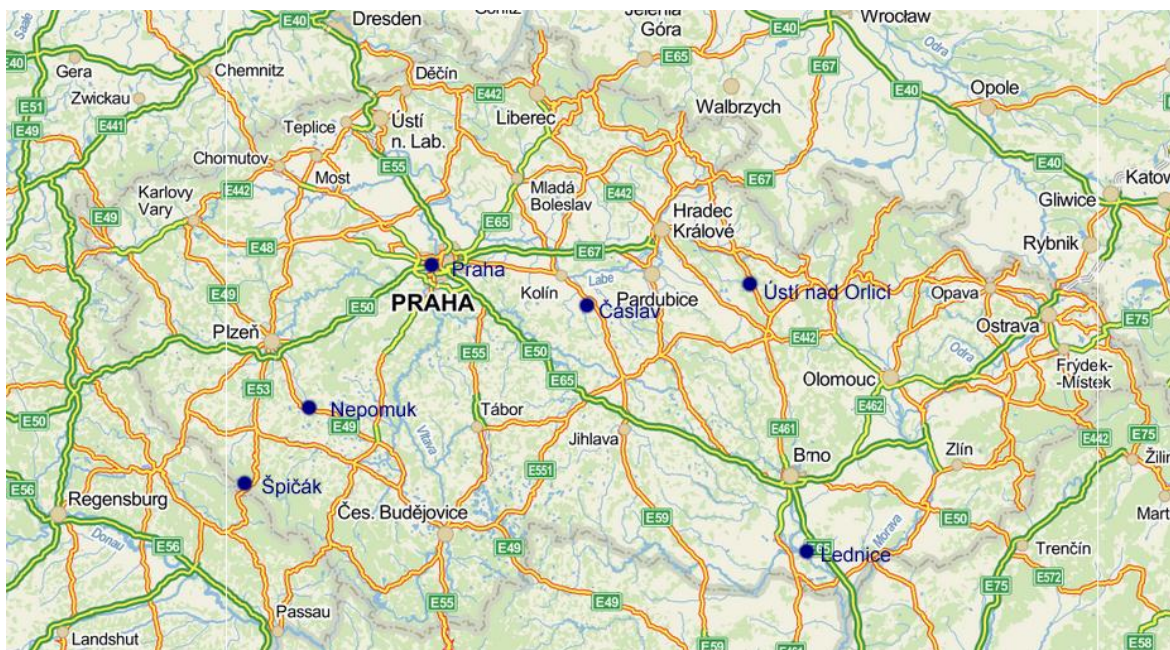
Zdroj: vlastní zpracování

6. VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ MEZI SENIORY

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 240 seniorů nad 55 let ze šesti lokalit Česka (Praha, Ústí nad Orlicí, Nepomuk, Čáslav, Špičák u Železné Rudy, Lednice). Podrobněji viz kapitola č. 3 - Metodika. Lokality, kde bylo šetření uskutečněno, ukazuje obrázek č. 9. Celý dotazník nalezneme v příloze č. 18.

Z celkového počtu 240 seniorů bylo 111 mužů a 129 žen. 138 dotazovaných uvedlo, že pocházejí z města a 102 oslovení pocházejí z venkova. Po rozdělení do věkových skupin vychází, že ve věkové skupině 55–64 let je 75 dotazovaných, ve věkové skupině 65–74 je 74 dotazovaných a ve věkové skupině 75 let a starší odpovídalo 92 respondentů.

Obrázek č. 9: Lokality dotazníkového výzkumu seniorů

Zdroje: www.mapy.cz, vlastní úpravy

Jak již bylo výše zmíněno, průzkumu se zúčastnilo 111 mužů a 129 žen. Což přibližně odpovídá poměru 46:54. Jde tedy o převahu ženské části populace, která však v seniorské populaci mírně převažuje. 57 % zkoumané populace uvedlo, že bydlí ve městě. Definice pojmu město a venkov bylo necháno na respondentech. Pokud respondenti cítí, že bydlí ve městě, byl jejich názor respektován. Totéž platí i o venkově. Z celkového počtu 240 respondentů bylo podle druhu zaměstnání: 76 zaměstnanců, 40 podnikatelů, 101 důchodců a 33 nezaměstnaných. 21 respondentů uvedlo nejvyšší ukončené vzdělání základní, 44 respondentů středoškolské bez maturity, 107 středoškolské s maturitou a 52 vysokoškolské vzdělání. Ve věkové skupině 55–64 let bylo 75 respondentů, což činí 31 % dotazovaných, do věkové skupiny 65–74 let se uvedlo 74 respondentů (31 %) a do nejstarší věkové skupiny 75 let a starší se začlenilo 91 respondentů (38 %), jak napovídá tabulka č. 5. Detailnější charakteristiky respondentů lze najít v přílohách č. 5-15.

Tabulka č. 7: Obecné charakteristiky respondentů

Pohlaví	muži	111
	ženy	129
místo bydliště	město	138
	venkov	102
zaměstnání	zaměstnanec	76
	podnikatel	40
	důchodce	101
	nezaměstnaný	23
vzdělání	základní	21
	středoškolské bez maturity	60
	středoškolské s maturitou	107
stáří	vysokoškolské	52
	55 – 64 let	75
	65 – 74 let	74
	75 let a více	91

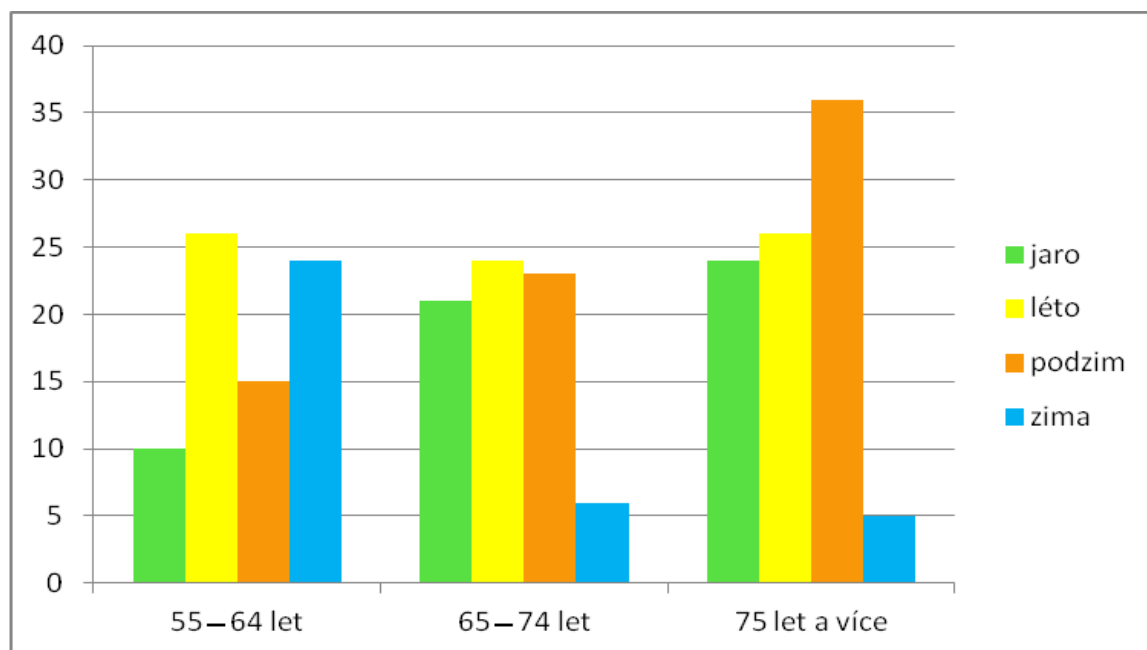
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Podíváme-li se na rozložení preferencí jednotlivých ročních období, zjišťujeme několik zásadních věcí. V nejmladší věkové kategorii jsou (podle šetření) pro dovolenou

nejoblíbenější částí roku léto a také zima. Zatímco léto si v průběhu stárnutí stále drží svou pozici, oblíbenost zimy se zvyšujícím věkem prudce klesá. Letní a zimní období disponuje značnými teplotními extrémy, které senioři dle svých výpovědí nemají v oblibě. Díky teplotní vyrovnanosti preferují čeští senioři teplotně mírnější jarní a podzimní částí roku.

Zatímco v kategorii 55–64 let zimní období roku má nejraději cca 30 % dotázaných, ve vyšších věkových kategoriích je oblíbená pouze u zhruba 8 % dotázaných. V kategorii 55–64 let jsou relativně podobně oblíbené roční období jaro, léto a podzim. Zimní období již příliš favorizováno není.

Graf č. 9: Využívání ročních období při trávení dovolené

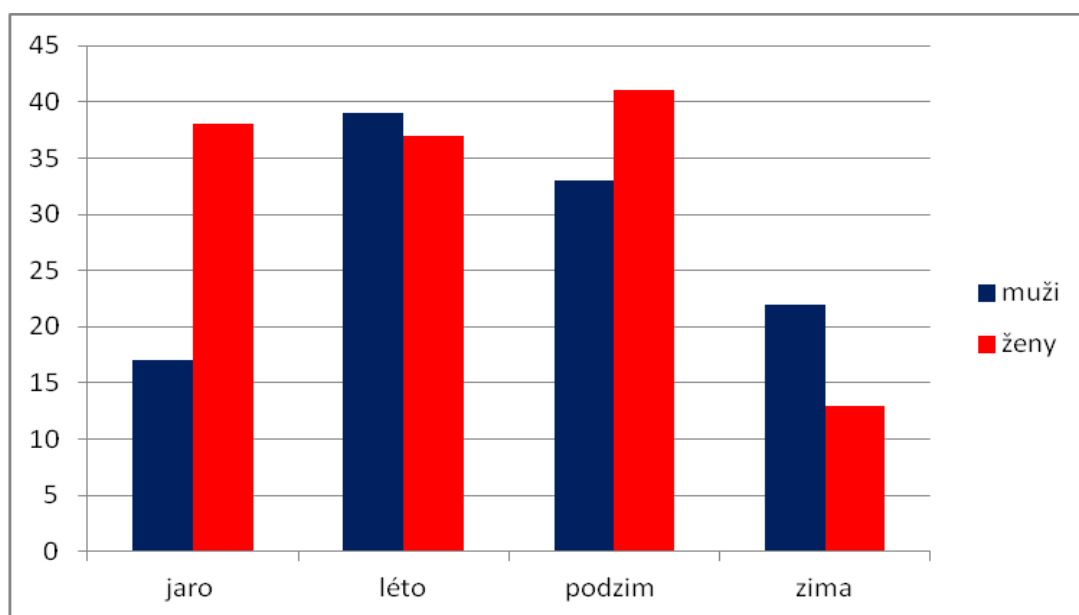
Zdroj: vlastní šetření (2011)

V nejstarší kategorii je podzim nejoblíbenější částí roku pro trávení dovolené. Jaro a léto jsou také relativně oblíbené. Oblíbenost podzimního období v průběhu stárnutí plynule roste, jak dokazuje graf č. 9. Tento jev je jednak způsoben nižšími cenami produktů cestovního ruchu, které mohou být velkou motivací pro zakoupení, nižší vytížeností středisky cestovního ruchu a v neposlední řadě také příjemnějšími

klimatickými podmínkami, které senioři upřednostňují. Zejména to platí u zahraničního cestovního ruchu, kde letní finanční zatížení je mnohem výraznější než v českých krajinách. Tyto faktory se nejvíce projevují ve věkové kategorii 75 a starší. Oblíbenost podzimní dovolené u nejstarší věkové kategorie uvedlo 36 dotazovaných z 91, což je téměř 40 %. Ačkoli oblíbenost jara v průběhu stáří také stoupá, nedosahuje stejně vysokých hodnot jako podzim. Na poslední místo se zařadila zimní dovolená, která je často spojována se zimními sporty, jež ve starším věku již nelze v takové míře provozovat.

Značnou nevýhodou letního období je častá přeplněnost středisek cestovního ruchu a s tím spojené i dopravní problémy - doprava se stává zdlouhavější a komplikovanější. Přeplněnost v hlavní sezóně způsobuje i jiné značné problémy. Starší lidé vítají individuální přístup hotelového personálu a snahu vyhovět i speciálním přáním. Avšak personál je v sezónních špičkách příliš vytížený a klesá kvalita nabízených služeb. Personál není schopen se plně věnovat seniorské populaci. Z výše uvedeného vyplývají možné známky chladnokrevného a arogantního chování personálu. Cílová skupina seniorů preferuje ohleduplnější přístup. Tento fakt je ještě umocněn tím, že jsou to právě senioři, kteří služby personálu potřebují nejvíce.

Graf č. 10: Obliba sezón SCR podle pohlaví

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Zaměříme-li pozornost na rozdíly v pohlaví, zjišťujeme, že muži preferují mnohem raději zimní období než ženy. Šetření dokazuje, že dvakrát více mužů než žen preferuje zimní období. Muži mají také rádi i letní měsíce. Z grafu Obliba sezón SCR podle pohlaví (graf č. 10) vidíme, že muži mají raději extrémější období roku. Ženy naopak preferují strávit dovolenou ve vyrovnanějších ročních obdobích. Nejvýrazněji se to projevuje v jarních měsících, které ženy preferují 2,5krát více než mužská část populace.

Z výsledku šetření vypovídá, že není jednoznačné, která sezóna je nejpreferovanější. Ale v průběhu procesu stárnutí se prudce zvyšují podíly jarní a podzimní dovolené. Skupina seniorů vyrovnává výkyvy sezóny v jarní a podzimní části roku. Více však v té podzimní. Senioři v důchodu jsou skupinou, která je mnohem flexibilnější než produktivní část populace. Zejména starší část populace má již odrostlé potomky, a tudíž není zatížena starostí o nezletilé děti, není limitována faktory letních prázdnin, dobou dovolené, víkendů a dalšími podobnými termínovými podmínkami. Proto mohou být mimosezónní pobyty velkou motivací pro koupi dovolené. Produkty seniorského cestovního ruchu mohou pomoci vyrovnávat výkyvy sezónnosti, které jsou způsobené obdobím roku, letními prázdninami, státními svátky a v neposlední řadě také ostatními příležitostmi jako jsou např. významné národní, regionální či třeba lokální kulturní akce.

Cestovní kancelář XY Tour uvádí, že na propagaci seniorského cestovního ruchu (včetně lázeňství) spotřebuje 10-12 % prostředků. To znamená, že z rozpočtu na propagaci, který je cirká 2,5 mil korun za kalendářní rok, na pobídky pro seniorský cestovní ruch utratí 250 až 300 tis. Kč. Ze statistik cestovní kanceláře XY Tour, vyplývá, že 95% veškerých finančních toků určených na seniorský cestovní ruch jde na stálou a sezónní tiskovou inzerci (COT Bussines, Lázeňské noviny, Lázeňské listy, a mnohé jiné). Jen zanedbatelná část prostředků se investuje do propagace v moderním elektronickém světě. Podíváme-li se podrobněji, zjistíme, že se nejvyšší množství finančních prostředků na seniorský cestovní ruch alokuje v březnu, v dubnu, v září a říjnu. Tedy jedná se o období předcházející a následující okraje sezón. Je patrná jasná strategie cestovní kanceláře prodloužit hlavní sezónu. Relativně nízký rozpočet na seniorský cestovní ruch je v červenci, srpnu a v období zimy (prosinec, leden, únor).

Tento výsledek je **zodpovězením výzkumné otázky, zda může seniorský cestovní ruch vyrovnávat rozdíly mezi sezónou a mimosezónou.** V prostředí České

republiky SCR sezónnost CR vyrovnává a svým působením tak prodlužuje letní sezónu především do podzimní části roku.

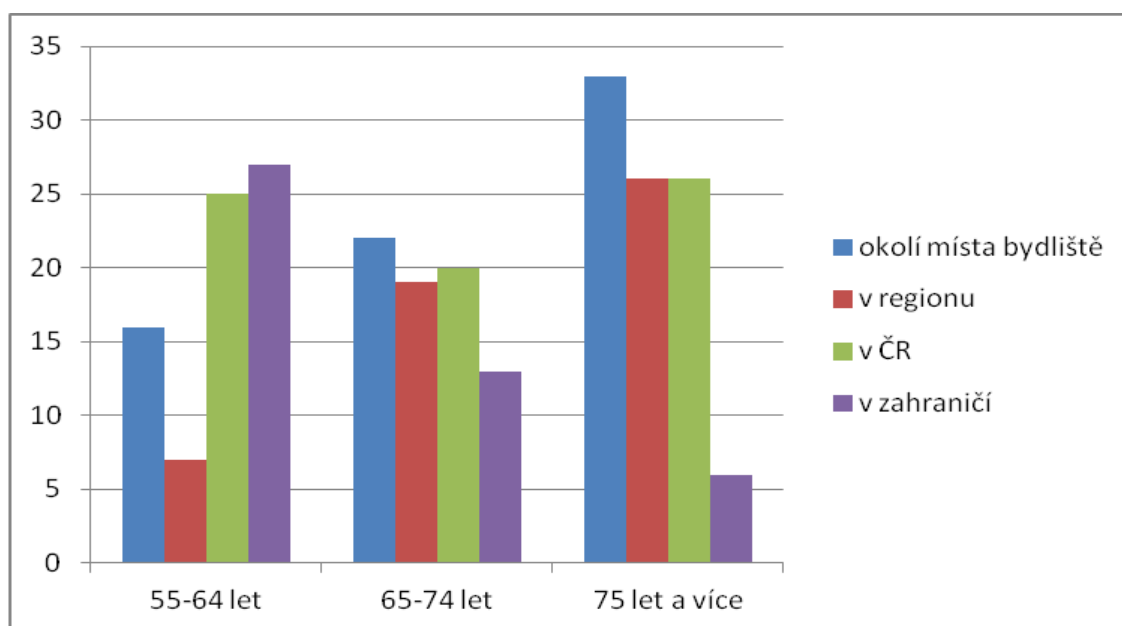
Neméně důležitým cílem je zjistit, jaká je prostorová mobilita v seniorském cestovním ruchu. Na první pohled se dá předpokládat, že v průběhu stárnutí se seniorský cestovní ruch relokuje do geograficky bližších oblastí. To znamená, že senioři cestují méně často a pokud, tak do bližších destinací. Mezi českými seniory převládá domácí cestovní ruch (79 %), před dovolenou v zahraničí (21 %). Pokud se podrobněji podíváme, proč je tuzemská dovolená tak atraktivní, zjistíme, že čeští senioři výrazně preferují pocity klidu a pohody, mají v České republice přátele, které nechtějí opouštět, a v neposlední řadě se na tomto faktu podílí finanční stránka věci. Důležitým specifickým v České republice je chataření a chalupaření, čeští senioři výrazně preferují strávit dovolenou v objektech druhého bydlení, protože zde disponují svým zázemím, které v ostatních lokalitách nemají. Nižší preference zahraniční dovolené je způsobena některými negativními vlivy. Při neformálních rozhovorech čeští senioři uváděli nejčastěji tyto faktory: dlouhá doba v dopravním prostředku, jazyková bariéra, neznalost zvyků místních obyvatel a obava z neznámého prostředí. Důležitým faktorem v cílové destinaci je kriminalita a míra bezpečnosti. Senioři zavrhnou místa s vysokou kriminalitou a obecně špatnou pověstí. Setkal jsem se i s názory, že starší lidé necestují do zahraničí, protože mají všeobecnou nechuť cestovat za hranice České republiky, což souvisí zřejmě s komplexem výše zmíněných faktorů.

V kategorii 55–64 let převládají zahraniční cesty před cestami v České republice. Nejnižší hodnoty dosahuje region, kde senioři bydlí. Pokud senioři mají možnost, preferují spíše vzdálenější destinace než ty ve svém regionu. Jestliže senioři cestují za hranice našeho státu, pak je to především pro pobyt u moře, poznávání cizích míst a kultur. Naopak, pokud seniorský cestovní ruch nedisponuje finančními (i jinými) možnostmi, váže se většinou „jen“ na nejbližší okolí místa bydliště (graf č. 11). Nutno podotknout, že někteří respondenti, kteří vůbec necestovali, uváděli okolí místa bydliště jako místo, kde nejčastěji tráví dovolenou. Proto se můžeme setkat s relativně vysokými podíly procentuálního rozložení seniorského cestovního ruchu v okolí místa bydliště.

V kategorii 65–74 let výrazně narůstá vliv okolí místa bydliště a regionu. Naopak klesá vliv trávení cestování za hranice a v České republice. V seniorském cestovním ruchu

se začínají projevovat vlivy zdravotního stavu. To má s nejvyšší pravděpodobností za následek přiblížení destinace k místu bydliště. Starší senioři začínají vykazovat obavy z možných rizik cestování.

Graf č. 11: Místo nejčastějšího trávení seniorského cestovního ruchu podle věku

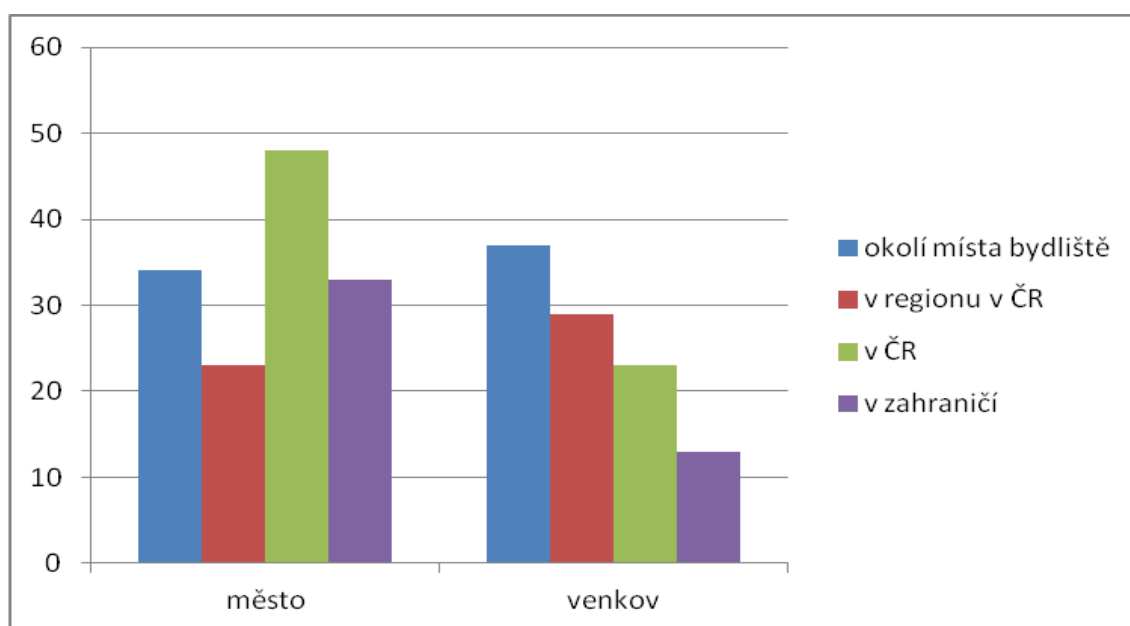
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Podíváme-li se na kategorii 75 a více let, zjišťujeme, že ze seniorského cestovního ruchu se začíná vytrácet zahraniční cestovní ruch. Senioři, kteří dříve cestovali do zahraničí, se orientují na domácí cestovní ruch. Značná část seniorů, kteří v této věkové kategorii cestují po České republice, se orientuje na lázeňský cestovní ruch. Výše uvedený jev potvrzuje i cestovní kancelář XY Tour. 33 respondentů z 91 (tj. více než 36 %) uvádí, že cestuje jen v okolí místa bydliště. Je to alternativa pro ty, kteří se necítí na dlouhé cesty veřejnými dopravními prostředky (vlakem, autobusem nebo letadlem). Tato skupina relativně často cestuje za návštěvou přátel a známých. Důvodem je jednak finanční stránka, protože strávit noc u známých je levnější než se ubytovat jinde, ale také sociální charakter, tj. potřeby navázání společenských kontaktů. Se stárnutím prudce roste vliv transportních faktorů. Starší senioři jsou více nespokojeni s dopravní dostupností, jak stavem dopravních

komunikací, tak nevyhovující dostupností veřejnou dopravou (autobusem, vlakem). Se stárnutím se projevuje i vliv finančních prostředků, jako důvod, proč necestují tak daleko jako dříve, uvádějí dražší služby, ubytování a potraviny obecně.

Při výběru místa trávení volného času je jedním z hlavních ukazatelů dopravní dostupnost. Nejde jen o geografickou vzdálenost míst, ale také o časovou dostupnost. Dalšími z faktorů jsou osobní bezpečnost, klimatické podmínky. Mnohým vadí i čistota okolního prostranství a s tím spojený malý počet odpadkových košů nebo jejich přeplněnost. Což má za následek množství volně pohozených odpadků na veřejnosti a hyzdění okolí. Senioři uvádějí, že čistota veřejných míst je pro ně zásadní (viz graf č. 20). Velmi důležitým faktorem se ukázala být nabídka volnočasových aktivit, popřípadě možnost seberealizace v těchto aktivitách. Jde především o smysluplné využití volného času. Cestovatelé říkají, že nechtějí celý den nic nedělat. Hledají možnost, jak využít svůj volný čas.

Graf č. 12: Místa nejčastějšího trávení seniorského cestovního ruchu podle oblasti původu

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Přes výše uvedené fakty senior již není osobou, která je za horizontem svých možností. Seniorský již nelze považovat za osoby chudé, nemocné a často sociálně izolované. I přes svůj věk se zapojují do světa turismu, který je pro ně zdrojem sociálních vztahů a podnětů ke zlepšení nejen fyzického, ale také psychického stavu.

Cílem bylo zjistit, zda seniorský cestovní ruch v České republice se orientuje na domácí nebo zahraniční cestovní ruch. Lze říci, že o vysoké hodnotě zahraničního cestovního ruchu můžeme mluvit jen v nejmladší kategorii. Od 65 let věku prudce narůstá vliv domácího cestovního ruchu. Nejvíce seniorů, kteří jezdí do zahraničí, pochází z Prahy a z pohraničí (zastoupeno modelovým územím Špičáku).

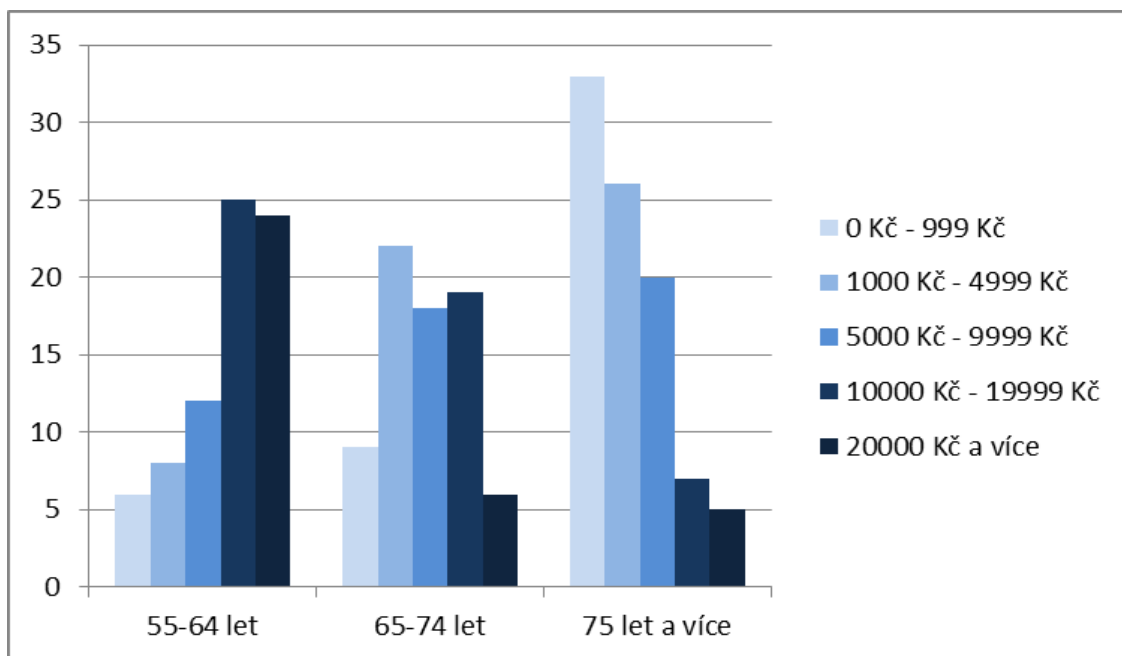
Podíváme-li se na rozdíly mezi městem a venkovem (graf č. 12), zjišťujeme, že senioři, kteří bydlí na venkově, raději cestují do bližších destinací než senioři, kteří bydlí v městě. „Městští“ senioři preferují cestovat po celé České republice a do zahraničí přibližně 2x více než senioři, kteří pocházejí z venkova. Ti naopak více cestují po svém regionu a také v okolí místa bydliště. Pokud jde o lokalizaci seniorského cestovního ruchu, dovoluji si tvrdit, že existuje rozdíl v tom, zda senioři bydlí v městě nebo na venkově.

Při pohledu na strukturu vzdálenosti místa bydliště od místa tázání je zajímavostí, že více než třetina dotazovaných pochází ze vzdálenosti vyšší než 100 km. Předpokládám, že je to způsobené tím, že výběr lokalit, kde se šetření uskutečnilo, byl omezen na seniorsky atraktivní oblasti. Proto je zde vysoký počet seniorů, kteří se neuvádějí jako místní. Z šetření vyplývá, že seniorský cestovní ruch disponuje značnou mobilitou starších lidí. Nejvyšších hodnot bylo zaznamenáno v Praze a také na turisticky vyhledávaném Špičáku v blízkosti Železné Rudy. Nejméně vzdálených návštěvníků měly oblasti Nepomuku a Ústí nad Orlicí. Zde byl naopak vyšší podíl místních. Tento jev je způsoben pravděpodobně tím, že se jedná o méně turisticky atraktivní oblasti. Považujeme-li návštěvníky, bydlící do 20 km, za místní, pak ti, kteří dojíždějí, tvořili téměř tři čtvrtiny. Mírně tento fakt zkresluje Praha, kde mnozí senioři považující se za „Pražáky“, uvedli, že bydlí mezi 21–50 km od místa dotazování.

Pokud bychom měli porovnat, kolik senioři chtějí ročně utratit za cestování, zjišťujeme, že se výdaje finančních prostředků mění v závislosti na věku, na místu bydliště a na vzdělání. 75 % v kategorii 55–64 let, přiznává, že je ochotno utratit 10 000 Kč a více

za rok. Což odpovídá dlouhé dovolené, kterou si senioři plánují mezi koncem produktivního věku a začátkem postproduktivního věku. Sami senioři v rozhovorech nepřímou potvrzují, že po odchodu do důchodu touží pořádně si odpočinout a poznávat nové kraje. Cestování je pro ně výborným prostředkem. Zde se projevují tendence splnit si životní sny a cestovat daleko, dokud jsou k dispozici finanční prostředky, fyzická a psychická síla. Výsledky práce Callana, Bowmana (2000) tento fakt potvrzují a dodávají, že již značná část seniorů disponuje vlastním bydlením a zároveň jejich děti jsou již nezávislé. Mají tedy dostatek disponibilních prostředků a relativně méně finančních výdajů a závazků. Snaží se podnikat takové cesty, které je především zaujmou. V neposlední řadě v cestování nacházejí činnost, která je uspokojuje. Cestovní ruch se tak vyšplhal na nejvyšší příčky ve struktuře využití volného času. 12 ze 75 dotazovaných uvedlo, že plánuje za rok utratit mezi 5000 Kč a 9999 Kč. 8 respondentů uvedlo, že je schopno za rok utratit za cestovní ruch mezi 1000 Kč a 4999 Kč. Jen 6 respondentů uvedlo, že plánuje za cestovní ruch utratit méně než 1000 Kč, jak ukazuje graf č. 13.

Graf č. 13: Roční výdaje seniorů na cestovní ruch

Zdroj: vlastní šetření (2011)

V druhé věkové kategorii můžeme vidět prudké snížení počtu respondentů, kteří uvedli, že jsou ochotni za rok utratit více než 20 000 Kč. Prudký pokles (téměř na čtvrtinu) je způsoben jednak nižšími příjmy a také konsolidací návyků v cestovním ruchu. Senioři už nechtějí hledat výzvy a exotiku, která je finančně náročná. Čtvrtina respondentů (19 z 74) odpověděla, že je ochotna za rok na cestovní ruch utratit mezi 10 000 Kč až 20 000 Kč. Polovina respondentů plánuje za rok na cestovní ruch utratit mezi 1000 Kč a 9999 Kč, což představuje dvojnásobný nárůst oproti nejmladší kategorii. Nárůst vykazují i respondenti, kteří utratí za cestovní ruch méně než 1000 Kč. Podíváme-li se na trend, zjišťujeme, že se v průběhu stárnutí senioři přesouvají ze skupiny s vyššími do skupiny s nižšími výdaji, tzn., pokud před deseti lety byli senioři ochotni utratit mezi 10 000 Kč a 19 999 Kč, je velká pravděpodobnost, že v současnosti budou ve skupině s výdaji mezi 5000 Kč a 9999 Kč. A za deset let se budou nejspíše nacházet ve skupině s ještě nižšími výdaji.

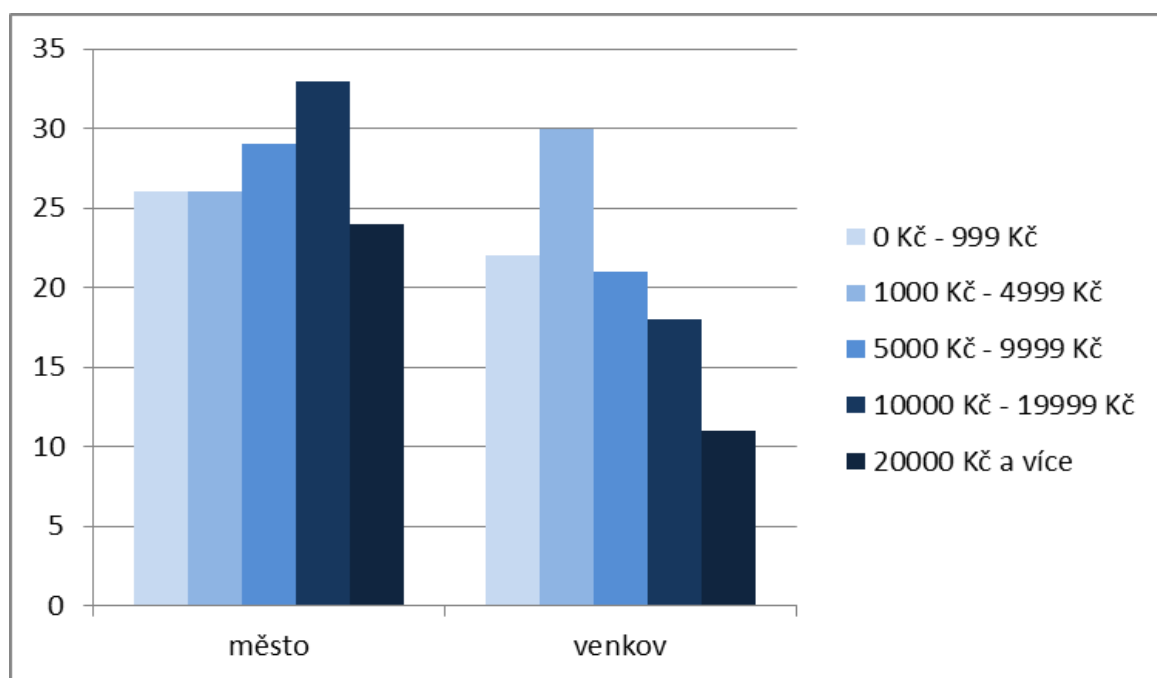
V nejstarší kategorii 33 (z 91) respondentů uvádí, že je ochotno utratit za služby cestovního ruchu maximálně 1000 Kč za rok. Nutno podotknout, že značná část z nich již vůbec necestuje. Vysoké počty respondentů vykazují i sektory do 5 000 Kč a do 10 000 Kč. Seniorů, kteří jsou ochotni utratit nad 10 000 Kč je pouhých 13 %. V této kategorii existuje velké procento seniorů, kteří již nemají partnera/partnerku a cestují sami. Typickým příkladem, jak destinace a majitelé hotelů zvyšují výnosy ze seniorského cestovního ruchu, je účtování příplatku za jednolůžkový pokoj, jak již bylo pojednáno v kapitole č. 4. Mnohým seniorů se to vůbec nelíbí a jsou znechuceni stávající cenovou politikou. Dokonce tento důvod může být rizikovým faktorem k výraznému snížení seniorského cestovního ruchu! Miroslav Bělovský z cestovní kanceláře OK-TOURS výše zmíněné trendy potvrzuje a dodává, že je nezbytné se orientovat i na kategorii tzv. „single“ seniorů. To znamená těch, kteří žijí sami.

Při spojení tohoto dotazníkového šetření a neformálních rozhovorů vychází najevo několik zajímavých souvislostí. Senioři rádi preferují delší dobu dovolené. Jako ideální uvádějí dva týdny. Nechtějí příliš často měnit své místo. Časté cestování z místa na místo pro ně není ideálním způsobem trávení své dovolené. Čeští senioři se snaží nahradit dražší a kratší zahraniční dovolenou delší a levnější dovolenou doma v tuzemsku. Z výše uvedeného důvodu jasně vyplývá relativně nízký podíl zahraniční dovolené a vysoký podíl

tuzemské dovolené. Čeští senioři tak získávají možnost velice podrobně poznat naši zemi. Starší cestovatelé preferují před utrácením domov nebo objekty druhého bydlení (chaty a chalupy), kde mají k dispozici své zázemí. Uvádějí, že zde mají řadu věcí, které potřebují, včetně kuchyně, oblečení, náradí a podobně.

Některé vybavení hotelu v destinaci je pro starší občany méně důležité, příkladem může být např. fitness nebo posilovna. Jisté kvality destinace jsou naopak pro ně velmi důležité, podle nichž si vybírají, kde strávit dovolenou. Senioři v neformálních rozhovorech uvádějí velkou důležitost blízkosti jádra-centra města, a s tím spojená blízkost a výběr z několika restaurací. Senioři uvádějí nutnost blízkosti nákupního centra. Protože doma žijí „samotářským“ životem (oproti mladé generaci), pak důležitou vlastností destinace, potažmo hotelu, je možnost vzít si s sebou domácí zvíře. Právě domácí mazlíček je jedním z faktorů, který může omezit seniorský cestovní ruch.

Graf č. 14: Roční výdaje na SCR podle místa bydliště

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Kromě rozdílů mezi věkem zjišťujeme i značný rozdíl v místě původu (graf č. 14). Na první pohled je zřejmé, že rozložení seniorů podle ročních výdajů na cestovní ruch je v městě daleko rovnoměrnější než na venkově. U seniorů pocházejících z města se setkáváme s tím, že zde existuje relativně velká část seniorů, kteří si mohou finančně dovolit cestovat a současně relativně velká část seniorů, kteří tyto dispozice nemají. V městském prostředí existují rozevřenější nůžky nerovnoměrnosti životní úrovně než na venkově. Na venkově se setkáváme s nižší mírou utrácení za produkty cestovního ruchu. Na venkově 30 ze 102 respondentů (29 %) uvádí, že je ochotno utratit mezi 1000 Kč a 5000 Kč. Tato suma odpovídá na otázku, proč „venkovští“ senioři relativně často cestují po regionu (kraji).

Senioři patří mezi ty nejzkušenější skupiny cestovatelů. Důležitým faktem je, že kladou důraz jednak na kvalitu a pohodlí a jednak na svou bezpečnost. Podíváme-li se na výše uvedená hlediska souhrnně, srovnáme-li je s výsledky neformálních rozhovorů, zjišťujeme, že pokud senioři mají možnosti účastnit se cestovního ruchu, jsou v nejmladším věku nejaktivnější. V této fázi utratí nejvyšší množství financí. V průběhu stárnutí se snižuje množství finančních prostředků, které jsou ochotni utratit. Důsledkem je náhrada dražšího zahraničního cestovního ruchu za levnější, ale delší domácí cestovní ruch. V nejstarší kategorii nalezneme nejvyšší podíl seniorů, kteří už nechtějí cestovat. Po bližší analýze zjišťujeme, že výdaje na seniorský cestovní ruch stále rostou. Je vidět vyšší počet seniorů, kteří za účelem cestování utrácejí vyšší množství financí.

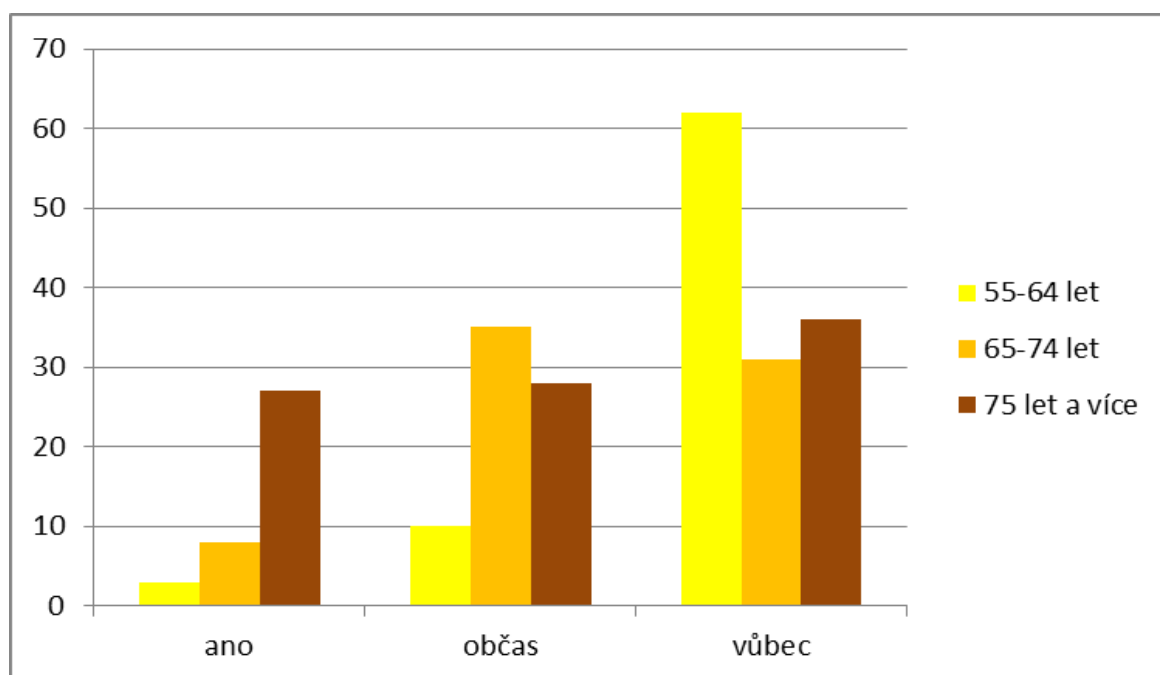
Starší lidé se snaží většinu svého volného života trávit v okolí svého domova nebo v okolí, které velmi dobře znají. S rostoucí znalostí vědy a techniky se pomalu, ale jistě mění styl a způsob života. Starší lidé mají stále více zkušeností s cestováním a trávením volného času. Získávají nové pocity ze svobody a volnosti. Přejí si realizovat to, co je uspokojuje.

Podíváme-li se na výsledky dotazovaných na přímou otázku, zda má jejich zdravotní stav vliv na výběr jejich dovolené (graf č. 15), zjišťujeme, že 135 respondentů z 240 odpovědělo „vůbec“. Což odpovídá 56 %. Přibližně jen 44 % dotazovaných uvedlo, že na výběr dovolené může mít vliv zdravotní kondice. 29 % přiznává, že na zdravotním stavu závisí občas rozhodnutí o cestování a 15 % uvádí, že jejich zdravotní stav přímo ovlivňuje výběr volného času. V seniorském cestovním ruchu se setkáváme s rozdíly

v délce dovolené. Díky neformálním rozhovorům, které jsem vedl, jsem zjistil, že se objevují rozdíly v délce dovolené v závislosti na zdravotním stavu. Senioři ve vyšší věkové kategorii, a tím pádem zpravidla s horším zdravotním stavem, tak netráví na své dovolené tolik času jako senioři, kteří se cítí mladě a jsou zdraví. Podle průzkumu se délka seniorského cestovního ruchu s přibývajícím věkem zkracuje.

Graf č. 15: Vliv zdravotního stavu seniorů na výběr dovolené

Zdroj: vlastní šetření (2011)

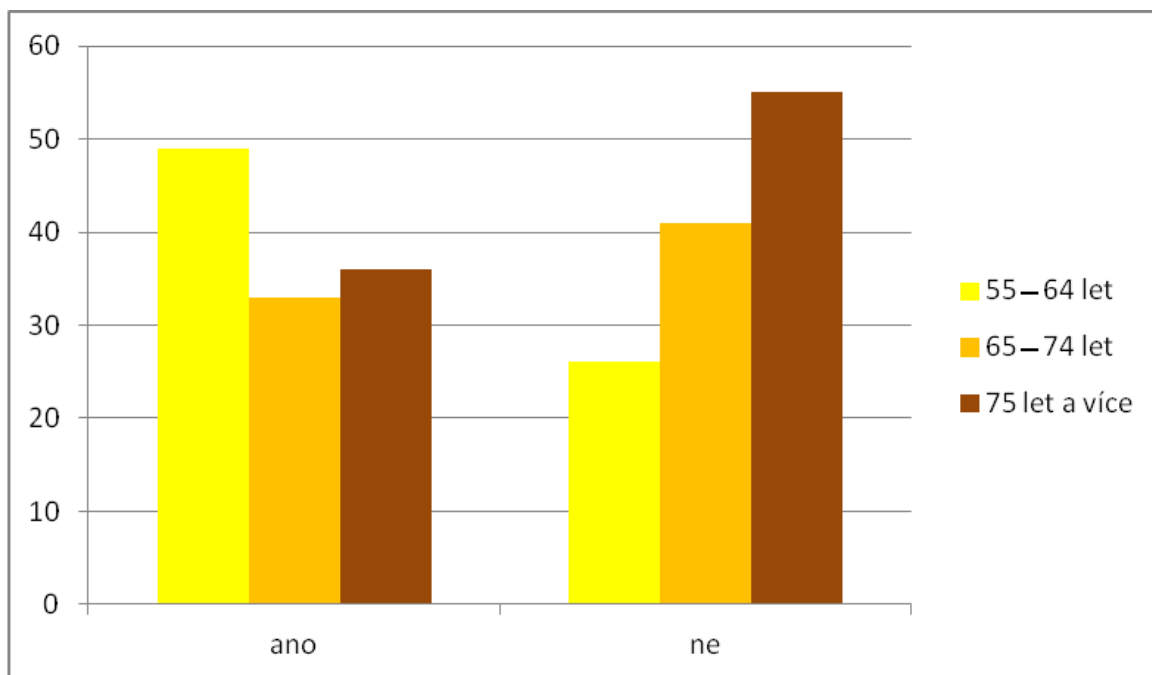
Při podrobnějším pohledu na graf č. 15 pozorujeme, že s přibývajícím věkem výrazně roste vliv zdravotního stavu. Přičemž ve věku 55–64 let je tento vliv velmi nízký. Ve věku 65–74 význam vlivu roste a nejvyšších hodnot dosahuje nad 75 let, kdy 60 % dotazovaných uvádí, že jejich zdravotní stav má přímý vliv na výběr jejich dovolené. Na druhou stranu se však obávám, že odpovědi na tuto otázku jsou zkreslené. Řada seniorů si nepřizná, že jejich zdravotní stav má vliv na výběr dovolené. A proto je nutné odpovědi na otázku brát s rezervou.

Odpověď na otázku, zda mají po návratu z dovolené lepší náladu, je na první pohled jasná. 178 respondentů odpovědělo pozitivně. To odpovídá téměř třem čtvrtinám dotazovaných. Ve výsledcích je neprůkazný vliv věku. Lze tedy potvrdit otázku ve výzkumu, zda může seniorský cestovní ruch zlepšit zdravotní stav seniorů. Může, jednak po fyzické, ale také po psychické stránce. Starší občané však by měli být aktivnější. Díky získaným zkušenostem z předchozích let si senioři často vybírají i opakované návštěvy oblastí a míst, kde byli v průběhu předchozích pobytů spokojeni. Lze říci, pokud jsou senioři s destinací a s prožitím dovolené spokojeni, pak existuje vysoká pravděpodobnost návratu do těchto míst. Hlavní motivací cestování v českém seniorském cestovním ruchu je odreagování se od práce, odpočinek, zážitky z cest a také dovolená s dětmi, ale především s vnoučaty. Tyto faktory kromě jiného pozitivně ovlivňují, zda budou mít čeští senioři po návratu z dovolené lepší náladu.

Je nejednoznačné, zda se senioři mohou cítit po návratu z dovolené v lepší kondici. 134 respondentů (56 %) uvádí, že se tak cítí, avšak 106 dotazovaných odpovídá záporně. V nejmladší a nejstarší skupině mírně převažuje negativní odpověď. Ve skupině ve věku 65–74 let, převažuje názor, že po návratu z dovolené mají lepší kondici a cítí se zdravěji. Téměř polovina (44 %) respondentů uvádí, že se cítí mnohem lépe po návratu z dovolené. Tento fakt je do značné míry způsoben rostoucím zájmem o lázeňství, což potvrdilo i toto dotazníkové šetření. Přestože se značná část seniorů cítí po návratu z dovolené lépe, lze obecně říci, že s přibývajícím věkem se zdravotní stav zhoršuje.

Při řízených rozhovorech senioři uvádějí za hlavní výhodu cestovního ruchu odpočinek. Po návratu z dovolené disponují elánem, který je nutí žít aktivně dále. Senioři zmiňují, že seniorský cestovní ruch jim během svého působení dává možnosti nových sociálních kontaktů. Rovněž vnímají tento jev jako povzbudivý, jelikož v běžném životě kvantita sociálních kontaktů není příliš vysoká. Vysoká kvalita sociálních kontaktů nenahrazuje jejich kvantitu. Senioři chtějí poznávat nové lidi. Cestováním si počet kontaktů rozšíří, což má za následek zvýšení kvality pozdějšího života. Díky seniorskému cestovnímu ruchu se senioři mohou zbavit povinností, které je trápí v běžném životě. Avšak na druhou stranu nejvíce stresujícím faktem je myšlenka, co bude, až se vrátí zpět domů. Trápí se otázkou, zda je čeká návrat do „starých kolejí“.

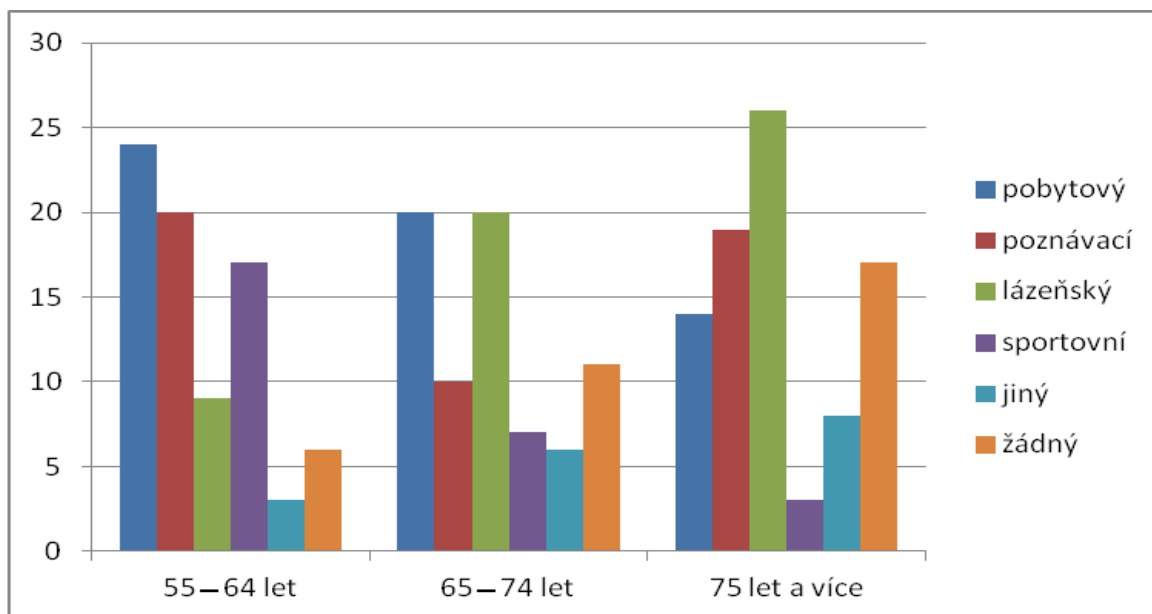
Graf č. 16: Je dovolená brána jako „únik z reality všedního dne“?

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Úkolem této otázky bylo zjistit, zda může být seniorský cestovní ruch brán jako únik ze stereotypu běžného všedního dne. Podíváme-li se na výše uvedený graf (č. 16), pak můžeme říci, že seniorský cestovní ruch může být brán jako únik z reality jen ve skupině 55–64 let. Zde 49 respondentů uvádí, že seniorský cestovní ruch chápou jako únik z rutiny všedního dne. A pouze 26 dotazovaných to odmítá. Lze říci, že 2/3 respondentů v nejmladší kategorii souhlasí a uvádí několik důvodů. V řadě případů se jedná o respondenty, kteří jsou ještě v pracovním procesu, kteří si cestovním ruchem eliminují alespoň dočasně pracovní stres. Mohou odložit starosti a odpočinout si. Nemalé procento je na začátku postproduktivního věku a nevědí, co dělat s přebytkem volného času. Proto se snaží uniknout z rutiny všedního dne a najít si nové činnosti. Výše uvedený jev je méně výrazný u střední věkové kategorie. Jev únik z reality všedního dne se nepotvrdil u nejstarší věkové kategorie, u které jsem to nejvíce předpokládal. Může to být způsobeno tím, že je zde vysoké procento seniorů, které již vůbec necestuje, a tudíž tato skutečnost výrazně zkresluje statistiku.

Graf č. 17: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle věku dotazovaných

Zdroj: vlastní šetření (2011)

V průběhu procesu stárnutí ubývá fyzická síla k cestování. Zvyšuje se počet seniorů, kteří přestávají cestovat a nepreferují tedy žádnou formu cestovního ruchu. Ve věku 55–64 let jsou nejatraktivnější formy cestovního ruchu pobytový (24 respondentů), poznávací (20 respondentů) a sportovní forma cestovního ruchu (17 respondentů). V pobytovém cestovním ruchu se v této kategorii v nejvyšší míře vyskytují cesty za hranice České republiky, především dovolené u moře, jak jsem zjistil z osobních výpovědí. Hlavním motivem pobytového cestovního ruchu je odpočinek a nabrání nových sil. Avšak přes výše uvedenou skutečnost je zde patrný trend trávit volný čas nejen aktivním či pasivním odpočinkem, ale také jezdit za poznáním. Výborný zdravotní stav a dobrý fyzický fond podporuje sportovní cestovní ruch, kde řada seniorů chce prožít svůj volný čas aktivně. Hledají obohacující aktivity a zážitky. Snaží se do svého života vtěsnat co nejvyšší množství dojmů a zkušeností, protože si uvědomují, že jejich život není nekonečný, ale je omezený. To seniory motivuje k poznávání světa a také jim to snižuje subjektivní věk, což se projevilo i v práci Pattersona (2006). Dokud nejsou omezeni zdravotním stavem, pak se snaží cestování a cestovní ruch naplno využívat. V pozdějším

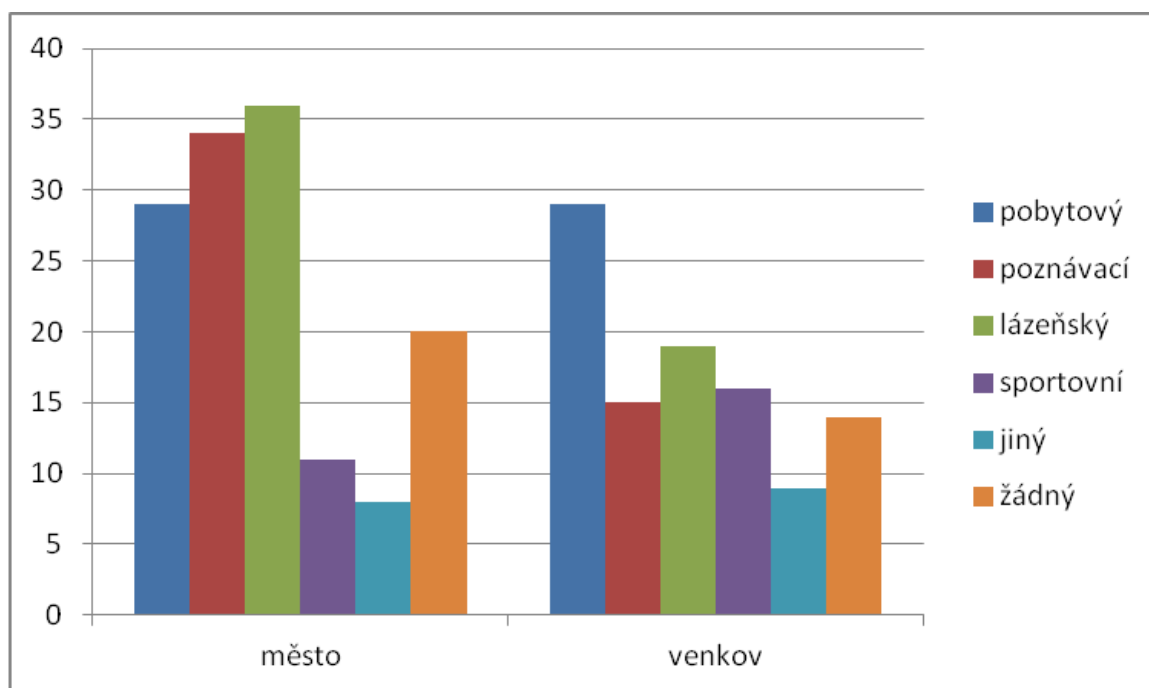
věku jsou již senioři pasivnější. Mezi nejoblíbenějšími sportovními činnostmi se v této věkové kategorii se nejčastěji vyskytuje pěší turistika, sjezdové a běžecké lyžování, cyklistika, plavání a nově golf. S rostoucím věkem ubývá význam fyzicky namáhavějších sportů, především sjezdového lyžování a často plavání. Naopak pěší turistika je v jakémkoli věku významně v popředí, protože nejlépe odpovídá fyzickým i finančním možnostem většiny seniorů, nepotřebuje žádné zvláštní pomůcky a doplňky a lze ji provozovat prakticky kdekoli (i ve městě). Souhrnně lze říci, že během stárnutí ubývají fyzicky náročnější sportovní aktivity a ty méně náročné stále zůstávají atraktivní.

V kategorii 65–74 let se výrazně prosazuje lázeňský cestovní ruch, jak lze zpozorovat v grafu č. 17. Za nejpreferovanější ho uvádí 20 z 74 respondentů, což činí přes 27 % dotazovaných. Stejně populárním jako lázeňský je i pobytový cestovní ruch (20 z 74 dotazovaných). Vysoká oblíbenost lázeňství je pravděpodobně způsobena výběrovým souborem, tedy lidmi nad 55 let věku. Kromě pórůzových a pooperačních léčení jsou to především senioři, kteří se jezdí do lázní léčit a rekreovat. Dalším důvodem, proč je lázeňský cestovní ruch tak oblíben, je prudký nárůst nabídky wellness center s jejich léčivými programy. Pobytový cestovní ruch je již méně preferovaný než v mladší skupině seniorů. Jde o pokles způsobený vyšším procentem seniorů, kteří již nechtějí cestovat. Ve sportovním cestovním ruchu převažuje chůze, cyklistika a golf. Lyžování již není tak populární. V této věkové kategorii je velmi vyhledávaným cestovním ruchem za historií, prohlídky hradů a zámků a historických jader měst. Projevuje se tendence doplnit si mezery ve vzdělání a získat nové informace z historie či přírodních věd, jak již bylo popsáno v kapitole č. 4. Především se jedná o aktivity, pro které není nutná vysoká fyzická zdatnost.

Lázeňský cestovní ruch je nejpopulárnějším v nejstarší skupině seniorů. Za nejpreferovanější formu ho označilo 26 z 92 respondentů. Lázeňský cestovní ruch tak tvoří více než 28 % veškerého cestovního ruchu v této kategorii. Senioři v průběhu svého života, stále více upřednostňují lázeňský cestovní ruch před ostatními formami. Vysoký podíl poznávacího cestovního ruchu je tvořen především cestami po okolí a po kraji. Je patrný silný pokles cest do zahraničí i poznávacích cest po České republice. Převažuje zde „lokální“ či „regionální“ poznávací cestovní ruch. Starší lidé raději navštěvují památky a historická místa než lidé mladší. Význam pobytového cestovního ruchu klesl téměř na

polovinu (14 respondentů z 91), přesto stále tvoří třetí nejpreferovanější formu cestovního ruchu v této kategorii. Při rozhovorech uvedlo několik dotazovaných, že jim chybí zájezdy za rybolovem či zahradničením. Vzhledem k faktu, že se nacházíme v České republice, kde počty chat a chalup na obyvatelstvo dosahují vysokých hodnot, bylo by dobré zvážit, zda cestovní kanceláře by tohoto faktu nemohly využít a zorganizovat výlety seniorů za lovem, rybolovem, zahradničením. 17 respondentů nepreferuje žádnou formu cestovního ruchu. Tito lidé již necestují. Druhou skupinou těch, kteří necestují, jsou lidé, kteří nemají rádi turismus jako celek nebo se vyhraňují především vůči masovému turismu.

Graf č. 18: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle místa bydliště

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Podíváme-li se, jak místo bydliště ovlivňuje preferovaný typ seniorského cestovního ruchu (graf č. 18), zjišťujeme řadu zajímavostí. Na venkově jsou preferované formy cestovního ruchu relativně vyrovnané. Nejvíce atraktivní formou je pobytový cestovní ruch. Ten je upřednostňován 29 z 102 dotazovaných, což tvoří více než 28 %. Zajímavostí je, že sportovní cestovní ruch svojí atraktivitou je 2x více preferovanější u seniorů pocházejících z venkova než u seniorů z města (16 z 102 dotazovaných ku 11

z 138 dotazovaných). Lázeňský cestovní ruch nedosahuje takové preferovanosti u venkovských seniorů jako u seniorů pocházejících z městského prostředí. 9 respondentů na venkově preferuje jinou formu cestovního ruchu a 14 dotazovaných nepreferuje žádnou formu cestovního ruchu.

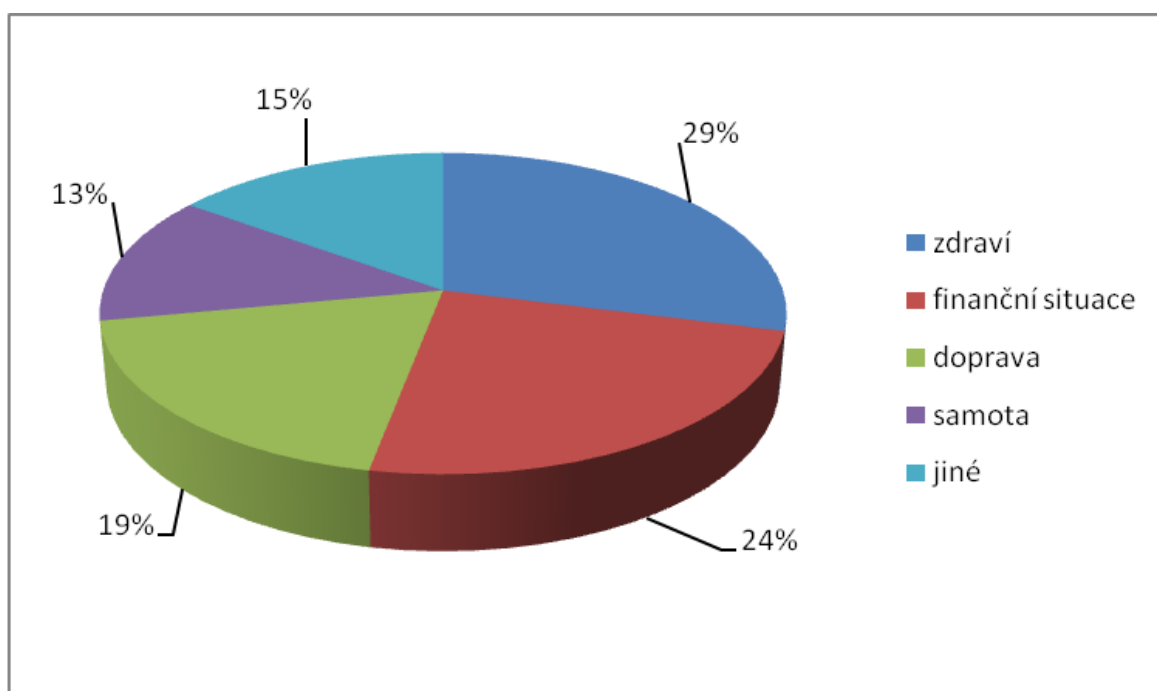
U seniorů, kteří uvádějí, že pocházejí z městského prostředí, zjišťujeme, že nejpreferovanější formy cestovního ruchu jsou lázeňský cestovní a poznávací cestovní ruch. Pro 36 seniorů, kteří uvádějí bydliště v městském prostředí, je nejatraktivnější formou lázeňský cestovní ruch. Což je téměř 2x více než u seniorů pocházejících z venkova. 34 z 138 (25 %) uvádí za nejpreferovanější typ poznávací cestovní ruch. Třetí v pořadí je pobytový cestovní ruch, který preferuje 29 respondentů, tedy stejně jako u seniorů pocházejících z venkovského prostředí. 20 respondentů uvádí, že nepreferují žádnou formu cestovního ruchu. Drahošová (2003) o lázeňství mluví jako regulátorovi sezónnosti. Ačkoli jsou lázně nejžádanější v období jaro až podzim, z důvodu velkého zájmu je však poměrně vysoká obsazenost i ve zbytku roku.

Pokud bychom se zaměřili na rozdíly oblíbenosti cestovního ruchu podle pohlaví, výsledky terénního šetření mají jasnou vypovídající schopnost. U mužů je vysoce preferovaný poznávací cestovní ruch. 35 z 111 mužů (32 %) jej shledalo za nejatraktivnější. Muži nechtějí pasivně trávit svojí dovolenou tolik jako ženy. Rádi podnikají i cesty za poznáním. Druhou nejatraktivnější formou je pobytový cestovní ruch. Třetí a čtvrté v pořadí se vyskytuje lázeňský cestovní ruch a sportovní cestovní ruch.

U žen je jasně nejvíce preferovaný lázeňský cestovní ruch. Ženy raději tráví dovolenou s ženami jejich věku a preferují klidnější pobyty. Ženy jsou si vědomi své zvýšené zranitelnosti oproti mužskému pohlaví. Avšak tento fakt je od cestování neodradí, jen volí mírnější formy. Z 29 % se nalézá nejpreferovanější dovolená v lázních, z 23 % ji tvoří pobytový cestovní ruch. Velmi nízkou hodnotou oproti mužům je poznávací cestovní ruch. Možnou příčinou uvedeného faktu je skutečnost, že muži rádi poznávají nová místa. Rádi objevují nepoznané a často i více riskují. Pro mužskou část populace se ukazuje atraktivní prožívat dovolenou v nepoznaných lokalitách. Neznámé prostředí je láká mnohem více než ženy. Mužská část seniorské populace, která tráví často svou dovolenou v zahraničí, zmiňuje možnost naučit se cizímu jazyku a poznat nové zvyky. Mužská představa o cestování je spojena s exotikou, dobrodružstvím, užíváním si, zatímco ženský

pohled na ideální dovolenou je spojen s prožitky ve společnosti přátel, známých, váže se na klidnější rodinný život. Ženy vše dopředu více plánují. Muži se snaží na své dovolené jezdit nejen s mladšími muži, ale i ženami. To je udržuje v dobré náladě a také je to vede k tomu, že jejich psychický věk je nižší než fyzický. Ženská část populace preferuje mnohem klidnější dovolenou, kde vše má svůj řád.

Graf č. 19: Překážky v SCR

Zdroj: vlastní šetření (2011)

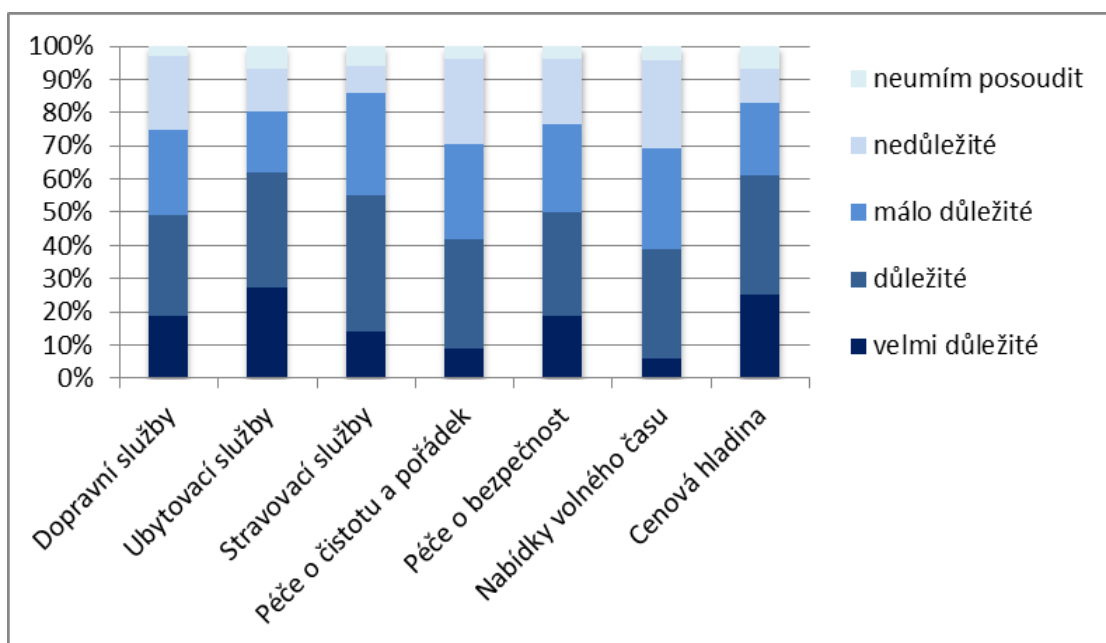
Seniorský cestovní ruch dává možnosti k seznamování a navazování sociálních kontaktů, které jsou pro starší občany velmi důležité. V jistém věku senioři zjišťují, že již není „příliš“ času. Z osobních výpovědí seniorů vyplývá, že ženy mají vrchol cestování v mladším věku než mužská část populace. Ti chtějí objevovat svět, nové aktivity, dokud ještě jsou toho fyzicky schopní. Cestování jim tak zpříjemňuje stáří.

Jak již bylo výše uvedeno, zhoršující se zdraví a finanční situace nejvíce omezují seniorský cestovní ruch. 71 respondentů z 240, což tvoří přibližně 29 % všech

dotazovaných, uvedlo, že největší překážkou pro cestovní ruch pro ně je zhoršení zdraví, jak vyplývá z grafu č. 19. 58 respondentů uvedlo, že pro ně největší překážku tvoří finanční výdaje. Třetí největší skupinu tvoří respondenti, pro které je nejzásadnějším problémem doprava. Tím je komplikovanost dopravy, délka transportu a také strach z určitých typů dopravy, především letecké. Vhodnou variantou, jak lze redukovat omezující vliv dopravy, může být vyzvedávání seniorů přímo v místě bydliště. 13 % respondentů uvádí za největší překážku v seniorském cestovním ruchu samotou. Jde především o „single“ seniory, kteří sami již nechtějí cestovat. V 15 % případů jde o jinou překážku v cestovním ruchu (málo času na cestování, nevhodná nabídka cestovních kanceláří nebo je nebaví cestovat vůbec, ale senioři také řeší co udělat s domácím mazlíčkem).

Graf č. 20: Důležitost služeb, čistoty, bezpečnosti a cenové hladiny

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Při bodovém stanovení žebříčku služeb, čistoty, bezpečnosti a cenové hladiny, čeští senioři nejvíce hodnotí cenovou hladinu, ubytovací a stravovací služby (podrobněji viz

graf č. 20). Více než 60 % všech respondentů uvedlo, že cenová hladina stravovacích a ubytovacích služeb je pro ně velmi důležitá nebo důležitá. Naopak nejnižší akcent kladou čeští senioři na nabídku volnočasových aktivit a na péči o čistotu a pořádek. Přesto však pouze čtvrtina všech respondentů je označila jako nedůležitě.

Otázka byla položena, zda mohou různé slevové akce pomoci růstu SCR. Na dotaz, zda využíváte slevové akce, 13 % dotazovaných odpovědělo, že se pravidelně účastní. Z toho nejvyšších hodnot dosahují senioři starší 65 let. 14 % respondentů uvedlo, že se slevových akcí účastní občas. 30 % dotazovaných uvedlo, že se jich účastní pouze zřídka a 43 % se nezúčastňuje nikdy. Důvody, proč slevové akce senioři nevyužívají, jsou: nedobrá zkušenost s podobnými slevovými akcemi, nepotřebnost slev a v neposlední řadě také nízká informovanost. Jak již bylo výše zmíněno, specifikem českých seniorů je vysoká míra nedůvěřivosti a z toho vyplývající nechuť a neochota zúčastnit se. Shrňme-li dotazníkové šetření, pak 27 % respondentů slevové akce využívá (pravidelně + občas), zatímco 73 % slevové akce vůbec nebere v potaz (využití zřídka + nikdy). Výše uvedená skutečnost může pomoci cestovním kancelářím a cestovním agenturám oslovit skupiny seniorů v seniorském cestovním ruchu.

Neformální rozhovory ukázaly důležitý fakt. Čeští senioři by rádi viděli i jiný typ slev než jsou jednoduché slevy typu „sleva X % na zájezd“ nebo zlevněné jen samostatné produkty v cestovním ruchu. Upřednostnili by komplexnost poskytovaných slev. Výše uvedený fakt potvrzuje i Klufová (2011), která mluví o vhodosti vytváření produktů pro seniory takříkajíc na míru. Čeští senioři preferují nabídku komplexního formátu služeb a produktů v cestovním ruchu. Rozborem, jak vnímají cestovní kanceláře seniorský cestovní ruch, zjišťujeme několik zásadních věcí: cestovní kanceláře si uvědomují nárůst výše uvedené formy cestovního ruchu, ale zároveň ještě nemají zanalyzovaná svá data, upozorňuje Novotná (CK XY Tour). První zásadnější reakcí je snížení cen pro seniory a vytvoření odpovídající nabídky. Avšak v zásadě se jedná jen o jednoduché slevy vybraného zboží. Až se cestovní kanceláře přeorientují na stále narůstající seniorský cestovní ruch, budou vytvářet produkty cestovního ruchu ušité přímo pro seniory. Nebude se tedy již jednat jen o vybrané zlevněné produkty, ale o základní změnu celého marketingu.

7. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MAJITELŮ UBYTOVACÍCH ZAŘÍZENÍ

Při dotazníkovém šetření mezi majiteli ubytovacích zařízení bylo osloveno 120 náhodně vybraných ubytovacích zařízení metodou prostého náhodného výběru (podrobněji viz Metodika). Celkem se vrátilo 49 vyplněných dotazníků. Celý dotazník nalezneme v příloze č. 18. Návratnost činí necelých 41 %. 5 majitelů ubytovacích zařízení neodpovědělo z důvodu, že jsou příliš zahlceni svojí prací a nemají čas ani prostor odpovídat. 28 majitelů (23 %) ubytovacích zařízení nevyplnilo dotazník z důvodu, že nevedou statistiky cestovního ruchu a nemají podklady, díky nimž by mohli odpovědět na otázky. 38 oslovených ubytovacích zařízení i po opakované urgenci neodpovědělo vůbec. Seznam dotazovaných zařízení nalezneme v příloze č. 17 a celý dotazník je v příloze č. 19.

Naprostá většina ubytovacích zařízení byla postavena v druhé polovině 20. století. 70 % z nich se během posledních 15 let rekonstruovalo. Jedno ubytovací zařízení dokonce uvádí, že se rekonstruuje a přistavuje každý rok, aby co nejvíce vyhovovalo aktuálním potřebám cestovního ruchu.

Podíváme-li se, jak jsou ubytovací kapacity v průběhu roku využity, zjišťujeme, že v hlavní sezóně jsou v průměru využity na 68,3 %. Mimo sezónu jsou využity na 48,6 % své kapacity.

Z dotazníkového šetření, které bylo určeno majitelům ubytovacích kapacit, vyplývá, že seniorská klientela v průměru tvoří 37,1 % ze všech zákazníků. Ale z celkového obratu cestovního ruchu představuje seniorská klientela v průměru 39,6 %. Je tedy patrné, že senioři utrácejí v ubytovacích kapacitách nadprůměrné částky. Lze konstatovat, že seniorská klientela v průměru utratí o 6,7 % více než ostatní klientela.

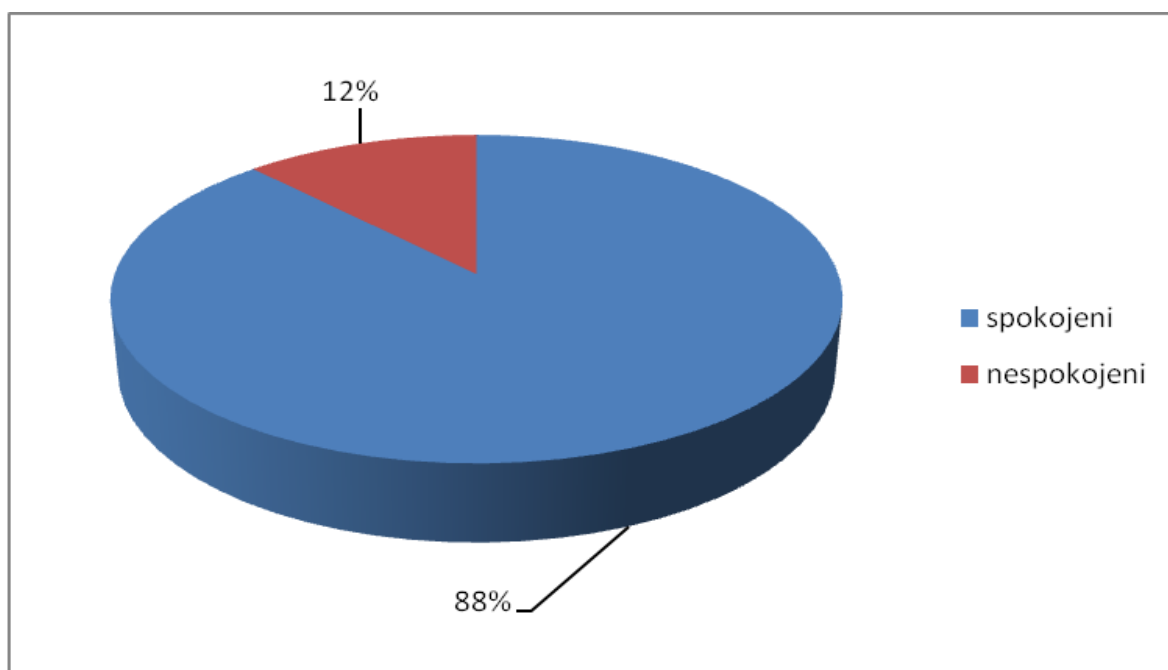
Majitelé ubytovacích kapacit nepropagují svůj hotel či penzion přímo seniorské klientele. Jen 15 % všech majitelů jej propaguje cíleně, a to především v cestovních kancelářích zaměřených na seniory. Zdůrazňují, že seniorská klientela se k nim stále vrací a je spokojená. Stále více seniorů jezdí na doporučení známých, což je pro ně ta nejlepší

reklama, jakou si mohou přát. Proto nemají důvody dále svou ubytovací kapacitu propagovat přímo seniorské klientele.

43 % českých seniorů průměrně volí délku pobytu mezi 4–7 nocemi, jak uvedli majitelé ubytovacích kapacit. Přes 40 % seniorů nejčastěji volí délku svého pobytu v kategorii 1–3 noci. 8–14 nocí stráví v ubytovacích kapacitách 16 % seniorů. Průměrnou délku pobytu, více jak 14 nocí, neuvedl žádný z majitelů.

Při průzkumu, jak jsou senioři vnímáni v hotelech, ubytovnách, penzionech a dalších zařízeních, přibližně 6 majitelů (12 %) uvádí, že není spokojeno se seniorskou klientelou. Zbylých 88 % majitelů ubytovacích kapacit odpovídá, že se seniorskou klientelou je spokojeno nebo velmi spokojeno, jak vyplývá z grafu č. 21.

Graf č. 21: Spokojenost majitelů ubytovacích kapacit se seniorskou klientelou

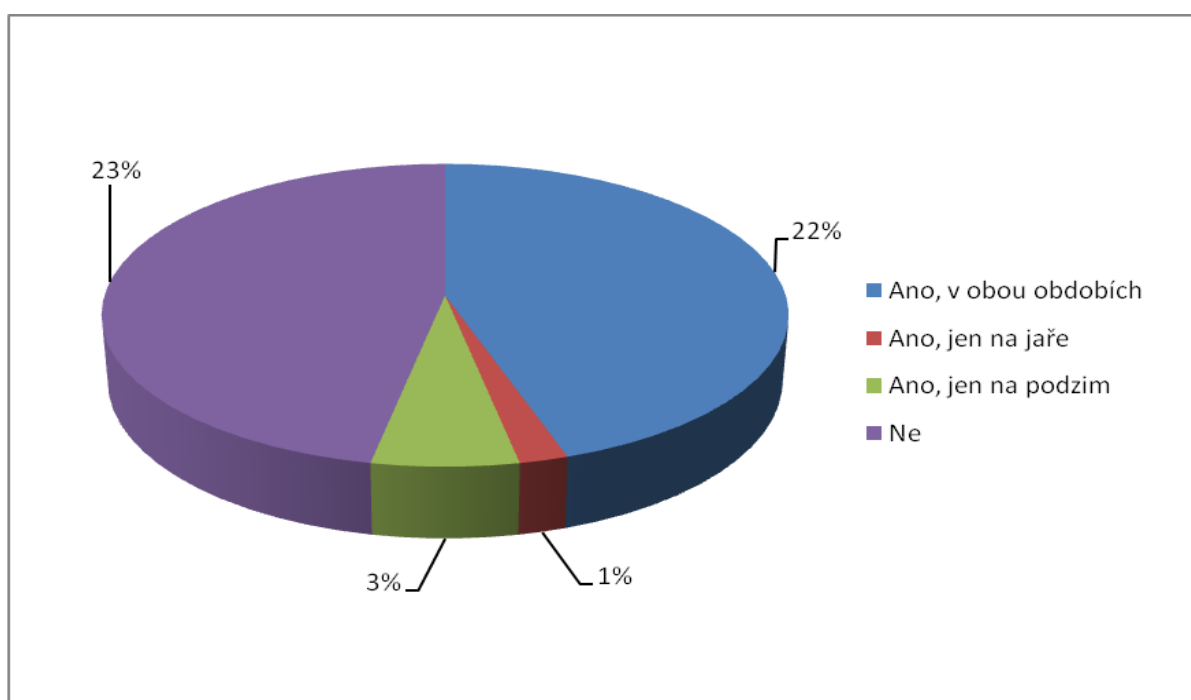

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Jako hlavní důvod, proč v ubytovacích zařízeních nejsou spokojeni se seniory, uvádějí tlak seniorů na cenu. „*Snaží se získat co nejvíce, za co nejnížší cenu*“. Avšak

ve zbylých 43 případech jsou majitelé spokojeni se seniorskou klientelou a jsou za ní vděční. Hoteliéři považují nárůst významu seniorského cestovního ruchu za novodobý trend a snaží se mu přizpůsobit. Za hlavní důvody uvádějí, že čeští senioři jsou bezproblémoví hosté. Nechtějí se dostat do potyčky a také neničí v takové míře vybavení ubytovacích kapacit jako jiní hosté. Nedílnou vlastností českých seniorů je slušnost. Významným důvodem, proč jsou oblíbení, je silná zpětná vazba (ubytování-host) a následným uvědomění si možností, jak dále hotel vylepšovat. V neposlední řadě velmi významným prvkem, který senioři do ubytovacích kapacit přinášejí, je prvek sociální obsazenosti. Je zde rozložená věková struktura, která neprodukuje významné potenciální sociální problémy. V několika případech jsou majitelé ubytovacích kapacit spokojeni se seniorským cestovním ruchem z důvodu narůstajícího podílu ubytovaných seniorů. Významným prvkem, který majitelé uvádějí, je také vyrovnávání sezónních rozdílů (graf č. 22).

Graf č. 22: Vyrovnávání sezónních rozdílů z pohledu ubytovacích kapacit

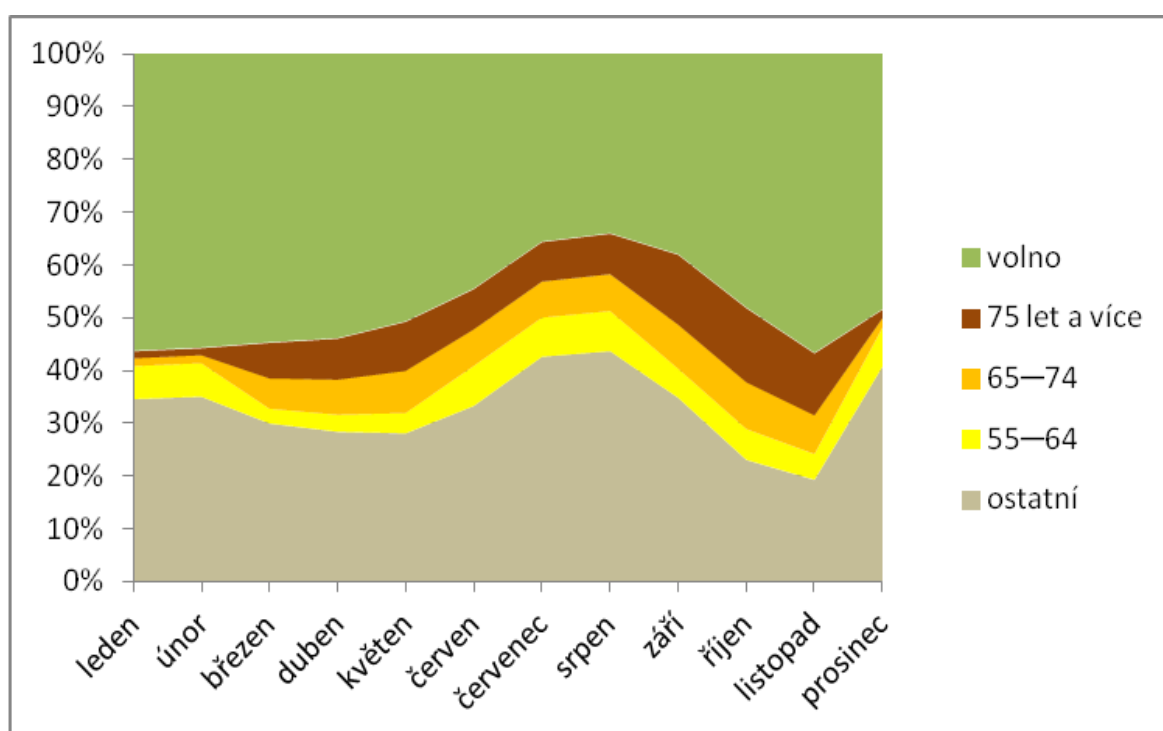

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Zajímavým faktem, je že téměř polovina majitelů ubytovacích kapacit uvedla, že jim senioři neprodlužují sezónu. Avšak po podrobném zkoumání struktury vyplněných dotazníků, je vidět, že téměř polovina z nich, si nevede žádné informace o počtu seniorů ve svých ubytovacích kapacitách a tyto informace nevedly do dotazníku. Disman (2000) tento jev popisuje s poukázáním, že existuje vysoká pravděpodobnost, že respondenti dotazníkového šetření přeskočí náročné otázky nebo na ně neodpoví vůbec.

Naopak více než polovina dotázaných uvedla, že jim seniorský cestovní ruch prodloužuje sezónu. Buď z jara nebo na podzim, ale ve většině případů v obou okrajích. Celkem 22 respondentů (45 %) uvedlo, že jim SCR pomáhá prodloužit hlavní sezónu v obou obdobích.

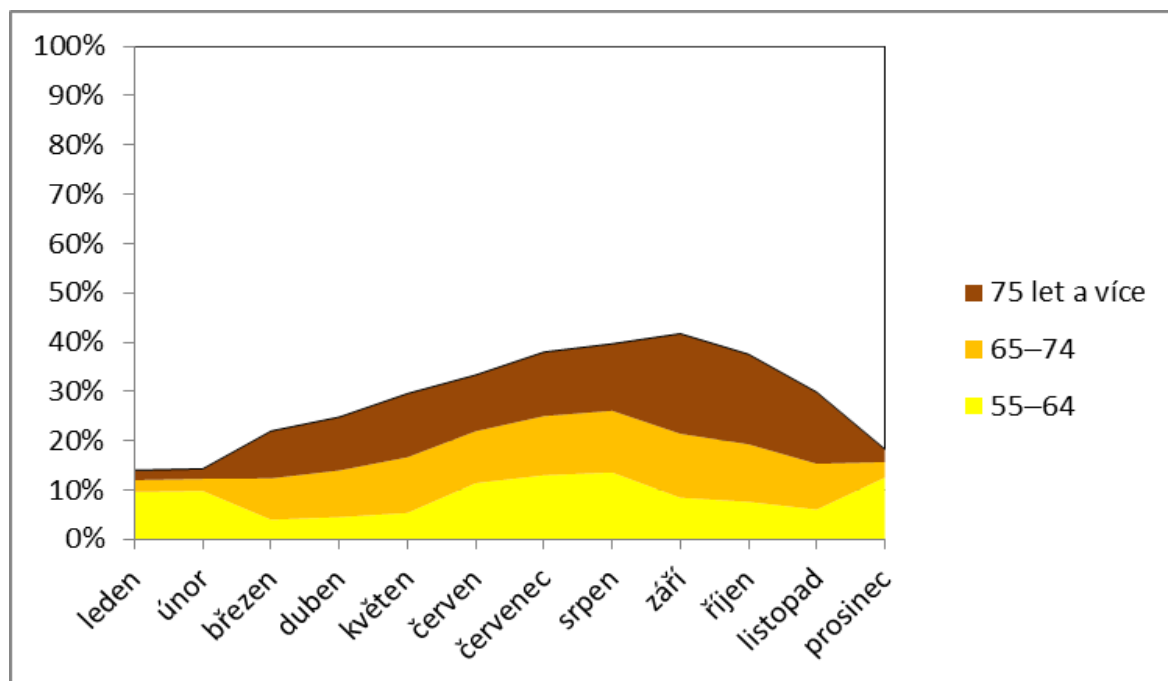
Graf č. 23: Odhadovaná struktura využití ubytovacích kapacit v ČR v průběhu roku

Zdroje: vlastní šetření (2011), vlastní výpočty

Jak bylo výše zmíněno, seniorský cestovní ruch dokáže vyrovnávat rozdíly mezi sezónami. Podíváme-li se na graf struktury využití ubytovacích kapacit (graf č. 23), zjišťujeme, že nejvyšší průměrné využití ubytovacích kapacit je v červenci, srpnu a září. Senioři průměrně tvoří více než 1/3 všech hostů. Jejich podíly jsou nejmenší v zimních měsících, tedy v prosinci, lednu a únoru. V zimě podíl seniorů v ubytovacích kapacitách je 15–20 %. V jarních měsících, tj. v březnu, dubnu a květnu, tvoří cca 40 % veškerých hostů. V letních měsících (červnu, červenci a srpnu) využívají ubytovací kapacity nejvíce. Avšak v září a říjnu, kdy již není hlavní sezóna, tvoří téměř 50 % veškeré klientely a to díky snížení počtu ubytované neseniorské populace. Totéž platí i o měsíci listopadu, který je nejméně využíván. Průměrné využití kapacity ubytovacích zařízení v listopadu je jen okolo 40 %. Senioři však tvoří cirká 45 % veškeré ubytované klientely. S nástupem zimy se podíl seniorů snižuje na minimální hodnoty. Při zaměření se na kategorii na nejmladší kategorii seniorů zjišťujeme, že se svým rozložením trávení dovolené se spíše podobají “neseniorské“ populaci. Starší kategorie jsou mnohem výraznější v trávení dovolené v jarních a podzimních měsících, jak ukazuje graf č. 24.

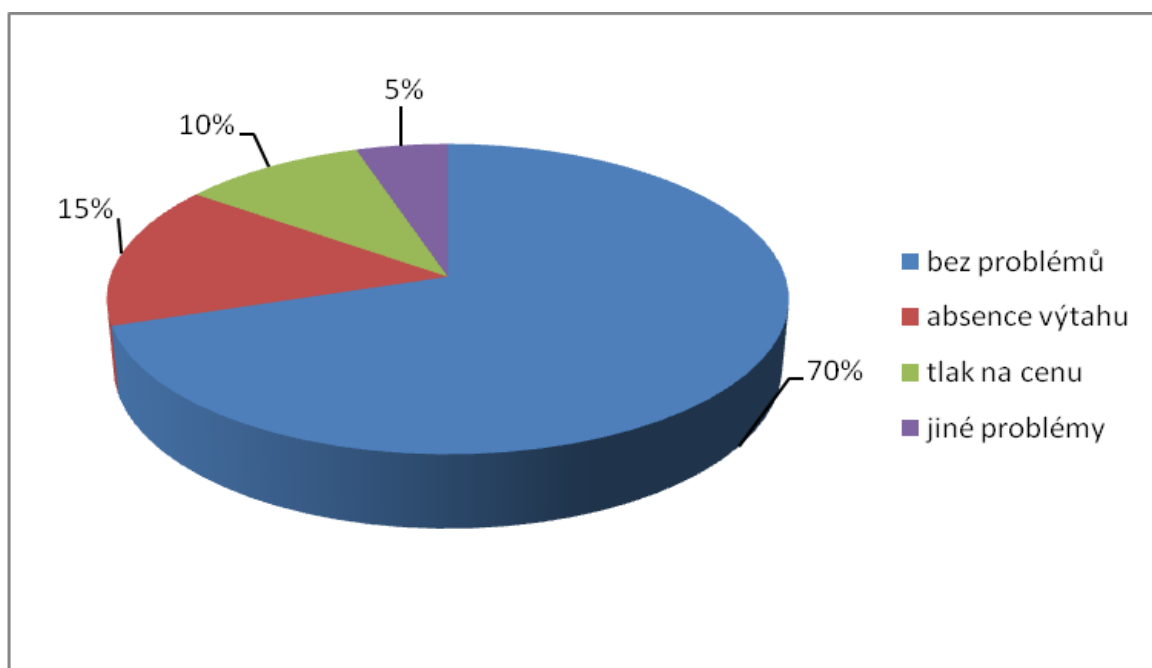
Graf č. 24: Odhadované využití sezóny SCR

Zdroje: vlastní šetření (2011), vlastní výpočty

Průzkumem, čím se liší seniorská klientela od jiné klientely, zjistíme několik zásadních věcí. Hoteliéři je vesměs pozitivně a označují jako nejméně náročné klienty. Chtějí jen to, co si objednali a zaplatili. Čeští senioři vyžadují jen standardní služby. V destinacích jsou považováni za skromné, milé a bezproblémové jedince. Majitelé ubytovacích zařízení však jedním dechem dodávají, že vyžadují přítomnost personálu, který se jim musí věnovat. Pokud jim nevěnuje dostatečnou pozornost, stává se, že senioři nejsou spokojeni. Majitelé ubytovacích kapacit též uvádějí, že čeští senioři chtějí mít „vše pod jednou střechou“. Proto řada z nich nedávno musela svůj hotel renovovat a uspořádat ku prospěchu této stále se rozvíjející skupiny. Čeští senioři se podle nich vyznačují klidnějším životním stylem. Majitelé ubytovacích kapacit uvádějí fakt, že je s nimi velmi příjemná spolupráce. Důležitým faktorem je i blízkost města, obchodů a restaurací. Přesto senioři vyžadují okolo ubytování klidnější prostředí.

Graf č. 25: Problémy seniorského cestovního ruchu pro ubytovatele

Zdroje: vlastní šetření (2011), vlastní výpočty

Při pohledu, jaké problémy vnímají majitelé ubytovacích zařízení se seniorskou klientelou (graf č. 25), zjišťujeme, že 70 % majitelů nemá žádné zásadnější problémy. 10 % majitelů vidí hlavní problém českých seniorů tlak na cenu. 15 % všech majitelů vidí zásadní problém v přestavbě svého ubytovacího zařízení. Jejich hotel či penzion nebyl projektován na narůstající seniorskou kapacitu. Největší problém je absence výtahu do prvního, druhého či třetího patra. Tato investice je velmi nákladná a často v prostorech hotelu či penzionu neproveditelná. 5 % majitelů uvedlo jiné než výše zmíněné problémy se seniorskou klientelou. Nejčastěji zmiňovali zapomnětlivost a časté zažívací potíže.

8. ZÁVĚR

8.1 Zobecnění získaných poznatků

Práce je zatížená výrazným zaměřením na české seniory, kteří chtějí cestovat. Rozdíly mezi seniory v zahraničí a českými seniory jistě budou výrazné. Především díky geografické poloze, v ekonomické situaci, v turistických atraktivitách v zahraničních zemích a v možnosti využití mořského pobřeží.

V práci jsem se pokusil prokázat rostoucí význam seniorského cestovního ruchu. Podařilo se mi zjistit prvopočátek seniorského cestovního ruchu jak ve světě, tak v České republice. Zjistil jsem, jaké existují faktory, které ovlivňují především seniorský cestovní ruch. Zjistil jsem vliv objektivního a subjektivního věku na cestovní ruch. Zásadním zlomem pro seniorský cestovní ruch je vysoký věk, který začne seniory omezovat v cestování. V neposlední řadě jsem se pokusil sestavit model potenciálu seniorského cestovního ruchu v Česku.

Složitost celého zkoumaného jevu tkví ve vymezení. Otázka zní: **kdo je to vlastně senior?** Odpověď na tuto otázku se hledá jen velmi těžko. Nejen že existuje velmi málo literatury, která se zabývá seniorským cestovním ruchem, ale i vymezení pojmu “senior“ v ní značně sporadické. Přestože věk je možná právě ten nejméně vypovídající údaj, senioři jsou vymezováni právě podle věku. Problematické je, že v různých pracích je hranice určována jinak. A za druhé - samotní senioři se svým zařazením do této skupiny nesouhlasí.

V úvodu diplomové práce jsem stanovil několik dílčích cílů, které byly naplněny následovně:

Jedním z cílů práce bylo prověření následujících výzkumných otázek:

- *Analyzovat zda jsou/nejsou senioři homogenní skupina*
  - o *Zhodnotit: jaké jsou rozdíly v trávení dovolených podle věku*
  - o *jaké jsou rozdíly mezi seniory podle místa pobytu*

*jaké jsou rozdíly mezi seniory podle pohlaví
zda má jejich zdravotní stav vliv na výběr dovolené
jaké jsou roční výdaje na cestovní ruch*

V diplomové práci jsem dokázal, že senioři nejsou v rámci cestovního ruchu homogenní skupinou. Jejich cestovní návyky se liší v závislosti na stáří, neméně důležitým faktem je, z jakého prostředí pocházejí, jaké mají příjmy a s tím spojený jejich ekonomický status. Rozdíly v seniorském cestovním ruchu se najdou mezi pohlavími. Důležitým faktorem v cestovním ruchu je jejich zdravotní stav. Ten je základním kamenem, zda senioři budou dále cestovat či nikoliv.

Tabulka č. 8: Důležité rysy jednotlivých skupin v seniorském cestovním ruchu

55-64 let	65-74 let	75 a více let
Vyšší příjem	Znalost svých speciálních nároků	Omezení zdravotním stavem
Větší disponibilita času	Přizpůsobení se	Větší flexibilita
Pružnost	Uvědomování si věku	Skromnost
Snaha o vymanění ze stereotypu	Čitelné vzorce chování	Nízká míra riskování
Snaha o odlišení se	Důležitá role průvodce	Absence extrémních zážitků
Zdůraznění subjektivních rysů	Dostatek volného času po celý rok	Plánovanost
Hledání výzev, chtějí dohnat to, co zameškali	Chtějí se vzdělávat	Šetrnost

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Existují značné rozdíly cestovním ruchem podle věku účastníků, jak napovídá tabulka č. 8, která se snaží souhrnně charakterizovat nejdůležitější rysy jednotlivých věkových skupin seniorů. Mladší ročníky mnohem raději využívají vrcholy sezóny, tj. letní a zimní období. Podnikají exotické zahraniční cesty, které je zaujmou. Vědí, že se blíží poslední etapa života a dokud mají dostatečné množství finančních prostředků, teď je ta správná doba, kdy to využít. Roční výdaje seniorů na cestovní ruch s procesem stárnutí klesají. Tendence cestovat mladších seniorů (od 55 let) roste až do fáze, kde se stabilizuje

na relativně vysoké úrovni (do cca 75 let) a poté s postupem stárnutí prudce začne klesat. Až dostane do fáze, kdy senioři vůbec necestují.

V analýze seniorského cestovního ruchu existují rozdíly mezi seniory podle místa, odkud pocházejí. Senioři, kteří pocházejí z města, cestují do vzdálenějších destinací než lidé pocházející z venkova. Roční výdaje na cestovní ruch to potvrzují. Avšak v městském prostředí se lze setkat s rozevřenějšími nůžkami nerovnosti než na venkově. Typickým a preferovaným typem dovolené pro seniory z města je poznávací a lázeňský. Pro seniory pocházející z venkova je typickým cestovním ruchem pobytový a sportovní (chůze, cyklistika, běžky).

Rozdíly mezi seniorskou klientelou v cestovním ruchu jsou i podle pohlaví. Mužská část populace má raději extrémnější části roku, tedy léto a zimu. Ženy naopak preferují klidnější část roku jako je jaro a podzim.

Vliv zdravotního stavu na výběr dovolené je neprůkazný. V nejmladší věkové kategorii je vliv zdravotního stavu téměř nulový. Ten roste se zvyšujícím se věkem. V nejstarší věkové kategorii je vliv zdravotního stavu průkaznější. 60 % dotazovaných to potvrzuje.

Roční výdaje na cestovní ruch nejsou ve skupině seniorů rozloženy rovnoměrně. Nejvyšší částky senioři utrácejí ještě v produktivním věku, kdy jejich potomci jsou již nezávislí a disponují vlastním bydlením. S procesem stárnutí výdaje klesají. Čeští senioři se snaží vynahradit dražší zahraniční cesty levnějšími a delšími domácími pobyty. Jestliže finanční situace jim nedovoluje ani domácí cesty, snaží se využívat možnosti druhého bydlení (pokud jím disponují). Starší lidé už znají své cestovní návyky. Vysoký věk seniorů však tvoří bariéru v cestování. Lidé se začínají bát cestovat – a to i na blízké vzdálenosti.

- *Může seniorský cestovní ruch prodloužit hlavní sezónu?*
  - o *Jaké roční období je pro seniorský cestovní ruch nejpobulárnější?*

Seniorský cestovní ruch dokáže prodloužit hlavní sezónu. Především senioři starší 65 let ji výrazně prodlužují jak v podzimní, tak v jarní části. Avšak podzimní je

preferovanější. V zimním období je seniorský cestovní ruch výrazně utlumen. Na okrajích sezóny senioři tvoří více než 45 % všech zákazníků. Majitelé ubytovacích zařízení to vítají. Proto se pro ně snaží připravit program, který by byl pro ně atraktivním. Avšak díky teprve nedávno objevenému fenoménu seniorského cestovního ruchu je příprava jeho programu teprve na začátku. Ve větší míře neexistují komplexní programy připravené pro seniory. Existují jen „holé“ slevy na vybrané zboží v cestovním ruchu.

- *Vnímají dovolenou jako bránu z úniku z „rutiny všedního dne“?*

Výsledky hovoří, že 47 % seniorů bere cestovní ruch jako určitý únik z všednosti dne, 53 % seniorů však tento fakt nepotvrzuje. Má prvotní domněnka, že cestovní ruch představuje únik z „rutiny všedního dne“ především pro starší seniory, byla zamítnuta. Pokud je seniorský cestovní ruch u někoho brán jako úniku z „rutiny všedního dne“, pak se jedná o nejmladší skupinu seniorů, kteří jsou ještě pracovně aktivní.

8.2 Trendy a perspektivy seniorského cestovního ruchu v České republice

Seniorský cestovní ruch je velmi mladý. V Česku se o něm uvažuje jako o specifickém typu, který vznikl zhruba od přelomu tisíciletí. Proto stále někteří majitelé ubytovacích zařízení nemají evidenci o seniorech. Avšak vnímají nárůst procenta seniorů s chutí cestovat a snaží se tomuto trendu přizpůsobit. Majitelé ubytovacích kapacit potvrzují, že pro ně senioři představují výrazný podíl příjmů. Senioři dokonce utratí skoro o 7 % více než ostatní ubytovaní. Pro majitele hotelů představují klientelu, která je mírná, klidná a není v takové míře ubytování hotelu. Významným důvodem, proč jsou oblíbení, je silná **zpětná vazba (ubytování-host)** a následnou inspirací a vytipováním, jak dále hotel vylepšit. Neposledním plusem je prvek sociální obsazenosti seniorskou klientelou. Nevýhodou je často **nákladná přestavba ubytovacích zařízení** právě pro potřeby seniorského cestovního ruchu.

Seniorskému cestovnímu ruchu se věnuje řada publikací. Zatímco jiní autoři se snažili identifikovat seniorský cestovní ruch jako aktivitu lidí starších 60, 65 let nebo lidí v důchodu, ve své diplomové práci jsem za seniory považoval skupinu starší 55 let bez ohledu na pracovní status. Pojem stáří je jen administrativní hranicí a každý stárne individuálně. Někdo pomaleji, jiný rychleji. Často se setkáváme s tím, že se člověk cítí mnohem mladší, než ve skutečnosti je. Proto byly vytvořeny tři základní věkové skupiny po 10 letech, které měly za úkol rozdělit vzorce chování v cestovním ruchu.

Věková skupina 55–64 je nejrozporuplnější. Řada respondentů nepatří mezi seniory a většina toto **zařazení odmítá**. Avšak právě tato množina mi byla základním kamenem pro další šetření. Tato skupina je na přechodu do seniorského věku. Bez ní by se mi nepodařilo zachytit trendy českých seniorů. Skupiny ve věku 65–74 let a 75 a více let lze plně zařadit mezi seniorskou populaci. Pokud bychom se zaměřili na odhad vývoje seniorského cestovního ruchu v budoucnosti, domnívám se, že bude čím dál tím více ovlivňovat celkový obrat CR díky dvojímu stárnutí obyvatel a také díky rostoucímu množství finančních prostředků. Myslím si, že hranice seniorského cestovního ruchu bude stále nejasně vymezená, avšak **bude se posouvat do vyššího věku**. V životě člověka převládá kontinuum a nelze a asi nikdy nebude možné přesně vymezit pojem stáří nebo senior.

Se zvyšováním podílu seniorské populace a stále vyšším zájmem seniorů o cestovní ruch se zvýší poptávka po jeho kvalitě. S tím je spojená kultura cestování, jejíž vývoj a vylepšování požaduje především segment seniorů. Taktéž lze předpokládat zvýšení poptávky po produktech cestovního ruchu jednotlivců. V mimosezónních obdobích lze očekávat stále vyšší nárůst cestovního ruchu, s tím je spojené vyrovnávání vrcholů sezón. Především v jarním období, které na své plné využití v seniorském cestovním ruchu stále čeká. Výrazně pozitivním rysem je kladné vnímání seniorů z pozice majitelů ubytovacích zařízení. Lze konstatovat, že jsou s nimi spokojeni.

Marketing cestovního ruchu sníží důraz na věk, ale zároveň zvýší důraz na komfort poskytovaných služeb v cestovním ruchu a služby bude přizpůsobovat vyššímu věku. Za jeden z největších nedostatků považuji absenci nabídky programů a produktů určených právě pro seniorskou populaci. Jde především o **komplexní sadu produktů a programů**. Senioři jsou tak odkázáni na využívání jednorázových slev, které nejsou nijak provázány.

Do budoucna lze očekávat zvýšení poptávky po speciálních službách pro seniory. Příkladem může být poptávka po wellness centrech, lázních a podobně.

8.3 Nevyřešené problémy a nastínění dalších výzkumů

V předchozí části práce jsem se pokusil generalizovat trendy seniorského cestovního ruchu. Podařilo se mi zhodnotit a zobecnit poznatky, které mají výrazný vliv na seniorský cestovní ruch. Také se mi podařilo nalézt odpovědi na výzkumné otázky, které byly stanoveny na začátku práce.

V oblasti teoretické lze doporučit zarámování v interdisciplinárních přístupech. V sociologických přístupech lze se více zaměřit, čím se liší senioři od ostatních skupin. Jak sami sebe vnímají ve společnosti a jakým způsobem je lépe zapojit v cestovním ruchu. V ekonomických přístupech lze zaměřit pozornost na pojem senior a jeho ekonomický status. Existuje značný rozptyl sociálního postavení seniorů. Podíváme-li se ho historie, skupina starších lidí byla v cestovním ruchu opomíjena. Až teprve s nárůstem finančních prostředků začíná být atraktivnější.

V metodické oblasti je možné konfrontovat více přístupů a metodologických postupů. Lze navrhnout jednoznačné vymezení slova senior. Ačkoli jsem pracoval se segmentem vymezeným podle věku 55 let a více, po bedlivém prozkoumání segmentu seniorů lze říci, že skupina 55–64 let se výrazně vymyká celému segmentu seniorů. Jedná se o návyky v cestovním ruchu, množství disponibilních prostředků, volného času a mnohé další. Proto **lze doporučit, aby se v dalších studiích pracovalo s lidmi staršími 65 let.** Ačkoli jsem provedl dotazníková šetření, která předkládají více vypovídající informace a data než neformální rozhovory, **nelze neformální rozhovory úplně zavrhnout.** Rozhovory se seniory podaly vysvětlení na vyvstalé otázky a zasvětily nás do problému seniorského cestovního ruchu.

A s tím je spojená oblast obsahová. Doporučujeme více se věnovat samotnému vzniku seniorského cestovního ruchu jak ve světě, tak v České republice. Zajímavým se

může zdát také detailnější rozpracování typologie seniorů a proměny jejich životního postoje k cestovnímu ruchu během stárnutí.

Při zpracování diplomové práce se objevila celá řada témat, která by si zasloužila podrobnější prozkoumání, ale vzhledem k charakteru práce nemohla být více rozpracována. Jedná se např. o tyto náměty:

- analýza, zda může pomoci seniorský cestovní ruch krajům, kde jiné formy nejsou příliš zastoupeny
- analýza, zda forma seniorského cestovního ruchu může být alternativou pro již turisticky velmi vytížené oblasti
- srovnání českého a slovenského seniorského cestovního ruchu. Slovenská republika je na tom hospodářsky podobně a také v ní je fenomén druhého bydlení, které částečně ovlivňuje SCR
- nosným tématem např. bakalářské práce, by mohl být výjezdový cestovní ruch seniorů.

9. SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

ANDĚL, J., SUCHEVIČ, S., ŠKUBNOVÁ, V. (2002): Potenciál rekreace a cestovního ruchu v zázemí města Ústí nad Labem. *Geografie – Sborník ČGS*, 107, č. 3, s. 296–308.

BAI, B., JANG, S., CAI, L., O'LEARY, J. (2001): Determinants of travel mode choice of senior travelers to the United States. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, č. 8, s. 147–168.

BÍNA, J. (2002): Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. Ústav územního rozvoje, 10 s. [online]. [cit. 2012-01-14]. Dostupné z URL: <<http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2002/2002-01/01.pd>>.

BÍNA, J. (2010): Aktualizace potenciálu cestovního ruchu v České republice. Ústav územního rozvoje, 20 s. [online]. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z URL: <<http://www.uur.cz/images/uzemnirozvoj/cestovniuruch/potencialCR/PotencialCR-text.pdf>>.

BOKSBERGER, E., LAESSER, C. (2009): Segmentation of the senior travel market by the means of travel motivations. *Journal of Vacation Marketing*, 15, č. 4, s. 311–322.

BŘEHOVSKÝ, M., JEDLIČKA, K., ŠÍMA, J. (2003): Úvod do geografických informačních systémů. *Západočeská Univerzita, Plzeň*, 116 s. [online]. [cit. 2012-01-14]. Dostupné z URL: <http://ucebny.natur.cuni.cz/gk/fulltexty_skripta.php>.

CALLAN, R., J., BOWMAN, L. (2000): Selecting a hotel and determining salient quality attributes: A preliminary study of mature british travellers. *International Journal of Tourism Research*, č. 2, s. 97–118.

CLEAVER, M., GREEN, B., MULLER, T., E. (2000): Using consumer behavior research to understand the baby boomer tourist. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 24, č. 2, s. 274–287.

CLEAVER, M., MULLER, T., E. (2002): I want to prebend I'm eleven years younger: Subjective age and seniors motives for vacation travel. *Social indicators research*, č. 60, s. 227–241.

- COLLINS, D., TISDELL, C. (2002): Gender and differences in travel life cycles. *Journal of Travel Research*, č. 41, s. 133–143.
- COT Bussines (2010): P. M. Ulrych: Když je vyšší věk výhodou. In *COT Bussines*, č. 11, C. O. T. media, s.r.o, Praha, s. 16.
- COT Bussines (2012): Průzkum domácího cestovního ruchu. Při výběru dovolené vede internet i vlastní zkušenost: In *COT Bussines*, č. 1, C. O. T. media, s.r.o, Praha, s. 34–35.
- ČERTÍK, M. a kolektiv (2001): *Cestovní ruch: vývoj, organizace, řízení*. OFF s.r.o., Praha, 352 s.
- DISMAN, M. (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Univerzita Karlova, Praha, 374 s.
- DOHNAL, V. a kol. (1969): *Ekonomika cestovního ruchu*. Vysoká škola Ekonomická v Praze, Praha, 185 s.
- DRAHOŠOVÁ, A. (2003): Cestovní ruch v oblasti Jeseníků a Javornického výběžku. *Geografie – Sborník ČGS*, 108, č. 4, s. 289–303.
- FIALOVÁ, D., NOVÁKOVÁ, A. (2011): Rizikové faktory pro cestovní ruch. In: *Geografické rozhledy*. Česká geografická společnost, Praha, 21, č. 2, s. 28–29.
- FLEISCHER, A., PIZAM, A. (2002): Tourism Constraints Among Izraeli Seniors. *Annals of Tourism Research*, č. 29, s. 106–123.
- FRANCOVÁ, V. (2010): *Prostorové aspekty vybraných forem cestovního ruchu na Moravě*. Diplomová práce. Katedra aplikované matematiky a informatiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Praha, 62 s.
- GALVASOVÁ, I., BINEK, J., HOLEČEK, J., CHABIČOVSKÁ, K., SZCZYRBA, Z., a kolektiv (2008): *Evropský sociální fond v ČR: Průmysl cestovního ruchu*. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 264 s.
- GARETH, S., WILLIAMS, A., M. (2002): *Critical issues in tourism: A geographical perspective*. Blackwell-Publishers, Malden, 370 s.
- GAY, J. (1999) A guide to tour designing for seniors. *Tourism Recreation Research*, č. 24, s. 90–92.

- GINEVIČUS, R., HAUSMANN, T., SCHAFIR, S. (2007): Senientourismus – Die zielgruppe senioren in gastgewerbe und turistik. *Teorija ir praktika*, 8, č. 1, s. 3–8.
- GRAY, L., FRIDGEN J., D., STYNES, D. (2003): Cohort segmentation: An application to tourism. *Leisure Sciences*, č. 25, s. 341–361.
- GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G. (2009): Dictionary of human geography. 5th edition. Wiley-Blackwell, Hoboken, 1070 s.
- HALL, C., M., PAGE, S., J. (1999): The geography of tourism and recreation: Enviroment, place and space. Routledge, London, 309 s.
- HAMARNEHOVÁ, I. (2008): Geografie cestovního ruchu Evropa. Aleš Čeněk, Plzeň, 271 s.
- HARTNOLL, R., GRIFFITH, P., TAYLOR, C., HENDRICKS, V., BLANKEN, P., NOLIMAL, D., WEBER, I., TOUSSIRT, M., INGOLD, R. (1997): Handbook of snowball sampling. Council of Europe, 108 s.
- HÄUFLER, V. (1955): Horské oblasti v Československu a jejich využití. Československá akademie věd, Praha, 271 s.
- HENDL, J. (1997): Úvod do kvalitativního výzkumu. Karolinum, Praha, 243 s.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum základní metody a aplikace. Portál, Praha, 408 s.
- HEŘMANOVÁ, E., CHROMÝ, P., a kolektiv (2009): Kulturní regiony a geografie kultury. Kulturní reálie a kultura v regionech Česka. ASPI, a. s., Praha, 348 s.
- HESKOVÁ, M. a kolektiv (2006): Cestovní ruch. Fortuna, Praha, 224 s.
- HEß, U. (1993): Senientourismus. In: Hahn, H., Kagelmann J.: *Tourismuspsychologie und Tourismussoziologie*. Qountesseenz Tourismuswissenschaft, München, s. 399–402.
- HLAVIČKA, T. (2009): Lázeňský cestovní ruch v Poděbradech. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 131 s.
- HONKANEN, A. (2000): Seasonal differences and similarities in tourism between Finland and Spain in the 1990s. Savonlinna, Vantaa, 71 s.

HORNEMAN, L., CARTER, R., W., WEI, S., RUYS, H. (2002): Profiling the senior traveler: An Australian perspective. *Journal of Travel Research*, č. 41, s. 23–37.

HSU, C., CAI, L., WONG, K. (2007): A model of senior tourism motivations - Anecdotes from Beijing and Shanghai. *Tourism Management*, č. 28, s. 1262–1273.

HSU, C., LEE, E. (2002): Segmentation of senior; motorcoach travelers. *Journal of Travel research*, č. 40, s. 364–373.

HUANG, L., TASI, H., T. (2003): The study of senior traveller behaviour in Taiwan. *Tourism Management*, č. 34, s. 561–574.

HUNTER-JONES, P. (2003): The perceived effects of holiday-taking upon the health and wellbeing of patients treated cancer. *International Journal of Tourism Research*, 3, č. 5, s. 183–196.

HUNTER-JONES, P., BLACKBURN, A. (2007): Understanding the relationship between holiday taking and self-assessed health: an exploratory study of senior tourism. *International Journal of Consumer Studies*, č. 31, s. 509–516.

HŮLKOVÁ, A. (2008): Problematika starší generace v cestovním ruchu. Bakalářská práce. Katedra tělesné výchovy Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice, 80 s.

INDROVÁ, J., JAROLÍMKOVÁ, L., KIRÁĽOVÁ, A., MLEJNKOVÁ, L., PETRŮ, Z., ŠTĚPANOVSÁ R. (2008): Cestovní ruch pro všechny. MMR, Praha, 2008, 90 s.

ISO-AHOLA, S. (1989): Motivation for leisure. In: Jackson, E., L., Burton, T., L.: *Understanding leisure and recreation: Mapping the past, Charting the Future*. Venture, State College, Pennsylvania, s. 247–279.

IVANIČKA, K. (1983): Základy teórie a metodológie socioeconomickej geografie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, s. 279–304.

JANČO, M., ŠEVCŮ, O. (2009): Jak dobýt hrad: památky takřka bez bariér 2. Národní památkový ústav, Praha, 288 s. [online]. [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: <http://www.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/tiskove-zpravy/news/5250-jak-dobyt-hrad-pamatky-i-takrka-i-bez-barier-2/>.

- JANG, S., BAI, B., HU, C., WU, C., E. (2009): Affect, travel motivation, and travel intention: a senior Market. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 33, č. 1, s. 51–73.
- JANG, S., WU, C., E. (2004): Seniors travel motivation and the influential factors: An examination of Taiwanese seniors. *Tourism Management*, č. 27, s. 306–316.
- KIM, Y., WEAVER, P., MCCLEARY, K. (1996): A structural equation model: the relationship between travel motivation and information sources in the senior travel market. *Journal of Vacation Marketing*, č. 3, s. 55–64.
- KOPŠO, E. a kolektiv (1985): *Ekonomika cestovného ruchu*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, 412 s.
- KLUFOVÁ, R. (2011): Cestovní ruch seniorů v ČR. *Studia Turistica*, č. 2, Vysoká škola polytechnická Jihlava, s. 21-32, [online]. [cit. 2012-01-05]. Dostupné z URL: <<https://www.vspj.cz/soubory/download/id/458>>.
- KLUFOVÁ, R., NÝVLTOVÁ, J., FRANCOVÁ, V. (2010): Senior tourism potencial in the Czech republic, XXII. Sjezd České geografické společnosti, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ostrava, s. 587–594. [online]. [cit. 2012-02-21]. Dostupné z URL: <http://konference.osu.cz/cgsostrava2010/dok/Sbornik_CGS/Geografie_cestovniho_ruchu/Potencial_cestovniho_ruchu_senioru.pdf>.
- KNEBEL, H., J. (1960): *Soziologischstrukturwanslungen in modernem Tourismus*, Enke, Stuttgart, 178 s.
- LEE, S., H., TIDESWELL, C. (2005): Understanding attitudes towards leisure travel and the constraints faced by senior Koreans. *Journal of Vacation Marketing*, 11, č. 3, s. 249–263.
- LEHTO, X., Y., JANG, S., ACHANA, F., T., O'LEARY, J., T. (2006): Exploring tourism experience sought: A cohort comparison of Baby Boomers ant the Silent Generation. *Journal of Vacation Marketing*, 14, č. 3, s. 237–252.
- LITTRELL, M., PAIGE, R., SONG, K. (2004): Senior travellers: Tourism activities and shopping behaviours. *Journal of vacation marketing*, 10, č. 4, s. 348–362.
- LOHMANN, M., DANIELSSON, J. (2001): Predicting travel patterns of senior Citizen: How the past may provide a key to the future. *Journal of Vacation Martketing*, 7, č. 4, s. 357–366.

- MANNING R., E. (2000): Comming of Age: History and Trends in Outdoor Recreation. In: Gartner W., C., Lime, D., W.: Trends in outdoor recreation, Leisure and Tourism. CAB Publishing, New York, s. 121–130.
- MARIOT, P. (1983): Geografia cestovného ruchu. Slovenská Akadémia Vied, Bratislava, 248 s.
- MARKIDES, K., S., BOLDT, J., S. (1983): A structural modelling approach to the measurement and meaning of cognitive age. *Journal of Consumer Research*, č. 19, s. 292–301.
- MAŠKOVÁ, M., STAŠOVÁ L. (2000): Population development in the Czech republic in the 1990s. In: Kučera, T., Kučerová, O., Opara, O., Schaich, E., a kolektiv: New demographic faces of Europe. Springer, Heidelberg, s. 79–102
- MIHOVILOVIČ, M., A. (1980): Leisure and tourism in Europe. *International Social Science Journal*, 32, č. 1, s. 99–113.
- MIOVSKÝ M. (2006): Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada publishing, Havlíčkův Brod, 331 s.
- MITAS, L., MITASOVA, H. (1999): Spatial interpolation. In: Longley P., A., Goodchild M., F., Maguire D., J., Rhind D., W.: *Geographical informatic systems: principles and technical issues*. John Willey & Sons, New York, č. 1, s. 481–492.
- MMR (2002): Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2002-2007. MMR, Praha, 41 s. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z URL: <<http://www.businessinfo.cz/files/file2168.pdf>>.
- MMR (2006): Atlas cestovního ruchu České republiky. MMR, Praha, 157 s.
- MMR (2007): Koncepce státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2007-2013. MMR, Praha, 66 s. [online]. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z URL: <<http://www.mmr.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=9436a891-44cd-426a-88b9-373e4ce4900a>>.
- MOSCHITS, G., P. (1996): Marketing to older consumers. Quorum Books, Westport, Connecticut. 341 s.

- MULLER, E., O'ASS, A. (2001): Targeting the young at heart: Seeing senior vacationers the way they see themselves. *Journal of Vacation Marketing*, 7, č. 4, s. 285–301.
- NEUGARTEN, B., L., (1968): The awareness of middle age. In: Neugarten, B.L.: *Middle age and ageing*. University of Chicago Press, Chicago, Illinois, s. 93–98.
- NIMROD, G. (2008): Retirement and tourism: Themes in retirees narratives. *Annals of Tourism Research*, 35, č. 4, s. 859–878.
- NIMROD, G., ROTEM, A. (2010): Between relaxation and excitement activities and benefits gained in retirees tourism. *International Journal of Tourism Research*, č. 12, s. 65–78.
- NORMAN, W., C., DANIEL, M., J., MCGUIRE, F., NORMAN, C., A. (2001): Whither the mature market: An empirical examination of the travel motivations of neo-mature and veteranmature markets. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, č. 8, s. 113–130.
- NÝVLTOVÁ, J. (2010): *Prostorové aspekty vybraných forem cestovního ruchu v Čechách*. Diplomová práce. Katedra aplikované matematiky a informatiky Ekonomické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Praha, 56 s.
- ONYX, J., BENTON, P. (1995): Empowerment and ageing: Toward honoured places for crones and sages. In: Craig, G. and Mayo, M.: *Community empowerment: A Reader in participation and development*. Zed Books, London, s. 46–58.
- ÖZDİPÇİNER, N., S. (2010): *Yayşlı alman turistlerin tatil tatmını: Hastalık veçalışma Durumlarına ılışkın bir araştırma (Holiday satisfaction of erderly german tourists: A research study on disease and labour status)*. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 2, č. 4, s. 25–40.
- PALATKOVÁ, M., ZICHOVÁ, J. (2011): *Ekonomika turismu: Turismus České republiky*. Grada publishing, Praha, 205 s.
- PATTERSON, I. (2006): *Growing Older: Tourism and leisure behaviour of older adults*. CABI, London, 230 s.
- PATTERSON, I. (2007): Information sources used by older adults for decision making about tourist and travel destinations. *International Journal of Consumer Studies*, 31, s. 528–533.

- PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J. (2002): Výkladový slovník cestovního ruchu. MMR, Česká republika, 448 s.
- PERGLER, P., DISMAN, M., ŠAFÁŘ, Z., NOVÁK, I., HÁTLE, J., LIKEŠ, J., SOUČEK, E., PERGLEROVÁ, Z. (1969): Vybrané techniky sociologického výzkumu. Svoboda, Praha, 767 s.
- PETERSON, M. (2006): Effects of income, assets and age on the vacationing behavior of US consumers. *Journal of Vacation Marketing*, 13, č. 1, s. 29–43.
- PHILIPS, L., W., STERNTH, B. (1977): Age differences in information processing: a perspective on the aged consumer. *Journal of Marketing Research*, 14, s. 444–457.
- QUIRONGA, I. (1990): Characteristics of package tours in Europe. *Annals of Tourism Research*, 17, s. 185–207.
- REECE, W., S. (2004): Are Senior Leisure Travelers Different?. *Journal of Travel Research*, č. 43, s. 11–18.
- ROBERTS, K. (1999): The life in course. In: Roberts K.: *Leisure in coontemporary Society*. CABI Publishing, Oxon, s. 111–140.
- ROBERTSON, D., N. (2003): Learning Experiences of Senior Travellers. *Studies in Continuing Education*, 25, č. 1, s. 125–144.
- RYGLOVÁ, K., BURIAN, M., VAJČNEROVÁ, I. (2011): *Cestovní ruch – podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Grada publishing, Praha, 213 s.
- SANGPIKUL, A. (2008): Travel motivations of Japanese Senior Travels to Thailand. *International journal of Tourism research*, č. 10, s. 81–94.
- SATARIANO, W., A. (1997): The disabilities of aging: looking to the physical environment. *American Journal of Public Health*, č. 87, s. 331–332.
- SCHIFFMAN, L., G., SHERMAN, E. (1994): Value orientatios of new-age elderly: The coming of an angeless market. *Journal of Business Research*, č. 22, s. 187–194.
- SCHINDLER, K., J. (2005): Travel counseling for elderly traveler. *Nursing forum*, 40, č. 3, s. 107–115.

- SCOTT, D., M., NEWBOLD K., B., SPINNEY, J., E., L., MERCADO, R., PÁEZ, A., KANAROGLOU, P., S. (2009): New insights into senior travel behaviour: The Canadian experience. *Growth and Change*, 3, č. 1, s. 140–168.
- SHOEMAKER, S. (2000): Segmenting the Mature Market: 10 Years Later. *Journal of Travel Research*, č. 39, s. 11–26.
- SILVER, M. (1994): A trek on the wild side. *US News and World Report*, 116, č. 23, s. 102–103.
- SILVERMAN, D. (2005): *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Pegas, Bratislava, 327 s.
- SMITH, S., L., J. (2004): The measurement of global tourism: Old debates, new consensus, and continuing challenges. In: Lew, A., A., Hall C., M., Williams, A., M.: *A companion to tourism*. Blackwell publishing, Oxford, s. 25-35.
- STODŮLKOVÁ, L. (2009): *Stárnutí populace a jeho vliv na cestovní zvyklosti*. Bakalářská práce. Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 61 s.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Albert, Boskovice, 196 s.
- SUDBURY, L., SIMCOCK, P. (2008): The Senior Taboo? Age Based Sales Promotions, Self-Perceived Age and the Older Consumer. *European Advances in Consumer Research*, č. 8, s. 358–359.
- SVOBODOVÁ, V. (2010): *Možnosti trávení volného času seniorů ve městě Ústí nad Orlicí*. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 64 s.
- ŠNIADEK, J. (2006): Age of seniors – a challenge for tourism and leisure industry. *Studies in physical culture and tourism*, č. 13, s. 103–105.
- ŠAFRÁNKOVÁ, Z. (2009): *Analýza vybraného segmentu cestovního ruchu – senioři*. Bakalářská práce. Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 44 s.
- ŠIMONÍKOVÁ, J. (2009): *Projekt seniorské cestování pro Zlínský kraj*. Diplomová práce, Fakulta multimediálních komunikací Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Zlín, 72 s.
- ŠTĚPÁNEK, V., KOPAČKA, L., ŠÍP J. (2001): *Geografie cestovního ruchu*. Karolinum, Praha, 228 s.

TEAFF, J., D., TURPIN, T. (1996): Travel and elderly. Parks and recreation, č. 31, s. 16–19.

TOIVONEN, T. (2001): Senior tourism – A vanguard of tourism growth: A myth and/or fact. In: Toivonen, T., Honkanen, A.: North – South: Contrasts and connections in global tourism. University of Joensuu, Savonlinna, s. 300–311.

TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kol. (2008): Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň, 411 s.

UNDERHILL, L., CALDWELL, F. (1983): “What age do you feel?” ... Age perception study. Journal of consumer Marketing, č. 1, s. 18–27.

VÁGNER, J. (1999): Geografické aspekty druhého bydlení v České republice. Disertační práce, Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha, 201 s.

VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC L. (2003): Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti. Výzkumné středisko Brno, Praha, s. 67, [online]. [cit. 2012-02-25]. Dostupné z URL: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vidrab.pdf>>.

VOHRÁLÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. (2004): Čeští senioři včera, dnes a zítra. Výzkumné středisko Brno, Brno, 90 s.

VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M. (2006): Základy cestovního ruchu. Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 163 s.

VYSTOUPIL, J., ŠAUER, M. a kol. (2011): Geografie cestovního ruchu České republiky. Aleš Čeněk, Plzeň, 315 s.

VYSTOUPIL, J., HOLEŠNICKÁ, A., KUNC, J., ŠAUER, M. (2007): Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR, Brno, 98 s.

WARF, B. (2006): Encyclopedia of human geography, Sage publications, London, 616 s.

WOKOUN, R., VYSTOUPIL, J. (1987): Geografie cestovního ruchu a rekreace I., Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 250 s.

WHITFORD, M. (1998): Market in motion. Hotel and motel management, č. 20, s. 67–75.

WHITE, N., R. (2004): Travel as transitions: identity and place. Annals of Tourism research, č. 24, s. 7–13.

WTO (2001): Tourism 2020 Vision: Global Forecasts and Profiles of Market Segments. World Tourism Organization, Madrid, č. 7, 139 s.

ZIMMER, Z. (1995): Whether to go and where to go: identification of important influences on seniors decisions to travel. Journal of travel research, č. 3, s. 3–10.

Statistické ročenky

ČSÚ (1977): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1974. ČSÚ, Praha, 368 s.

ČSÚ (1978): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1975. ČSÚ, Praha, 372 s.

ČSÚ (1979): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1976. ČSÚ, Praha, 395 s.

ČSÚ (1979): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1977. ČSÚ, Praha, 343 s.

ČSÚ (1980): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1978. ČSÚ, Praha, 347 s.

ČSÚ (1980): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1979. ČSÚ, Praha, 389 s.

ČSÚ (1981): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1980. ČSÚ, Praha, 387 s.

ČSÚ (1982): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1981. ČSÚ, Praha, 391 s.

ČSÚ (1983): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1982. ČSÚ, Praha, 390 s.

ČSÚ (1984): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1983. ČSÚ, Praha, 390 s.

ČSÚ (1985): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1984. ČSÚ, Praha, 390 s.

ČSÚ (1986): Pohyb obyvatelstva v České socialistické republice v roce 1985. ČSÚ, Praha, 390 s.

ČSÚ (1988): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1986 (část I.). ČSÚ, Praha, 340 s.

ČSÚ (1989): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1987 (část I.). ČSÚ, Praha, 336 s.

ČSÚ (1989): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1988 (část I.). ČSÚ, Praha, 336 s.

ČSÚ (1990): Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice v roce 1989 (část I.). ČSÚ, Praha, 338 s.

ČSÚ (1991): Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice v roce 1990 (část I.). ČSÚ, Praha, 322 s.

ČSÚ (1993): Pohyb obyvatelstva v České a Slovenské federativní republice v roce 1991 (část I.). ČSÚ, Praha, 314 s.

ČSÚ (1995): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1992. ČSÚ, Praha, 278 s.

ČSÚ (1996): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1993. ČSÚ, Praha, 282 s.

ČSÚ (1996): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1994. ČSÚ, Praha, 294 s.

ČSÚ (1997): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1995. ČSÚ, Praha, 307 s.

ČSÚ (1998): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1996. ČSÚ, Praha, 303 s.

ČSÚ (1998): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1997. ČSÚ, Praha, 290 s.

ČSÚ (1999): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1998. ČSÚ, Praha, 288 s.

ČSÚ (2000): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 1999. ČSÚ, Praha, 284 s.

ČSÚ (2001): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2000. ČSÚ, Praha, 311 s.

ČSÚ (2003): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2001. ČSÚ, Praha, 299 s.

ČSÚ (2003): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2002. ČSÚ, Praha, 295 s.

ČSÚ (2004): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2003. ČSÚ, Praha, 295 s.

ČSÚ (2005): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2004. ČSÚ, Praha, 307 s.

ČSÚ (2006): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2005. ČSÚ, Praha, 303 s.

ČSÚ (2007): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2006. ČSÚ, Praha, 311 s.

ČSÚ (2008): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2007. ČSÚ, Praha, 323 s.

ČSÚ (2009): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2008. ČSÚ, Praha, 325 s.

ČSÚ (2010): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2009. ČSÚ, Praha, 331 s.

ČSÚ (2011): Pohyb obyvatelstva v České republice v roce 2010. ČSÚ, Praha, 331 s.

ČSÚ (2003): Statistická ročenka České republiky 2003. ČSÚ, Praha, 740 s.

ČSÚ (2004): Statistická ročenka České republiky 2004. ČSÚ, Praha, 784 s.

ČSÚ (2005): Statistická ročenka České republiky 2005. ČSÚ, Praha, 814 s.

ČSÚ (2006): Statistická ročenka České republiky 2006. ČSÚ, Praha, 800 s.

ČSÚ (2007): Statistická ročenka České republiky 2007. ČSÚ, Praha, 784 s.

ČSÚ (2008): Statistická ročenka České republiky 2008. ČSÚ, Praha, 796 s.

ČSÚ (2009): Statistická ročenka České republiky 2009. ČSÚ, Praha, 808 s.

ČSÚ (2010): Statistická ročenka České republiky 2010. ČSÚ, Praha, 800 s.

ČSÚ (2011): Statistická ročenka České republiky 2011. ČSÚ, Praha, 810 s.

FSÚ (1970): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1966. FSÚ, Praha, 233 s.

FSÚ (1971): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1967. FSÚ, Praha, 237 s.

FSÚ (1972): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1968. FSÚ, Praha, 241 s.

FSÚ (1973): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1969. FSÚ, Praha, 237 s.

FSÚ (1973): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1970. FSÚ, Praha, 237 s.

FSÚ (1974): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1971. FSÚ, Praha, 251 s.

FSÚ (1975): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1972. FSÚ, Praha, 251 s.

FSÚ (1976): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1973. FSÚ, Praha, 250 s.

SSÚ (1967): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1964. SSÚ, Praha, 214 s.

SSÚ (1968): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1965. SSÚ, Praha, 213 s.

ÚSTŘEDNÍ KOMISE LIDOVÉ KONTROLY A STATISTIKY (1963): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1961. Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 219 s.

ÚSTŘEDNÍ KOMISE LIDOVÉ KONTROLY A STATISTIKY (1965): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1962. Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 213 s.

ÚSTŘEDNÍ KOMISE LIDOVÉ KONTROLY A STATISTIKY (1966): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1963. Ústřední komise lidové kontroly a statistiky, Praha, 213 s.

ÚSTŘEDNÍ ÚŘAD STÁTNÍ KONTROLY A STATISTIKY (1962): Pohyb obyvatelstva v Československé socialistické republice v roce 1960. Ústřední úřad státní kontroly a statistiky, Praha, 210 s.

Internetové zdroje:

COT Business: Rok 2000 – rok vzniku seniorského cestovního ruchu u nás

[online]. [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL:
<http://www.cot.cz/data/cesky/00_11/11_stat_2.htm >.

Czechtourism [online]. [cit. 2011-08-24]. Dostupné z URL: <www.czechtourism.cz>.

Czechtourism – návštěvnost turistických cílů v ČR

[online]. [cit. 2012-01-18]. Dostupné z URL:
<http://www.czechtourism.cz/files/TZ/cs/08_08_11_navstevnost_2010.pdf>.

Czechtourism – dotazník určený pro návštěvníky v regionech

[online]. [cit. 2011-09-19]. Dostupné z URL:
<<http://monitoring.czechtourism.cz/CzechTourism/res/Metodika.pdf>>.

Česká Asociace Wellness [online]. [cit. 2012-01-12]. Dostupné z URL:

<<http://www.spa-wellness.cz>>.

Česká televize [online]. [cit. 2012-06-18]. Dostupné z URL:

<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/102838-svet-si-pripomina-mezinarodni-den-senioru/>> .

Český statistický úřad [online]. [cit. 2011-07-28]. Dostupné z URL: <www.czso.cz> .

Euroekonom [online]. [cit. 2012-04-21]. Dostupné z URL:

<<http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-demografie>>.

Evropský statistický úřad [online]. [cit. 2011-12-24]. Dostupné z URL:

<<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>>.

Evropský statistický úřad – Tourism in Europe: Does age matter?

[online]. [cit. 2011-09-02]. Dostupné z URL:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-069/EN/KS-SF-08-069-EN.PDF>.

Golfový server Golf.OOO [online]. [cit. 2012-01-12]. Dostupné z URL:

<<http://golf.ooo.cz>>.

MAG Consulting [online]. [cit. 2012-02-23]. Dostupné z URL:

<<http://www.magconsulting.cz>>.

Mapy.cz [online]. [cit. 2012-02-04]. Dostupné z URL: <<http://www.mapy.cz>>.

Ministerstvo dopravy České republiky [online]. [cit. 2012-01-11].

Dostupné z URL: <<http://www.mdcr.cz>>.

Národní informační a poradenské středisko pro kulturu [online]. [cit. 2012-01-10].

Dostupné z URL: <<http://www.nipos-mk.cz/>>.

Seznam ubytovacích kapacit [online]. [cit. 2012-01-11].

Dostupné z URL: <<http://www.seznam-ubytovani.cz>>.

Světová turistická organizace (*World tourism organization*) [online]. [cit. 2011-08-23].

Dostupné z URL: <www.unwto.org>.

Tourism Recreation Research [online]. [cit. 2012-01-11].

Dostupné z URL: <<http://www.trrworld.org>>.

Turistický portál České republiky CZeCOT [online]. [cit. 2012-02-21].

Dostupné z URL: <<http://www.czecot.cz>>.

Wikipedia – mezinárodní dny a roky [online]. [cit. 2012-05-25]. Dostupné z URL:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_dny_a_roky>.

Další zdroje:

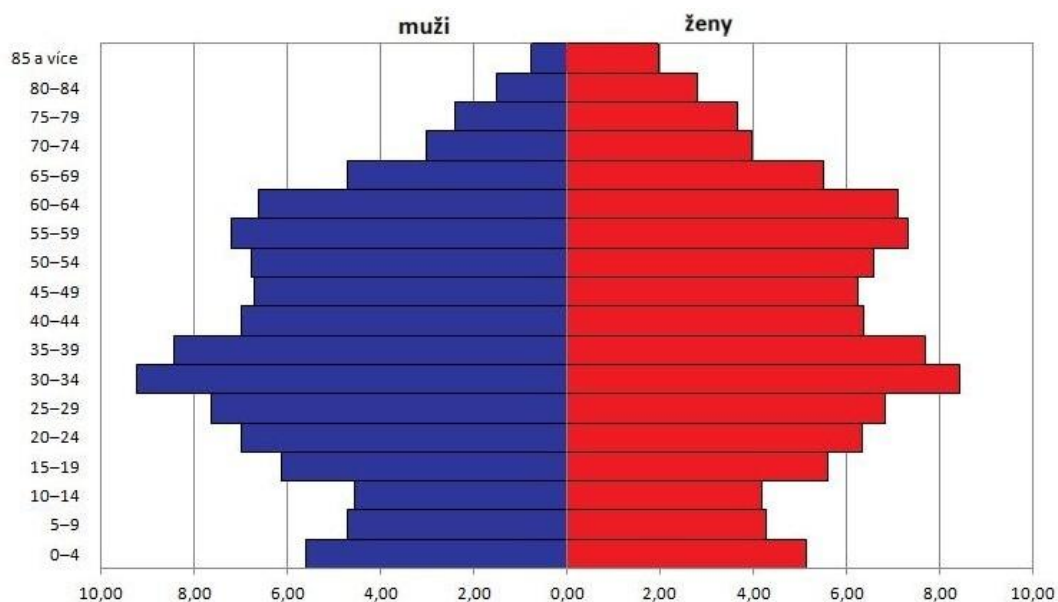
Program ArcGIS 9.3 a příslušné mapové podklady (ArcČR 500).

Rozhovor s p. Novotnou (anonymní příjmení), jednatelka cestovní kanceláře XY Tour (anonymní název). 22. 10. 2011, v textu paní Novotná (2011).

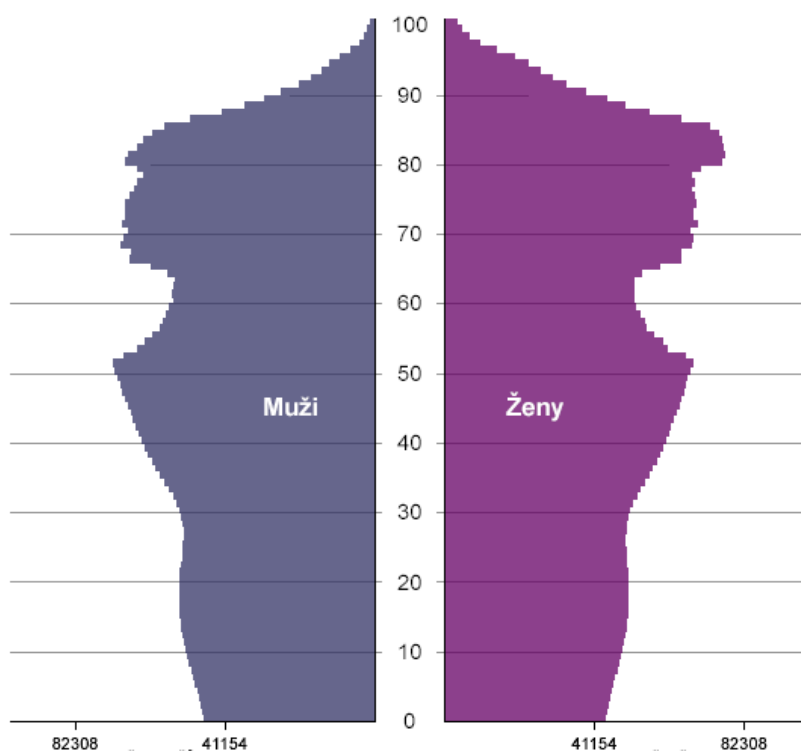
PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Věková skladba obyvatelstva v ČR v roce 2010

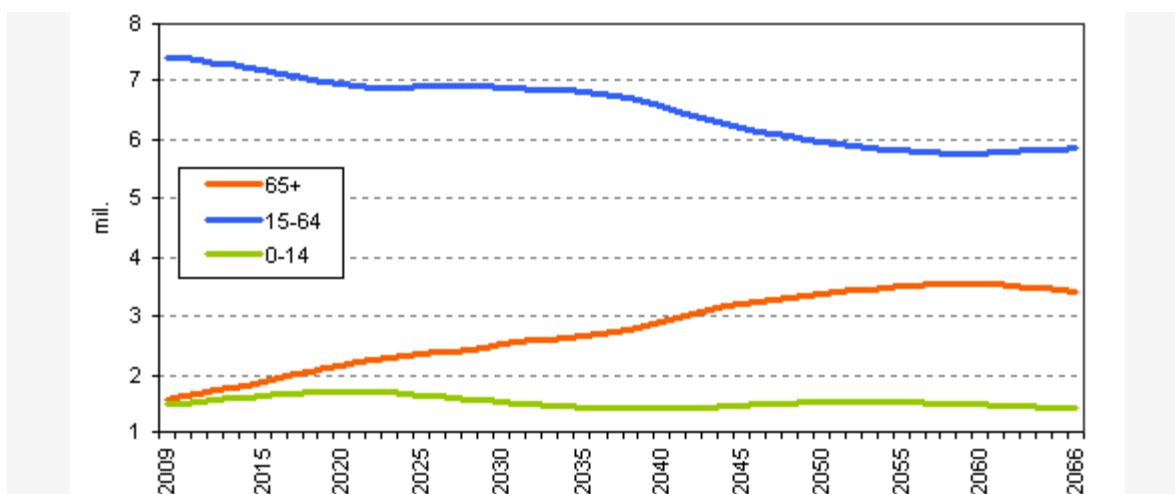
Zdroje: ČSÚ (2011), vlastní výpočty

Příloha č. 2: Věková skladba obyvatelstva ČR v roce 2060

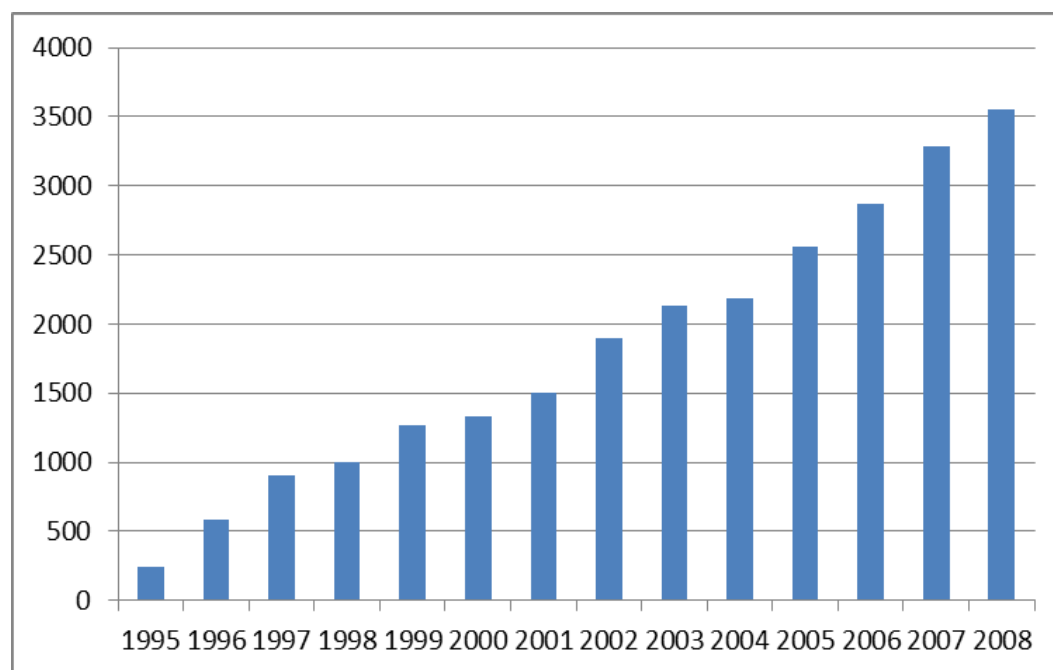
Zdroje: www.czso.cz, vlastní úpravy

Příloha č. 3: Projekce počtu obyvatelstva České republiky do roku 2066

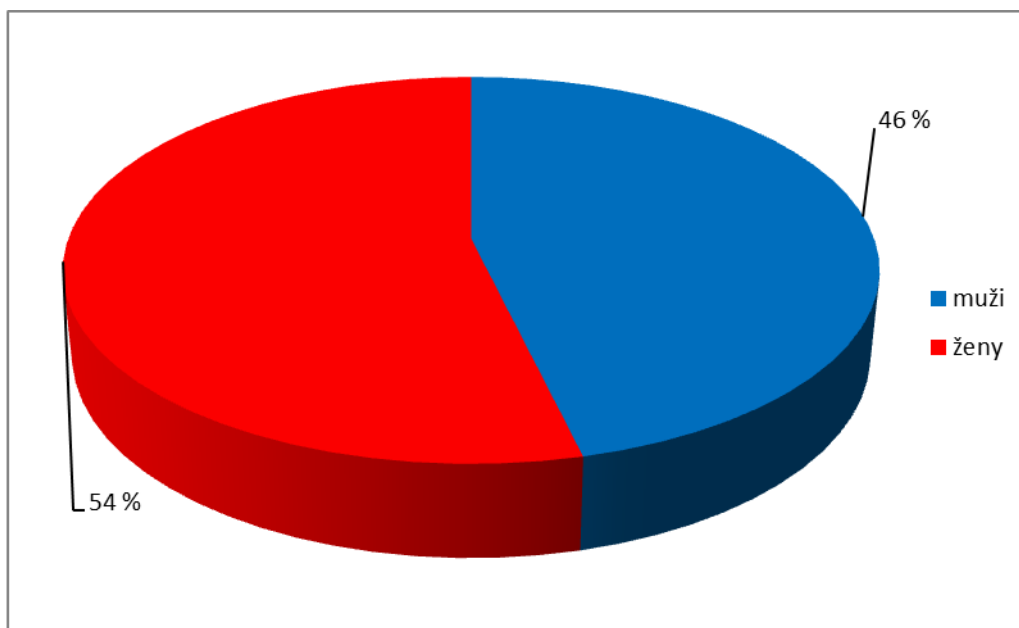
Zdroj: www.czso.cz

Příloha č. 4: Vývoj starobního důchodu (po odečtení inflace) v ČR v letech 1995-2008

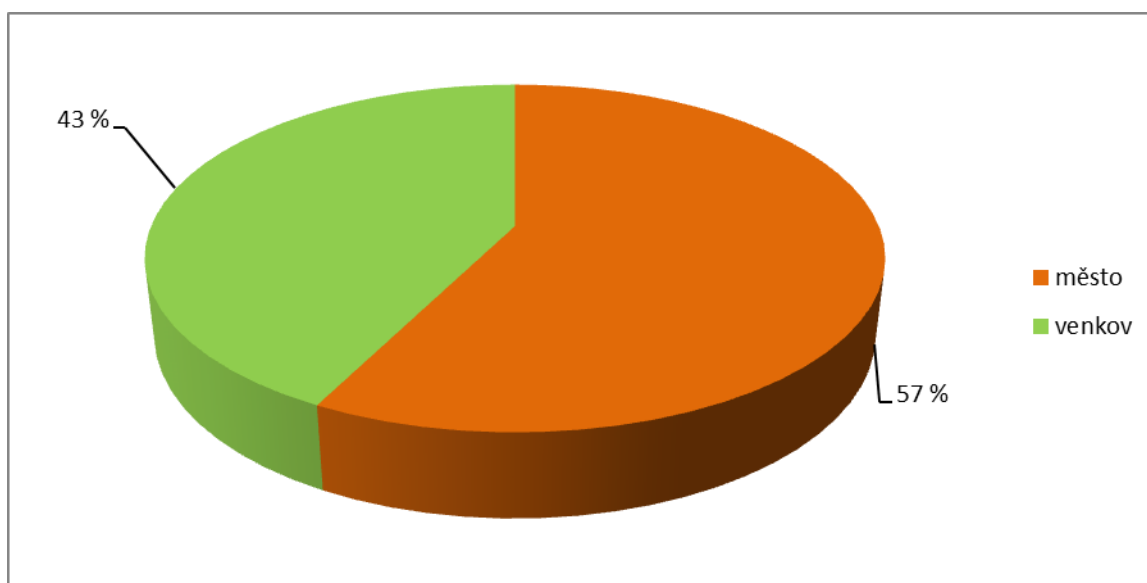
Zdroje: ČSÚ (1995-2011), vlastní výpočty

Příloha č. 5: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření dle pohlaví

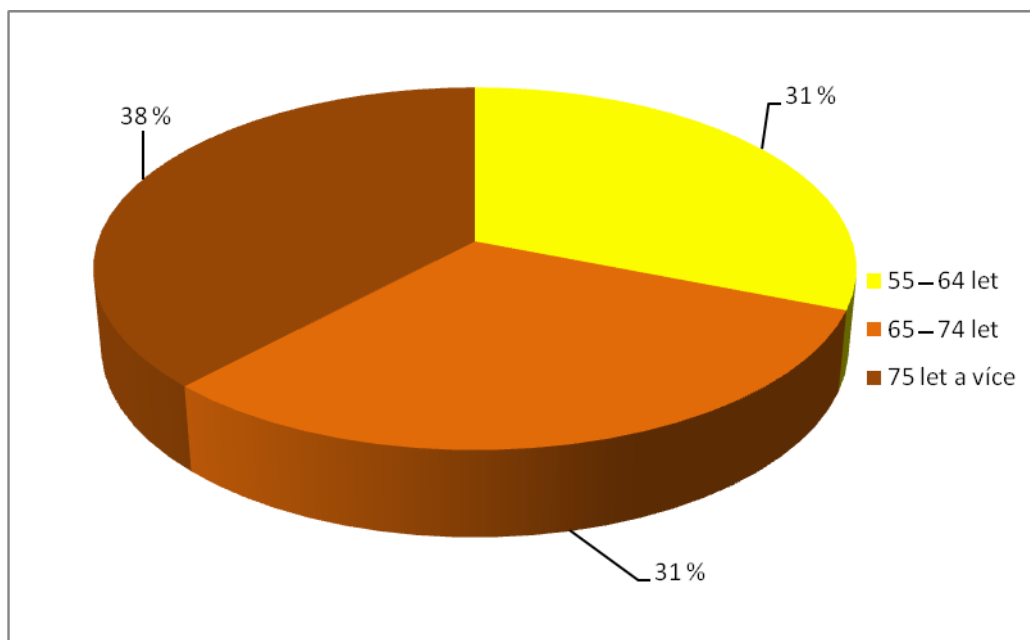
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 6: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření dle bydliště

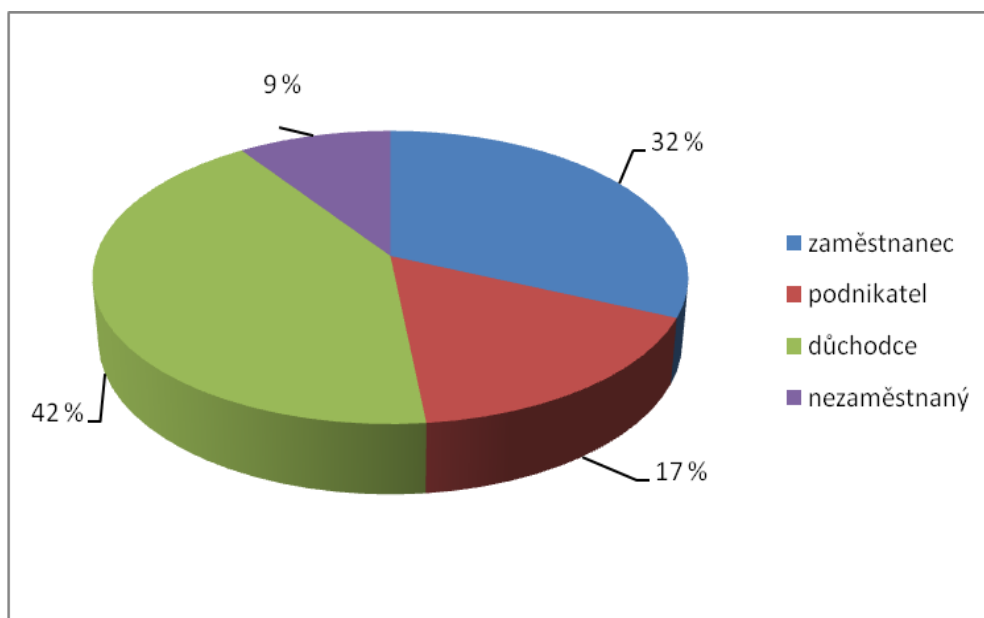
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 7: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle věku

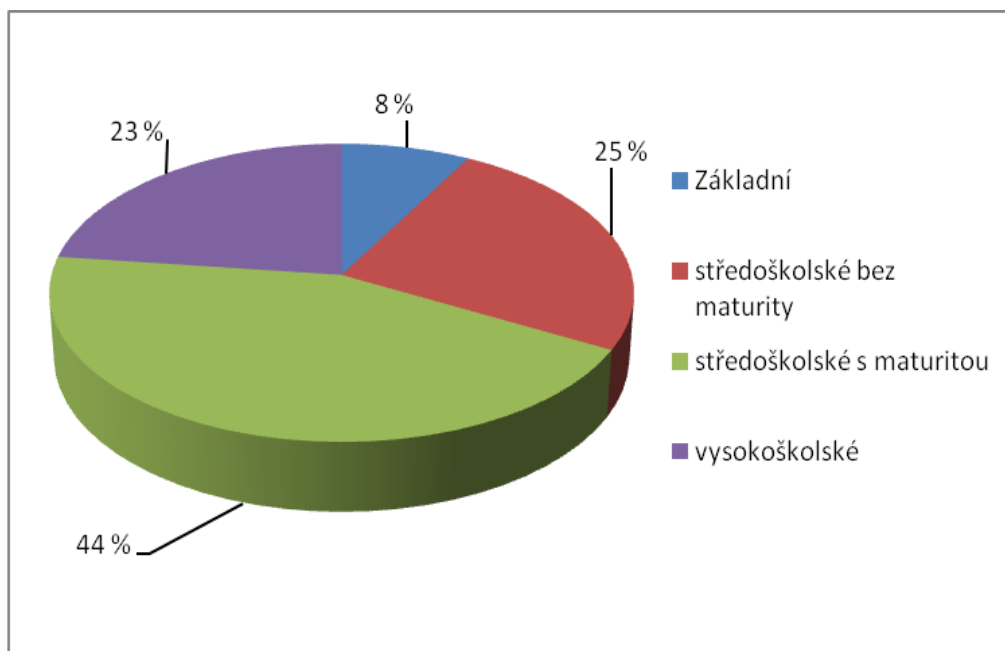
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 8: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle zaměstnání

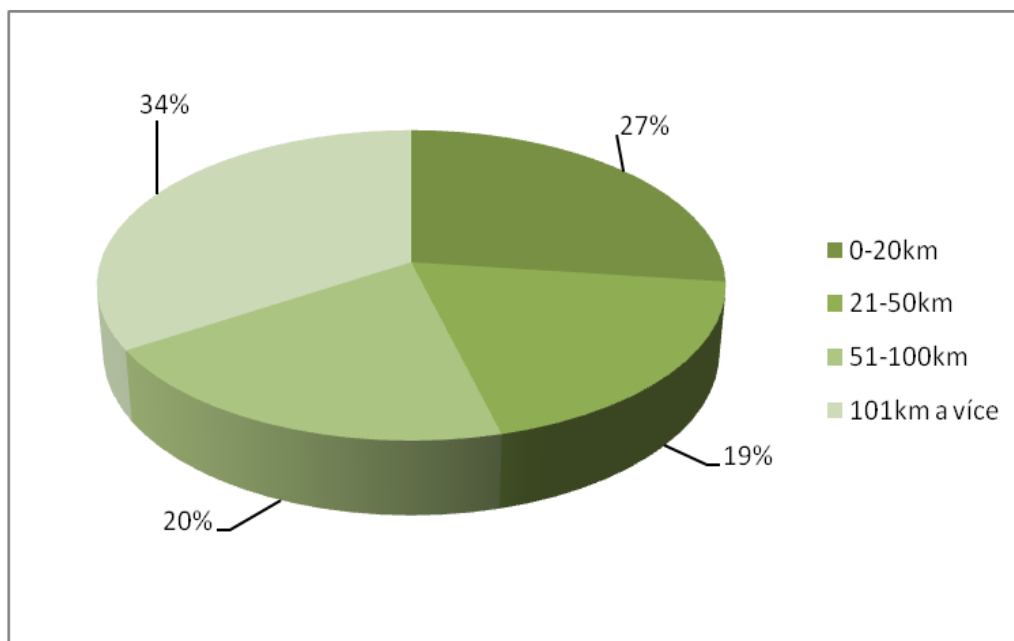
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 9: Rozdělení respondentů dotazníkového šetření podle vzdělání

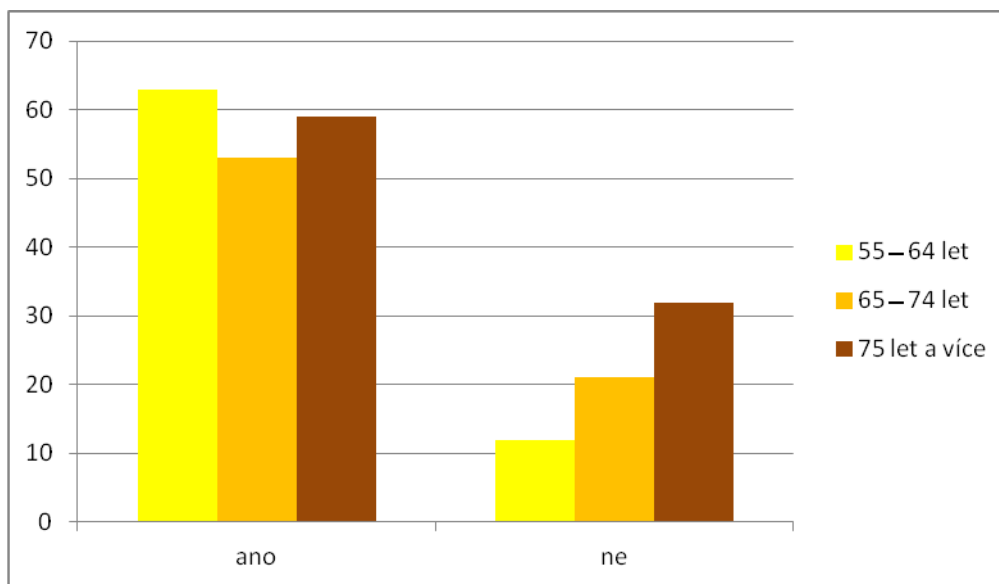
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 10: Vzdálenost respondentů dotazníkového šetření od místa bydliště

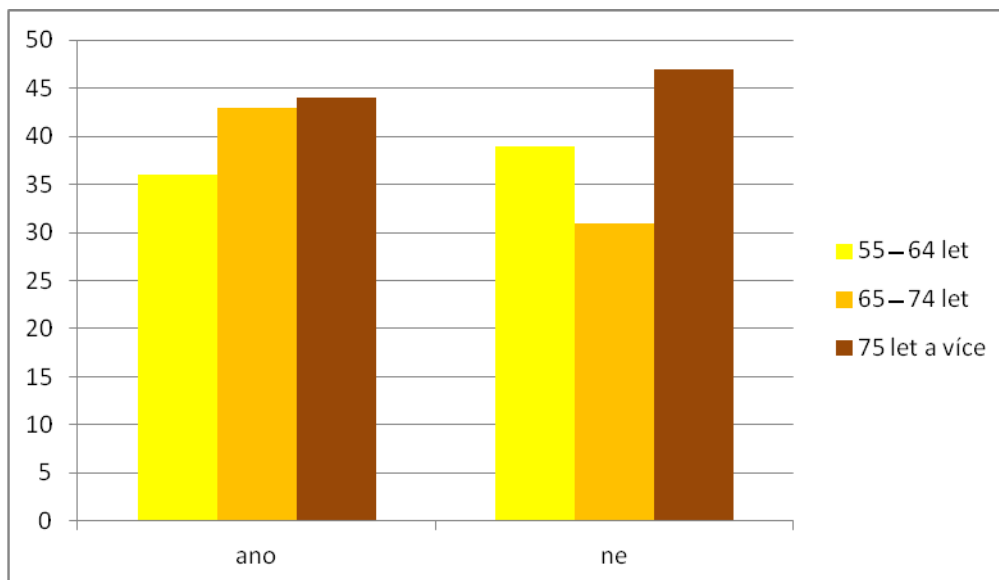
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 11: Máte lepší náladu po návratu z dovolené?

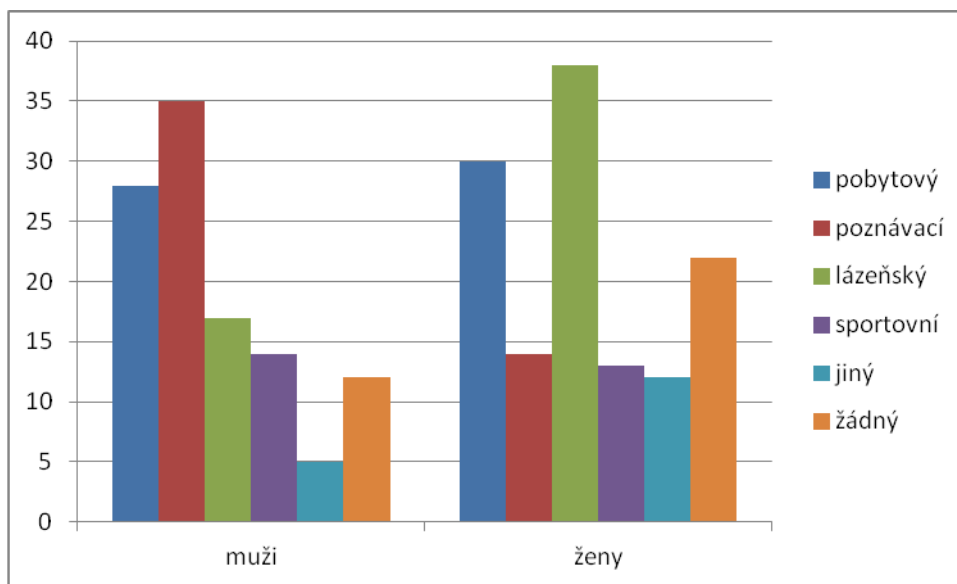
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 12: Cítíte se po návratu z dovolené v lepší kondici?

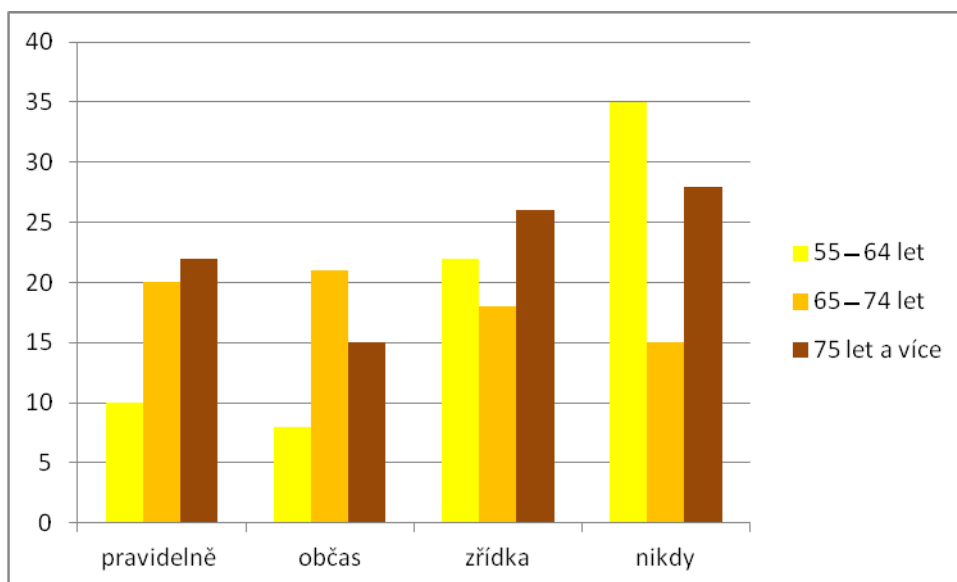
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 13: Preferovaný typ seniorského cestovního ruchu podle pohlaví

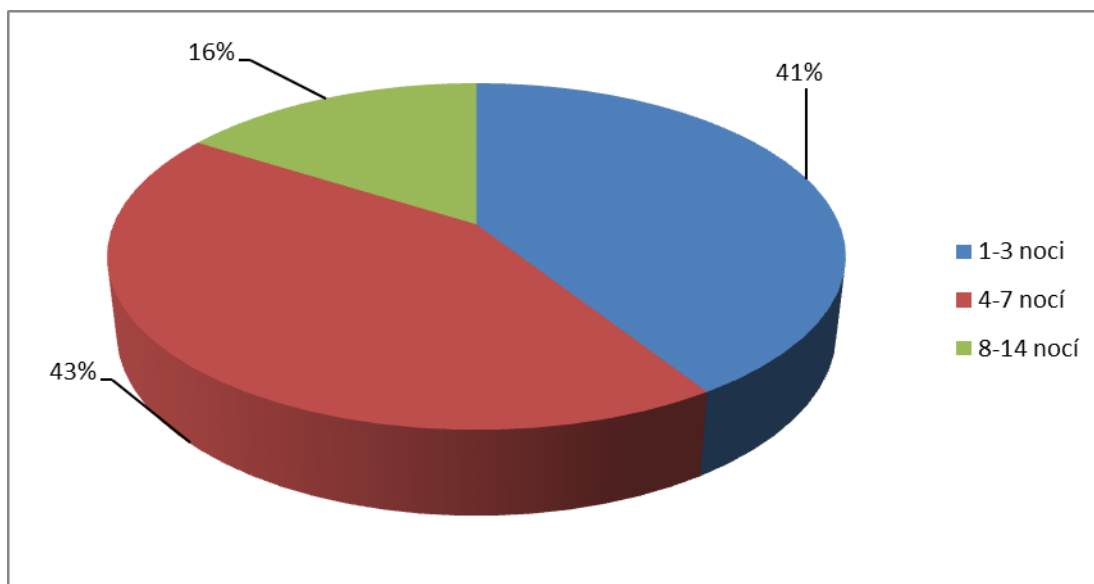
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 14: Účastnění respondentů dotazníkovéhoho šetření na slevových akcích

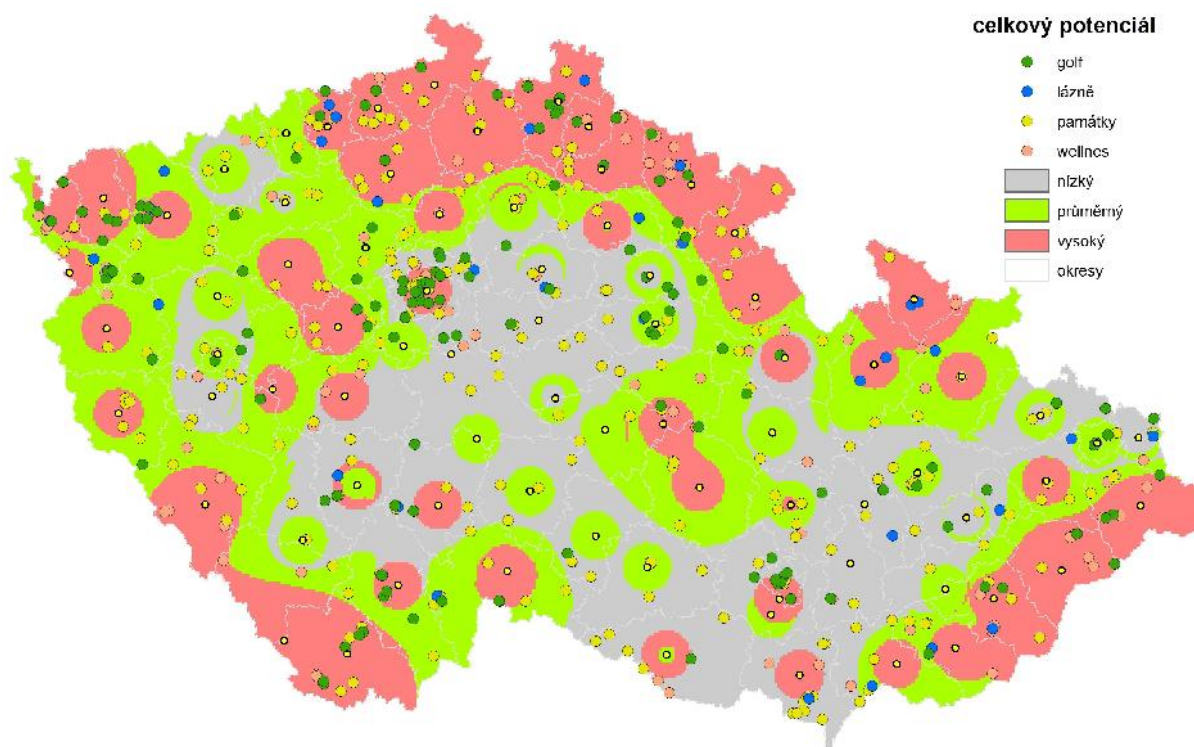
Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 15: Průměrná délka pobytu u seniorů

Zdroj: vlastní šetření (2011)

Příloha č. 16: Celkový potenciál cestovního ruchu seniorů

Zdroj: Klufová (2011)

Příloha č. 17: Seznam dotazovaných ubytovacích zařízení

název ubytovacího zařízení	obec	emailová adresa
Adria	Kořenov	info@adria-hotel.cz,
Alexandra	Roztoky u Prahy	info@hotelalexandra.eu,
Alfa Centrum	Valašské Klobouky	hotel.alfacentrum@iol.cz,
Alley	Olomouc	booking@hotel-alley.cz,
Alpina	Špindlerův Mlýn	info@hotelalpina.cz,
Alster	Jevíčko	info@alster.cz
Amálka	Straškov	lucie@hotel-amalka.cz,
Angela	Bystřice pod Pernštejnem	recepce@hotelangela.eu,
Aplaus	Litomyšl	recepce@hotelaplous.cz,
Arcadie	Český Krumlov	info@hotelarcadie.cz,
Atlantida	Stará Živohošť	info@hotelatlantida.cz,
Bajkal	Františkovy Lázně	info@bajkal.cz,
Bellevue	Doky	rezervace@hotelbellevue.cz,
Belveder	Horní Planá	belveder-hotylek@seznam.cz,
Beseda	Krásná Lípa	HotelBeseda@seznam.cz,
Bohemia	Ústí nad Labem	info@ihbohemia.com,
Borný	Doksy	hotelborny.machovojezero@seznam.cz,
Bouček	Kroměříž	hotel@hotelboucek.cz,
Brixen	Havlíčkův Brod	brixen@brixen.cz,
Březina	Praha	info@brezina.cz,
Bujnoch	Přelouč	recepce@hotelbujnoch.cz,
Cascade	Most	hotel@hotel-cascade.cz,
Club	Vranovská Ves	hotelclub@iol.cz,
České Žleby	České Žleby	info@hotcz.cz,
Drnholec	Drnholec	drnholec@hotel.cz,
Duo	Horní Bečva	recepce@hotel-duo.cz,
Eduard	Bělá pod Pradědem	info@hoteleduard.cz,
Equitana	Březnice	recepce@equitana.cz,
Fortuna Lázeňský dům	Praha	info@hotelfortunakurhaus.com,
Globál	Sokolov	info@globalhotel.cz,
Green Valley	Chotýšany	kuklik@ihm.cz,
Gustav Mahler	Jihlava	recepce@hotelgmahler.cz,
Harmonie	Zastávka u Brna	info@harmonie-centrum.cz,
Hvězda	Cheb	hotel.hvezda@email.cz,
Chornitzerův dům	Telč	info@chornitzeruvdum.cz,
Jasan	Litvínov	jasan1@seznam.cz,
Jemniště	Jemniště	sternberg@jemniste.cz,
Jezerka	Seč	recepce@jezerka.cz,
Jítrava	Rynoltice	hotel@jitrava.cz,
Jizera	Předměřice nad Jizerou	info@hoteljizera.cz,

Juno	Praha	reservation@hoteljuno.cz,
Kahan	Česká Lípa	recepce@hotelkahan.com,
Kamýk	Doksy	hotelkamyk@volny.cz,
Karlín	Karlín	recepce@hotelkarlin.cz,
Karlovy	Benešov	hotel-Benesov-Karlovy@cz-hotel.eu
Kavalír	Praha	kavalir@hhotels.cz,
Kocanda	Želiv	info@kocanda.cz,
Koliba	Litoměřice	koliba@post.cz
Kolínská bouda	Pec pod Sněžkou	hotel@kolinskabouda.cz,
Kolonie	Křivoklát	info@hotel-kolonie.cz,
Koruna	Roudnice nad Labem	hotelkoruna@gkr.cz,
Koruna	Prachatice	koruna@pthotel.cz,
Kotyza	Humpolec	hotel@kotyza.cz,
La Park	Kladno	info@hotellapark.cz,
La Passionaria	Mariánské Lázně	residence@lapassionaria.cz,
Laguna	Nebřich	info@lagunahotel.cz,
Lázně Karlova Studánka	Karlova Studánka	lazne@k.studanka.cz,
Lázně Kundratice	Lázně Kundratice	info@laznekundratice.cz,
Loket	Loket	info@hotel-loket.cz,
Luka	Velké Karlovice	hotelluka@hotelluka.cz,
Maxi	Uherské Hradiště	hotel@hotelmaxi.cz,
Memorial	Terezín	hotel@hotel-memorial.cz,
Meran	Praha	hotelmeran@hotelmeran.cz,
Minerál	Zlaté hory	hotel@hotelmineral.cz,
Monica	Praha	info@hotelmonica.cz,
Na Jižní	Přerov	hotel@najizni.cz,
Na Ostrově	Beroun	recepce@naostrove.cz,
Oltář	Praha	info@hotelotar.cz,
Ort	Nepřívěc u Sobotky	hotelort@seznam.cz,
Ostrůvek	Praha	recepce@ostruvek.cz,
Paganini	Mělník	melnik@hotelpaganini.cz,
Panský dům	Vyšší Brod	info@hotelpanskydum.cz,
Peregrin	Český Krumlov	info@hotelperegrin.cz,
Pod Zámkem	Vranov nad Dyjí	pod-zamkem@pod-zamkem.cz,
Podhorní Mlýn	Kostelec nad Orlicí	podhornimlyn@atlas.cz,
Potštejn	Potštejn	hotelp@atlas.cz,
Praha	Deštné v Orlických horách	recepce@hotel-praha-destne.cz,
Promenáda	Karlovy Vary	hotel@hotel-promenada.cz,
Prometheus	Dolní Morava	info@hotelprometheus.cz,
Prosperita	Brno	recepce@hotelprosperita.cz,
Racek	Černá v Pošumaví	hotelracek@seznam.cz,
Radešov	Kašperské hory	hotelradesov@tiscali.cz,
Réva	Mikulov	info@hotelreva.cz,

Rozvoj	Klatovy	hotel.rozvoj@ktnet.cz,
Rustikal	Horní Cerekev	hotel@rustikal.org,
Skalní město	Jičín	parkhotel@skalnimesto.cz,
Slavie	Pelhřimov	hotelslavie@pel.cz,
Slunečná	Lipno nad Vltavou	hotelfilip-slupecna@centrum.cz,
Sněžník	Děčín	informace@hotelsneznik.cz,
Studánka	Rychnov nad Kněžnou	recepce@hotelstudanka.cz,
Svatý Hubert	Boží Dar	hubert@svaty-hubert.cz,
Štikov	Nová Paka	hotelstikov@hotelstikov.org,
Tálský Mlýn	Žďár nad Sázavou	talskymlyn@sportispo.cz,
Tanečnica	Pustevny	hoteltanecnica@seznam.cz,
Theresia	Kolín	info@hoteltheresia.cz,
U Berounky	Srbsko	hoteluberounky@email.cz,
U Blaženky	Praha	hotel@ublazenky.cz,
U Daliborky	Sušice	hotel@hoteludaliborky.cz,
U Kapra	Lázně Bělohrad	info@hotelukapra.cz,
U Krále	Jičín	info@ukrale.cz,
U města Příbram	Příbram	hotelumestapb@centrum.cz,
U Sládků	Praha	hotelusladku@quick.cz,
U Šemíka	Praha	usemika@usemika.cz,
U Šuláka	Brno	info@hotel-sulak.cz,
U Zeleného hroznu	Praha	info@uzelenehroznu.cz,
U Zlatých nůžek	Praha	recepce@uzlatychnuzek.com,
UNO	Ústí nad Orlicí	hotel.uno@rieter.com,
V Údolí zlatého potoka	Blšany	recepce@hotelblsany.cz,
Villa Andy	Praha	info@villa-andy.cz,
Villa Rosse	Abertamy	rezervace@hotelvillarosse.eu,
Vladař	Praha	hotel@uvladare.cz,
Vlašský dvůr	Kutná Hora	hotel@vlasskydvur.cz,
Vltava	Frymburk	info@hotelvltava.cz,
Vyhlička	Náchod	vyhlidka@vyhlidka.cz,
Zátiší	Uherský Brod	info@hotelzatisi.eu,
Závřší	Olešnice	info@hotel-zavrsi.cz,
Zlatá Hvězda	Vimperk	hvezdavimperk@seznam.cz,
Zlatý Kříž	Třebíč	info@zlatykriz.net,
Zlatý lev	Svitavy	l.hubeny@centrum.cz,
Žerotín	Velké Losiny	hotelzerotin@desna-as.cz,

Zdroj: Seznam.cz

Příloha č. 18: Dotazník pro seniorskou populaci

DOTAZNÍK pro seniorskou populaci

Dobrý den, jmenuji se Lukáš Slavík, jsem studentem přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a v současné době pracuji na své diplomové práci. Dovolte mi, prosím, abych Vás požádal o vyplnění tohoto dotazníku, jehož vyhodnocení se stane součástí mé diplomové práce na téma **Seniorský cestovní ruch**.

Sdělené informace považuji za důvěrné, budou anonymizovány a budou použity výhradně pro mé vlastní studijní účely.

Děkuji za spolupráci

1. Jaké je vaše pohlaví?

- muž žena

2. Jaký je Váš věk?

- 55– 64 65– 74 75 a více

3. Kde bydlíte?

- město venkov

4. Jak daleko je místo vašeho bydliště od místa dotazování?

- do 20km 21km až 50 km 51km až 100km více než 100km

5. Jaké je Vaše zaměstnání?

- zaměstnanec podnikatel důchodce nezaměstnaný

6. Jaké je Vaše nejvyšší vzdělání?

- základní   středoškolské bez maturity   středoškolské
s maturitou vysokoškolské

7. Jakému typu dovolené dáváte přednost?

- pobytové   poznávací   lázeňské, relaxační
 sportovní   jiný typ dovolené   nepreferuji žádný typ

8. Kde nejčastěji trávíte dovolenou?

- v místě bydliště   v regionu, kde bydlíte   V ČR
 v zahraničí

9. Ve kterém období jezdíte nejraději?

- jaro   léto   podzim   zima

10. Má vliv Váš zdravotní stav na výběr Vaší dovolené?

- ano   občas   vůbec

11. Máte po návratu z dovolené lepší náladu?

- ano   ne

12. Cítíte se po návratu z dovolené v lepší kondici?

- ano   ne

13. Co Vám při cestování nejvíce vadí nebo Vás od cestování odrazuje?

14. Může být Vaše dovolená brána za únik z „rutiny všedního dne“?

- ano ne

15. S kým cestujete?

- sám / sama s partnerem / partnerkou, přáteli, kamarády
 s malým dítětem / dětmi (předškolní) s větším dítětem / dětmi (školní)

16. Využíváte mimosezónní pobyty a různé slevové akce?

- pravidelně občas zřídka nikdy

17. Kolik jste ochotni průměrně vydat na Vaši dovolenou ročně?

- do 1000 Kč 1000 – 4999Kč 5000 – 9999Kč
 10000 – 19999Kč 20000 Kč a více

18. Co je pro Vás při vaší dovolené důležité? Svou odpověď, prosím, zakroužkujte

	velmi důležité	důležité	málo důležité	nedůležité	neumím posoudit
Dopravní služby	1	2	3	4	5
Ubytovací služby	1	2	3	4	5
Stravovací služby	1	2	3	4	5
Péče o čistotu a pořádek (odpadky, úklid, čisté prostranství...)	1	2	3	4	5
Péče o bezpečnost návštěvníků	1	2	3	4	5
Nabídky volnočasových aktivit (sport, wellnes, nakupování,...)	1	2	3	4	5
Cenová hladina	1	2	3	4	5

19. Co je pro Vás největší překážkou v účasti v cestovním ruchu?

- doprava   zdravotní stav   samota
- finanční situace (drahé ubytování, doprava, stravování,...)   jiná .....

20. Chtěl byste něco, co zde nebylo zmíněno, doplnit?

Ještě jednou děkuji za spolupráci.

Zdroj: vlastní zpracování (2011)

Příloha č. 19: Dotazník pro majitele ubytovacích zařízení

DOTAZNÍK pro majitele ubytovacích zařízení

Dobrý den, jmenuji se Lukáš Slavík, jsem studentem Univerzity Karlovy v Praze a v současné době pracuji na své diplomové práci. Proto mi prosím dovolu, abych Vás požádal o vyplnění tohoto dotazníku, jehož vyhodnocení se stane součástí mé diplomové práce na téma **Seniorský cestovní ruch**.

Sdělené informace považuji za důvěrné, budou anonymizovány a budou použity výhradně pro mé vlastní studijní účely.

Děkuji za spolupráci

1) Jaký je název Vašeho hotelu?

.....

2) Kdy byl Váš hotel uveden do provozu?

V roce.....

3) Byl Váš hotel renovován

Ano, po rekonstrukci od roku.....

Ne, nebyl

4) Jaká je kapacita Vašeho hotelu?

.....lůžek

5) Jaká je průměrná obsazenost lůžek v sezóně a mimo sezónu?

V hlavní sezóně je kapacita z .....% využita

Mimo sezónu je kapacita z .....% využita

6) Jak velká je kapacita Vašeho hotelu (kolik je jakých pokojů)?

.....jednolůžkových pokojů

.....dvoulůžkových pokojů

.....třílůžkových pokojů

.....čtyřlůžkových pokojů

..... vícelůžkových pokojů

7) Kolik procent (odhadem) tvoří seniorská klientela (lidé nad 55 let) ze všech zákazníků?

.....%

8) Kolik procent (odhadem) z celkového obrátu tvoří seniorská klientela?

.....%

9) Jak Váš hotel vnímá seniorskou klientelu?

.....
.....
.....

10) Pomáhá Vám seniorská klientela prodlužovat Vaší hlavní sezónu? Tzn. vyšší zájem v jarních a podzimních měsících?

a) Ano, v obou obdobích

b) Ano, jen na jaře

c) Ano, jen na podzim

d)Ne, nepomáhá

11) jaký je rozsah vašeho restauračního provozu?

a) bez stravování

b) pouze snídaně

c) polopenze

d) plná penze

e) jiný typ: jaký? .....

12) Jaký průměrný počet nocí stráví seniorská klientela ve Vašem hotelu?

a) 1-3 noci

b) 4-7 nocí

c) 8-14 nocí

d) více než 14 nocí

13) Liší se něčím seniorská klientela od standardní klientely? (vyžadují nějaká specifická přání na ubytování, na stravování, blízkost lékaře, dobrou dopravní dostupnost, je seniorská klientela více náročná než ostatní a jiné)

.....
.....
.....

14) Jaké existují problémy se seniorskou klientelou?

.....
.....

15) Propagujete Váš hotel přímo seniorské klientele?

a) Jak?.....

b) Kde?.....

c) Npropagujeme

16) Jaká je sezónnost Vašeho hotelu? (počet hostů v absolutních číslech)

leden.....

únor.....

březen.....

duben.....

květen.....

červen.....

červenec.....

srpen.....

září.....

říjen.....

listopad.....

prosinec.....

17) Chtěl byste něco, co zde nebylo zmíněno doplnit?

.....

.....

Ještě jednou děkuji za spolupráci.

Zdroj: vlastní zpracování (2011)